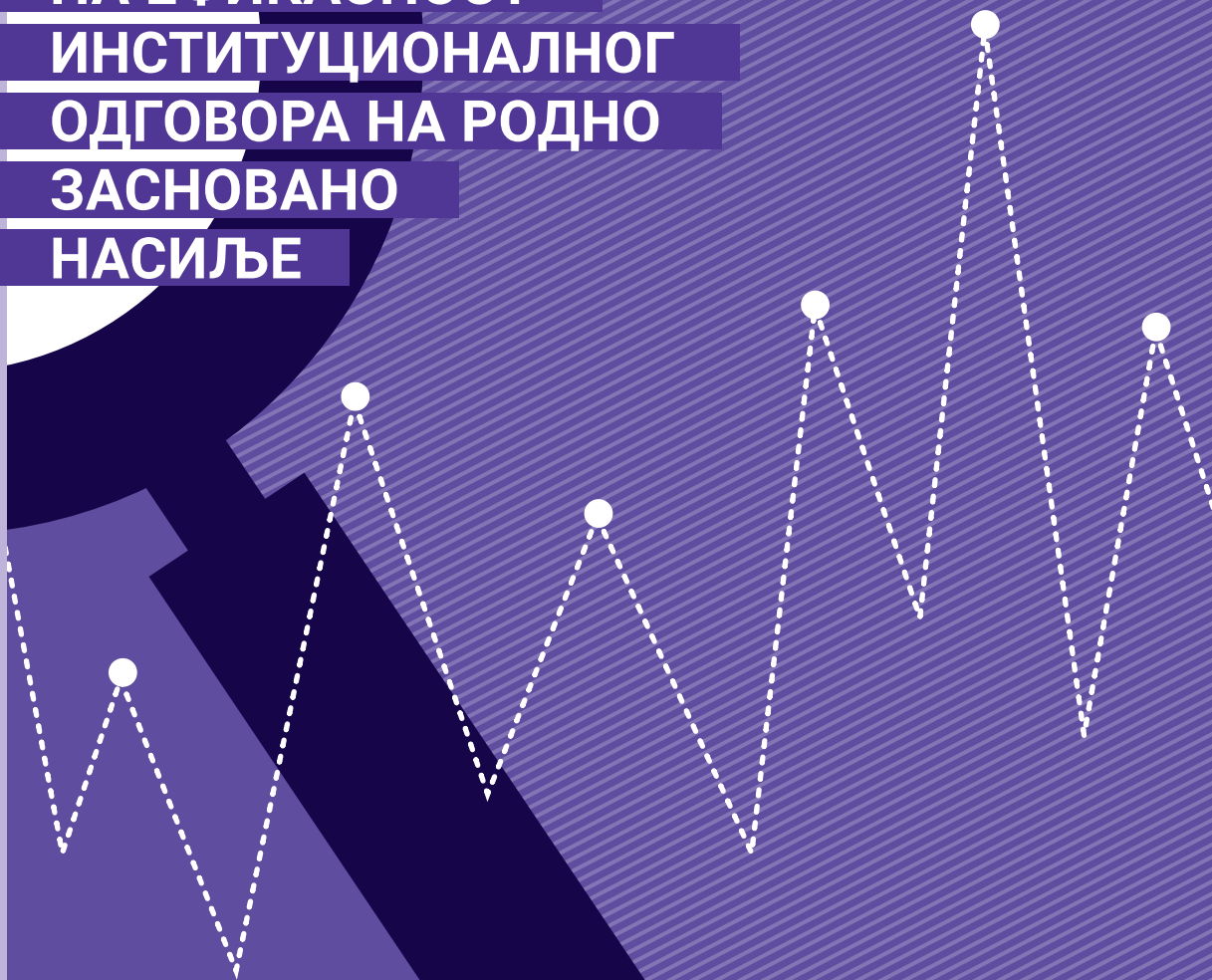

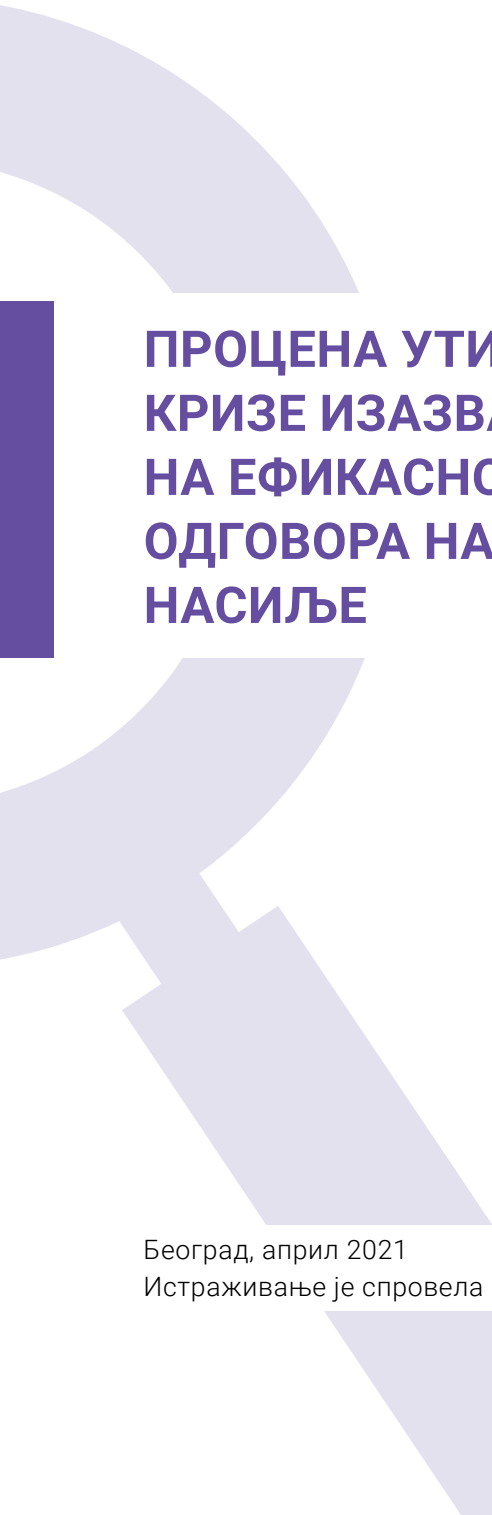

Влада Републике Србије
КООРДИНАЦИОНО ТЕЛО
ЗА РОДНУ РАВНОПРАВНОСТ

**ПРОЦЕНА УТИЦАЈА
КРИЗЕ ИЗАЗВАНЕ КОВИДОМ-19
НА ЕФИКАСНОСТ
ИНСТИТУЦИОНАЛНОГ
ОДГОВОРА НА РОДНО
ЗАСНОВАНО
НАСИЉЕ**

ПРОЦЕНА УТИЦАЈА КРИЗЕ ИЗАЗВАНЕ КОВИДОМ-19 НА ЕФИКАСНОСТ ИНСТИТУЦИОНАЛНОГ ОДГОВОРА НА РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ

Београд, април 2021

Истраживање је спровела компанија PwC Србија.

Влада Републике Србије
КООРДИНАЦИОНО ТЕЛО
ЗА РОДНУ РАВНОПРАВНОСТ

Ово истраживање реализовано је као заједничка активност Координационог тела за родну равноправност Владе Републике Србије и Програма Уједињених нација за развој (UNDP) у Србији, захваљујући средствима UNDP за брзи одговор (Rapid Response Facility).

Истраживање је спроведено у сарадњи са компанијом PwC Србија.

Ауторка: Биљана Брејтвејт

Стручна подршка: Горјана Мирчић Чалуковић

Ставови изнети у документу не представљају нужно ставове Координационог тела за родну равноправност Владе Републике Србије, ни Програма Уједињених нација за развој (UNDP) у Србији.

Приказане фотографије преузете су са следећих сајтова: а) iStock.com (у складу са важећом лиценцом и представљају власништво сајта iStock или аутора фотографија; б) brand.pwc.com (представљају власништво компаније PwC). Носиоци интелектуалне својине задржавају своје право на фотографијама и ништа у овом истраживању не може се тумачити као пренос права интелектуалне својине на фотографијама.

Налази и препоруке истраживања треба да служе као основа за даље планирање и спровођење мера које су усмерене ка повећању прилагодљивости и издржљивости институционалног система превенције и заштите од родно заснованог насиља на различите кризне ситуације, имајући у виду очекиване дугорочне друштвене и економске последице епидемије ковида-19.

За додатне информације контактирајте:

Програм Уједињених нација за развој

Булевар Зорана Ђинђића 64а,

11000 Београд, Србија

registry.rs@undp.org

rs.undp.org

Лектура и коректура: Владо Ђукановић

Графички дизајн: Ненад С. Лазић

Година издања: 2021.

ПРЕДГОВОР

Поштоване грађанке и грађани,

Са великим задовољством желим да истакнем да је Република Србија, упркос изазовима које је пред нас ставила епидемија изазвана коронавирусом, показала снажну посвећеност остваривању људских права и пуне родне равноправности. Ту спада и заштита од родно заснованог насиља те насиља у породици и партнерским односима, чије су најчешће жртве жене. Доношењем Стратегије за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породицу за период 2021–2025. године и Закона о родној равноправности додатно смо унапредили правни и стратешки оквир чији је циљ да живимо безбедније и без страха од насиља.

Услед избијања пандемије ковида-19, цео свет је осетио њене последице, укључујући и последице мера које су уведене ради заштите здравља грађанки и грађана. Већ на самом почетку пандемије било је јасно да се свет суочава са много већим изазовом од здравствене кризе те да пандемија има и социјалне и економске и хуманитарне последице које се одражавају и на појединце и појединке и друштво у целини. Искуства многих земаља, нарочито оних које су и раније пролазиле кроз сличне кризне ситуације, указивала су да ове ситуације посебно утичу на живот и права жена, као и да представљају озбиљну претњу њиховом положају у породици, заједници и друштву. У Републици Србији жене су посебно биле погођене током ванредног стања у првој половини 2020. године, а и даље носе огроман терет наше борбе са вирусом, било да су на првој линији заштите као део здравственог сектора или носе терет бриге о деци и старијим члановима породице и свима у домаћинству којима је неопходна туђа нега и помоћ. У стању повећане тензије услед епидемије, опасност од насиља у породици додатно је утицала на живот многих жена, које су због мера ограниченог кретања и заштите здравља теже долазиле до подршке надлежних институција и теже се одлучивале да насиље пријаве. С друге стране, органи који су дужни да реагују у случајевима насиља суочавали су се са изазовима обезбеђивања делотворне заштите у условима када непосредна физичка мултисекторска сарадња није била могућа и приоритет представљала заштита здравља запослених.

Морамо да се суочимо са чињеницом да ће ситуација изазвана пандемијом ковида-19 имати дугорочне последице на свет, да ће трајно променити неке аспекте нашег живота, као и да се могу јавити нове кризне ситуације за на које морамо бити спремни. Управо је због тога важан документ који је пред вама – он указује на изазове са којим се током ове кризе суочавају институције надлежне за ефикасан одговор на родно засновано насиље, али и невладине организације које жртвама насиља пружају подршку. Исто тако, ово истраживање показује и искуства и могућа решења у обезбеђивању заштите и подршке у отежаним условима и нуди примере праксе које се могу примењивати и у будућности. На крају се нуде препоруке које су драгоцене за прилагођавање функционисања институција и организацију рада, све са циљем да се насиље заустави, а да се жртвама, у складу са њиховим потребама, дугорочно помогне да наставе живот без насиља.

Родно засновано насиље је сложен проблем који захтева дугорочан рад и сарадњу више актера. Тако је и ово истраживање реализовано уз подршку Програма Уједињених нација за развој у Србији, који већ 10 година пружа подршку институцијама и телима Републике Србије у изградњи друштва у коме се насиље неће толерисати.

Налази овог истраживања непосредно ће допринети спровођењу кључних закона и стратешких мера и омогућити да одговор на насиље буде ефикасан и отпоран на различите кризне ситуације. На тај начин шаљемо јасну поруку да је насиље недопустиво увек и свуда, без обзира на околности.

Проф. др Зорана Михајловић

Потпредседница Владе Републике Србије,
министарка рударства и енергетике и
председница Координационог тела за родну равноправност

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	4
ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА	9
УВОД	10
НАСИЉЕ ПРЕМА ЖЕНАМА У СРБИЈИ – ОСНОВНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ	13
ПОДАЦИ О НАСИЉУ ПРЕМА ЖЕНАМА	14
ПРИМЕНА ЗАКОНА О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	18
Ток поступка	19
ПРЕВЕНЦИЈА НАСИЉА	23
ЗАШТИТА И ПОДРШКА	27
ПРЕПОРУКЕ КОМИТЕТА CEDAW И ГРУПЕ GREVIO	29
ЦИЉ И ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА	34
МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	34
ИСТРАЖИВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	35
ИСТРАЖИВАЧКИ УЗОРАК	38
МЕТОДОЛОШКА ОГРАНИЧЕЊА.....	42
СИСТЕМ ЗАШТИТЕ	43
СЕКТОР УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА.....	44
Министарство унутрашњих послова	44
Надлежни полицијски службеници	48
Закључак	54
Препоруке за унапређење	57
СЕКТОР ПРАВДЕ.....	58

Министарство правде.....	58
Републичко јавно тужилаштво	66
Високи савет судства	66
Основна јавна тужилаштва	67
Председавајући групом за координацију и сарадњу	68
Закључак.....	74
Препоруке за унапређење.....	78
СИСТЕМ ПОДРШКЕ	80
СЕКТОР СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ	81
Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања ..	81
Републички завод за социјалну заштиту.....	83
Центри за социјални рад.....	84
Сигурне куће	91
Закључак.....	96
Препоруке за унапређење.....	99
СЕКТОР ЗДРАВЉА	101
Министарство здравља.....	101
Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“	101
Чланови тимова за помоћ женама са искуством насиља при домовима здравља.....	104
Закључак.....	110
Препоруке за унапређење.....	110
ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА.....	111
Закључак.....	121
Препоруке за унапређење.....	122
ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ	124

ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА

ЗСНП	Закон о спречавању насиља у породици
ЗКП	Законик о кривичном поступку
КЗ	Кривични законик
ЦСР	центар за социјални рад
ГКС	група за координацију и сарадњу
ОЈТ	основно јавно тужилаштво
ОЦД	организација цивилног друштва
ПЗ	Породични закон
МУП	Министарство унутрашњих послова
UNDP	Програм Уједињених нација за развој

УВОД

Глобална пандемија ковида-19 веома брзо је променила живот жена и мушкараца у целом свету. Иако је у питању здравствена криза, њене последице су много далекосежније. Већ на самом почетку пандемије показало се да мере које су донете како би се спречило ширење вируса више утичу на жене него на мушкарце и стављају их у лошији положај.¹ Жене су на првој линији одбране јер већину здравствених радника чине жене, више их погађа неплаћени рад који се повећао због преласка на онлајн наставу и због повећане бриге о старијим члановима породице, повећао се ризик од насиља у породици због боравка у кући са насилником и отежаних могућности пријављивања насиља, а такође су недовољно укључене у одлучивање о стварима које се тичу њиховог живота и здравља.²

Први случај ковида-19 у Србији званично је потврђен 6. марта 2020. године, након чега су власти предузеле одређене активности за спречавање ширења вируса, а 15. марта 2020. године проглашено је ванредно стање на територији Републике Србије. Уведена је забрана кретања (од 17 до 5 часова), као и викендима, укључујући потпуну забрану кретања током Ускрса и нерадних дана поводом 1. маја, Међународног празника рада.

Током ванредног стања биле су затворене све образовне и васпитне институције (вртићи, предшколске установе, школе и факултети), док су јавне услуге и привреда били затворени или сведени на минимум. Све границе су затворене, забрањена су сва јавна окупљања, а старијима од 65 година у градовима и старијима од 70 година у селима било је потпуно забрањено кретање. Особе које су стизале у државу биле су упућиване у изолацију и карантин.

На самом почетку ванредног стања женске организације у Србији упозориле су на могуће последице пандемије и мера које су уведене на родно засновано насиље. Постоје чврсти докази да карантин и психичка напетост могу да изазову пораст насиља у породици те да имају веома значајан негативан утицај на оне који живе у насилним везама и породицама, као и да поремећена породична динамика у таквим ванредним околностима може да прерасте у насиље.

Притисак да се одговори на случајеве заразе ковидом-19 пореметио је социјалну, здравствену и правну подршку за жртве/преживеле родно заснованог насиља, па је изостала адекватна подршка иако је постојала повећана потреба да се одговори на случајеве родно заснованог насиља. Искуства из других пандемија указивала су на ризик да ограничење кретања и страх од заразе последично онемогући жртвама/преживелима родно заснованог насиља приступ институцијама које пружају заштиту и подршку жртвама, због чега ови случајеви нису пријављивани.³ У Србији су многе медицинске установе промениле намену за потребе ковида-19, а хитне службе из здравственог и социјалног система, као и полиција, биле су интензивно ангажоване у активностима везаним за епидемију ковида-19. Према томе, у време прекида редовног функционисања ових служби, одговор на родно засновано насиље представљао је изазов и за особе које су биле у ситуацији насиља и за саме институције.

Народна скупштина Републике Србије укинула је ванредно стање 6. маја 2020. године. Међутим, насиље у породици није престало са укидањем ванредног стања.

На пример, психосоцијална подршка женама у ситуацији насиља, коју пружају организације цивилног друштва путем линија за помоћ у хитним случајевима, порасла је за 30% у поређењу са периодом пре епидемије ковида-19.⁴ У мају 2020. године су се, према медијским извештајима, догодила четири убиства, укључујући једно масовно убиство.

Постоји чврсто уверење да ће криза изазвана ковидом-19 довести до значајне економске депресије у већини држава, а да ће најјаче бити погођене жене, којих има много више у домаћинствима са ниским приходима.⁵

Поред непосредних мера за ублажавање последица кризе изазване ковидом-19, постоји потреба да се у потпуности сагледа и процени утицај те

3 UNDP, Irish Aid, 2015

4 Ковид-19: Процена социо-економског утицаја, Ковид-19 одговор, UN и UNDP у Србији, 2020, стр. 28, доступно на: https://serbia.un.org/sites/default/files/2020-11/seia_report_sr_0.pdf.

5 Covid-19 Economic impacts on women, UN Women, 2020, доступно на: <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/9/feature-covid-19economic-impacts-on-women>, приступљено 23. 12. 2020.

кризе на институционални одговор на родно засновано насиље те да се пружи подршка Влади Републике Србије и међународним партнерима да направе средњорочни и дугорочни план опоравка у вези са одговором на родно засновано насиље.

Због тога је главни циљ овог истраживања процена утицаја кризе изазване ковидом-19 на ефикасност институционалног одговора на родно засновано насиље, са посебним фокусом на насиље према женама у контексту породице и интимних партнерских односа, као допуна процени социо-економског утицаја, што треба да осигура да се препозна потреба за појачаним и побољшаним институционалним одговором на насиље у породици и да се та потреба унесе у мере опоравка од кризе изазване ковидом-19.

НАСИЉЕ ПРЕМА ЖЕНАМА У СРБИЈИ – ОСНОВНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ

Насиље у породици је феномен који има универзални карактер и испољава се независно од економског, социјалног или образовног нивоа чланова породице⁶; када се узме у обзир комплексност самог феномена, веома је изазовно успоставити добар систем превенције и заштите од насиља у породици. Истраживања показују да је насиље у породици распрострањено у целом свету, да су жртве најчешће жене, деца и старије особе оба пола, иако у обе групе више жене (девојчице и старије жене), као и да је насиље у интимним партнерским односима родно засновано те да га карактеришу учесталост, распрострањеност, трајност, циклична динамика и употреба специфичних стратегија и тактика доминације и контроле.⁷ Насиље у породици је друштвени проблем који има дубоке корене у патријархалној структури друштва и подразумева подређеност жена, што штетно утиче на лични, друштвени, политички и економски живот и здравље жена и оставља последице на друштво у целини.

Културне норме и ставови доприносе родној неравноправности и насиљу према женама и стварају и одржавају окружење у коме постоји толеранција на насиље према женама.⁸ На пример, у Србији преко трећине жена верује да је породично насиље приватна ствар, а скоро четвртина сматра жртву одговорном или верује да жртве преувеличавају тврдње о злостављању или силовању.⁹

Жене и даље сматрају да је ризик да постану жртве насиља повезан са начином на који се облаче, местима на која иду и пословима којима се баве, чему доприносе и културолошке норме којима се одговорност за насиље пребацује на жену уместо на учиниоце.¹⁰

Истраживање ставова студената и студенткиња Београдског универзитета показује да сваки четврти студент сматра да добацавање на улици девојкама није ништа страшно, наспрам 14% студенткиња, да 43% студената сматра да су девојке саме криве када их неко узнемирава због њиховог

10 Ibid., стр. 4.

провокативног облачења, а сваки пети студент сматра да принудни секс у браку није силовање, за разлику од 8% студенткиња.¹¹ Треба нагласити да је насиље веома присутно и у животу младих мушкараца, да представља веома битан чинилац формирања њиховог родног идентитета те да репатријархализација и ретрадиционализација друштва имају веома негативне последице и на мушкарце, посебно младе мушкарце, који се излажу јаком ризику од штетних животних стилова како би потврдили имагинарни идеал „правог мушкарца“.¹²

Међутим, овакви ставови се мењају, посебно код младих, код особа које имају виши степен образовања и код особа које живе у урбаним срединама,¹³ а поједина истраживања указују да се сензибилизација жена и мушкараца изједначава у погледу опажања насиља те да постоје одређене индиције да се стопа насиља у породици постепено смањује у Србији.¹⁴ Што се мушкараца у Србији тиче, истраживања указују на промене у правцу успостављања родне равноправности, које се одигравају и у приватној и у јавној сфери, у различитим областима и различитом брзином, а најпре их прихватају најобразованији мушкарци, док им се највише опиру најмање образовани мушкарци; другим речима, образовање представља најважнији чинилац формирања ставова и пракси који подржавају и ненасиље и родну равноправност.¹⁵

ПОДАЦИ О НАСИЉУ ПРЕМА ЖЕНАМА

Недостатак података је један од основних проблема у сагледавању обима и распрострањености насиља у породици. Стога су неопходни прикупљање и статистичка евиденција података о обиму, структури и другим карактеристикама насиља у породици и другим облицима насиља према женама из-

11 Представљени резултати истраживања студенткиња и студената Факултета политичких наука, Факултет политичких наука, 29. 5. 2019. доступно на: <http://www.fpn.bg.ac.rs/26141?jezik=lat>.

12 Марина Hughson, Мушкарци у Србији: промене, отпори и изазови – Резултати истраживања о мушкарцима и родној равноправности, IMAGES Србија 2018, Центар Е8, Београд, 2018, стр. 108.

13 ОЕБС, 2019, стр. 4.

14 Марина Благојевић Хјусон, Родни барометар у Србији: Развој и свакодневни живот, UN Women, Београд, 2013, стр. 104–105.

15 Марина Hughson, 2018, стр. 108.

ван породичног контекста, као и података о одговору државе, јер је то један од главних предуслова за праћење трендова и развијање ефикасних и делотворних политика и механизма супротстављања насиљу у породици.¹⁶ Треба имати у виду да се породично насиље, посебно интимно партнерско насиље, ређе пријављује од других кривичних дела,¹⁷ па је због велике тамне бројке тешко сагледати обим и распрострањеност насиља у породици. Истраживања показују да мали број жена које су доживеле насиље то пријављује полицији, а главне препреке су срамота, економска зависност, страх од освете и неповерење у надлежне службе.¹⁸

Поред тога, у Србији и даље не постоји јединствена административна евиденција о насиљу према женама и насиљу у породици. Појединачне евиденције државних органа показују пораст стопе насиља у породици, али не омогућавају да се сагледа однос учиниоца и жртве.¹⁹

Позитиван пример је сајт Искључи насиље, на коме се месечно објављују подаци који садрже и податке о односу учиниоца и жртве, али само о насиљу у породици.²⁰

16 Сања Ћопић и Љиљана Стевковић, Евидентирање података о насиљу у породици и значај међусекторске сарадње: нека страна искуства, у: Весна Николић Ристановић (ур.), Евидентирање криминалитета: искуства из света и Србије, Београд, 2012, стр. 159–177.

17 Слободанка Константиновић Вилић, Индикатори за мерење насиља према женама садржани у међународним документима, у: Весна Николић Ристановић (ур.), Евидентирање криминалитета: искуства из света и Србије, Београд, 2012, стр. 131–159.

18 ОЕБС, 2019, стр. 6.

19 Тања Игњатовић, Драгица Павловић Бабић и Марија Лукић, Делотворност системских механизма за спречавање насиља према женама и насиља у породици, Аутономни женски центар, Београд, 2015, стр. 17–26.

20 Види <https://iskljucinasilje.rs/>.

У Србији се последњих година улажу повећани напори за побољшање система превенције и заштите од насиља, али насиље према женама остаје и даље присутно и распрострањено. Истраживање ОЕБС-а из 2018. године, у које је била укључена и Србија, показује да је 75% жена од своје 15. године искусило неки облик сексуалног узнемиравања, прогањања, партнерског или непартнерског насиља, укључујући психичко, физичко или сексуално насиље.²¹ Најраспрострањенији облик насиља је психичко насиље (60% жена), сексуално узнемиравање доживело је 45% жена, а 23% доживело је физичко и/или сексуално насиље у партнерском односу.²² Поред тога, забрињава податак да је, упркос томе што је 73% жена чуло за службе за подршку женама, само 3% жена контактирало сигурну кућу након најтежег физичког и/или сексуалног насиља, а 1% њих организацију за подршку жртвама.²³ Жене се углавном обраћају пријатељицама и породици, јер постоје бројне препреке које их спречавају да приступе надлежним службама, а које обухватају осећај срама, страх или неповерење; препреке су још израженије у руралним подручјима, где службе подршке нису доступне и где је женама ограничен физички приступ дугорочној и практичној подршци.²⁴

Жене свих узраста и других карактеристика су изложене насиљу у породици, али су поједине групе жена у већем ризику – млађе жене, сиромашне жене, жене које живе у урбаним срединама.²⁵ Такође, истраживања показују да је око 90% Ромкиња било изложено неком облику физичког и/или сексуалног насиља након своје 18. године те да Ромкиње ређе пријављују породично и партнерско насиље него жене из већинске популације.²⁶ Постоје и други изазови у вези са превенцијом насиља према Ромкињама и њиховом заштитом од насиља у породици, који се односе на распрострањене стереотипе и предрасуде према њима, на непрепознавање одређених врста насиља, на препреке у вези са пријемом у сигурне куће и сл.²⁷

Код жена са инвалидитетом такође постоји повећани ризик од насиља, при чему треба имати у виду да се оне суочавају са појединим специфичним манифестацијама насиља, са којима се не сусрећу жене из опште

27 Косана Бекер, Биљана Јањић и Валентина Лепојевић, Извештај о правима жена и родној равноправности у Србији за 2019. годину, Удружење грађанки FemPlatz, Панчево, 2020, стр. 63–64.

популације, као и да се посебан ризик од насиља јавља код жена са инвалидитетом које су институционализоване.²⁸ У Србији је 69,6% жена са инвалидитетом било изложено неком виду насиља од 15. године.²⁹ Бројни су изазови са којима се жене са инвалидитетом суочавају у вези са заштитом од насиља у породици – стереотипи и предрасуде према женама са инвалидитетом, неприступачност и недоступност услуга, неадекватна законска решења и сл.³⁰ Поред тога, у Србији има неколико хиљада жена са инвалидитетом у резиденцијалним установама, код којих је повећан ризик од насиља, сексуалног злостављања и силовања од других корисника и запосленог особља, а ово насиље се углавном не препознаје и веома ретко се пријављује.³¹

Треба указати и на то да је поседовање оружја фактор ризика за насиље према женама у Србији, посебно ако се има у виду чињеница да је Србија једна од држава са највећим бројем оружја по глави становника.³² Истраживања показују да су мушкарци власници 94,7% ватреног оружја и да су починили 96,6% свих кривичних дела повезаних са ватреним оружјем.³³ Жене чине већину особа које су партнери (91,1%) и чланови породице (63,2%) убили ватреним оружјем. Чак 51,9% случајева насиља у породици који су укључивали ватрено оружје резултирало је смртним исходом, а вероватноћа смртог исхода услед злоупотребе ватреног оружја највећа је у случајевима насиља у породици и троструко је већа него у инцидентима који се догоде у криминалном контексту.³⁴

28 Комитет за права особа са инвалидитетом, Општи коментар бр. 3 – Жене и девојчице са инвалидитетом, 2016, ставови 29. и 55.

29 Violence against Women Living with Disabilities in South East and Eastern Europe, UNFPA Evidence Brief based on OSCE-led Survey on the Well-being and Safety of Women in South-East Europe and Eastern Europe, UNFPA, 2020, стр. 7.

30 Косана Бекер, Биљана Јањић и Валентина Лепојевић, 2020, стр. 63–64.

31 Биљана Јањић и Драгана Ћирић Миловановић, Овде и зидови имају уши: сведочења жена са менталним инвалидитетом о родно заснованом насиљу у резиденцијалним установама, Иницијатива за права жена са менталним инвалидитетом MDRI-S, Београд, 2017.

32 Смањи ризик, повећај безбедност: Ка смањењу злоупотребе оружја и насиља у породици, UNDP и GIZ, 2020.

33 Драган Божанић, Род и малокалибарско оружје у Србији: Кључне чињенице, UNDP SEESAC, Београд, 2019, стр. 9.

34 Ibid., стр. 17 и 21.

ПРИМЕНА ЗАКОНА О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Ратификација Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (2013)³⁵ представља битан корак у побољшању система превенције и заштите од насиља у породици и насиља према женама. То подразумева измене кривичног законодавства и успостављање одговорности државе за обезбеђивање и адекватно функционисање општих и специјализованих услуга,³⁶ али у Србији и даље постоје решења у кривичном законодавству која нису усаглашена са одредбама конвенције.³⁷

Током 2016. године усвојен је Закон о спречавању насиља у породици,³⁸ са циљем да се на општи и јединствен начин регулише поступање државних органа у вези са превенцијом насиља и заштитом од насиља у породици. Овај закон се примењује на случајеве насиља у породици, као и на сва кривична дела родно заснованог насиља, а њиме су одређени надлежни органи и установе за спречавање насиља у породици и пружање заштите и подршке жртвама: полиција, јавна тужилаштва, судови опште надлежности, прекршајни судови и центри за социјални рад.³⁹

35 Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, „Службени гласник РС - Међународни уговори”, бр. 12/13.

36 Опширније: Биљана Бранковић, Вести из будућности; Истанбулска конвенција и одговорност државе за борбу против насиља над женама, Функционисање општих сервиса – операционализација дужне прилежности, UNDP, Београд, 2013.

37 GREVIO (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SERBIA, GREVIO/Inf(2019)20, 22. 1. 2020, доступно на: https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/newsroom/-/asset_publisher/an1nZ5mw6yX/content/grevio-publishes-its-first-baseline-report-on-serbia.

38 Закон о спречавању насиља у породици, „Службени гласник РС”, бр. 94/2016.

39 Чл. 7–11. Закона о спречавању насиља у породици.

ТОК ПОСТУПКА

Сви државни органи и установе дужни су да полицији или јавном тужиоцу пријаве свако сазнање о насиљу у породици. Било да је пријаву насиља поднела нека институција било да је пријаву поднела жртва насиља и/или неко друго лице, полицијски службеник који је завршио специјализовану обуку дужан је да прикупи и друга обавештења, обави разговор са могућим учиниоцем и жртвом те да процени ризик како би утврдио постоји ли у конкретном случају насиље у породици или непосредна опасност од насиља.

Уколико после процене ризика установи непосредну опасност од насиља у породици, надлежни полицијски службеник доноси наређење којим изриче хитне мере (привремено удаљење учиниоца из стана и/или привремена забрана учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој). Хитне мере трају 48 часова.

Наређење се уручује лицу коме је хитна мера изречена, а сва обавештења са проценом ризика се одмах достављају јавном тужиоцу, који је дужан да вреднује ризик и у року од 24 часа одлучи да ли ће суду поднети предлог за продужење хитних мера.

У случају када јавни тужилац поднесе предлог за продужење хитне мере, суд је дужан да у року од 24 часа донесе одлуку да ли ће продужити хитну меру. Уколико суд продужи хитну меру, она траје још 30 дана. Решење о продуженим хитним мерама уручује се лицу на које се односи, а жртва насиља се о томе обавештава.

Током трајања хитне мере, дакле током 30 дана, учинилац не сме да се врати у стан из кога је удаљен нити сме да прилази жртви, јер у супротном чини прекршај за који може да буде осуђен на казну затвора до 60 дана.

Док траје хитна мера, група за координацију и сарадњу разматра овај случај насиља и прикупља и друга обавештења те поново процењује ризик и доноси одлуку има ли места за покретање кривичног и/или парничног поступка за изрицање мера за заштиту од насиља у породици по Породич-

ном закону,⁴⁰ а израђује и индивидуални план заштите и подршке жртви, односно другим члановима породице којима је подршка потребна. Стални чланови ГКС су заменик јавног тужиоца, који председава ГКС, радник центра за социјални рад и надлежни полицијски службеник. Овом састанку по потреби могу присуствовати и представници здравствених и образовних установа, као и организације цивилног друштва која пружа подршку жртви. Уколико жели, а то дозвољавају њено физичко и психичко стање, састанку може присуствовати и жртва насиља.

Прописано је да се о свим поступцима и мерама води евиденција података о случајевима насиља у породици.⁴¹ Међутим, праћење примене овог закона веома је отежано јер нема јавно доступних, поузданих и обједињених података, пошто централна евиденција о случајевима насиља у породици у складу са ЗСНП није успостављена.

Имајући у виду недоступност података о случајевима насиља у породици, драгоцени су извештаји Аутономног женског центра, који садрже податке прикупљене од почетка примене Закона о спречавању насиља у породици, а које организација прибавља путем захтева за приступ информацијама од јавног значаја. Током 2018. године у Србији је у просеку месечно разматрано око 4.000 случајева насиља у породици, од чега је број новопријављених случајева између 1.700 и 1.950.⁴² Изречена је 8.221

40 Чл. 198. и 199. Породичног закона: Мере заштите од насиља у породици јесу: 1) издавање налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности; 2) издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности; 3) забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености; 4) забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице и 5) забрана даљег узнемиравања члана породице. Мера заштите од насиља у породици може трајати највише годину дана, а може се продужавати док не престану разлози због којих је мера одређена.

41 Законом је уређено који државни органи и установе воде евиденцију (надлежна полицијска управа, основни суд, основно јавно тужилаштво, центар за социјални рад) и које податке евиденција треба да садржи, а све евиденције чине централну евиденцију о случајевима насиља у породици, коју води Републичко јавно тужилаштво у електронској форми, чл. 32–34. Закона о спречавању насиља у породици.

42 Седми независни извештај о примени Закона о спречавању насиља у породици за период јул – децембар 2018. године, Аутономни женски центар, Београд, 2019, стр. 2–3.

мера удаљења учинилаца насиља из стана, као и 18.859 наредби о забрани контакта и приближавања жртви. Подаци показују да су жене жртве насиља у породици у 76% случајева, а да су насилници мушкарци у 92% случајева. Поред тога, треба указати на то да основна јавна тужилаштва месечно шаљу податке Републичком јавном тужилаштву, а да су одређени статистички подаци доступни на сајту Искључи насиље (мада, на пример, ту нису доступни подаци о изреченим хитним мерама).

Полиција је 2019. године разматрала укупно 28.214 догађаја насиља у породици, а на састанцима група за координацију и сарадњу разматрано је 51.911 случајева насиља у породици.⁴³ Жене су и даље доминантно жртве насиља, а учиниоци мушкарци – у 69,3% случајева то су партнер и бивши партнер, а у 23,5% други мушки сродници. И мушкарци су жртве насиља у породици које чине други мушкарци (73,3%).⁴⁴ Полиција је издала 19.907 наређења за хитне мере, што је 70,6% од укупног броја пријављених догађаја насиља у породици; у 9,1% случајева хитне мере су прекршене, док су у 30,2% случајева учиниоци којима је изречена мера поновили дело насиља.⁴⁵ Групе за координацију и сарадњу су израдиле 18.648 индивидуалних планова заштите и подршке жртвама насиља, што је 72% ново-пријављених случајева насиља који су разматрани на састанцима група, а треба имати у виду да су само 194 жртве учествовале у изради индивидуалног плана заштите и подршке.⁴⁶

Поређење података из евиденција Министарства унутрашњих послова и Републичког јавног тужилаштва показује да је 2019. године број пријављених догађаја насиља увећан за 10% у односу на 2018. годину, да се понављање дела насиља повећало за скоро 60%, да су групе за координацију и сарадњу разматрале 25,8% више случајева насиља и израдиле 42,2% више индивидуалних планова заштите и подршке те да је учешће жртава у изради планова било мање за 43,4% у односу на 2018. годину.⁴⁷

43 Тања Игњатовић, Примена Закона о спречавању насиља у породици за период јануар – децембар 2019: Осми независни извештај о примени закона, Аутономни женски центар, Београд, 2020, стр. 1.

44 Ibid., стр. 2.

45 Ibid., стр. 6–7.

46 Ibid., стр. 8.

47 Ibid., стр. 3.

На интернет презентацији Министарства правде доступна је статистика о броју жртава у односу на које су продужене хитне мере, исказана по месецима, а ово су подаци за март – мај 2019. и март – мај 2020. године:⁴⁸

Месец	Жртве насиља у породици УКУПНО	Жртве насиља у породици ПОЛ		Жене према којима су мушкарци извршили насиље	
		М	Ж	Број	%
Март 2019.	1692	443	1249	1165	93
Април 2019.	1582	459	1123	1047	93,2
Мај 2019.	1725	445	1280	1186	92,7
Март 2020.	1616	426	1190	1093	92
Април 2020.	1524	507	1017	956	94
Мај 2020.	1866	535	1331	1226	92

Табела 1: Број жртава у односу на које су продужене хитне мере према ЗСНП

48 Искључи насиље, Министарство правде Републике Србије, доступно на: <https://iskljucinasilje.rs/>.

ПРЕВЕНЦИЈА НАСИЉА

Први државни извештај Републике Србије групи GREVIO о примени Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици односи се на период од ратификације конвенције до 2016. године, а поднет је 2018. године.⁴⁹ У делу који се односи на превенцију насиља наведени су пројекти и кампање који су спровођени како би се подигла свест у вези са насиљем према женама и насиљем у породици, као и многобројни тренинзи који су спроведени у оквиру пројеката, за различите циљне групе.⁵⁰ Међутим, невладине организације указују да се кампање веома ретко спроводе у партнерству државних институција и невладиних организација те да су кампање, због недостатка финансијских средстава, углавном мале и локалног карактера.⁵¹ Такође, невладине организације указују да је веома изазовно оцењивати успешност кампања, посебно оних које су усмерене на промену ставова и понашања, услед комплексности методологија и недостатка средстава.⁵²

Надаље, у државном извештају је наведено да област едукације и стручног усавршавања запослених у институцијама надлежним за превенцију, сузбијање и заштиту жена од насиља још увек није адекватно уређена, да не постоје поуздане евиденције о обукама, садржају и циљевима обука, као ни о броју запослених који су похађали обуке, те да нема јасних разлика између програма иницијалне обуке и/или стручног усавршавања и обука за развој професионалних компетенција у току рада.⁵³ Обуке су организоване за државне службенике, јавне тужиоце, судије, за запослене у службама за помоћ и подршку оштећеним и сведоцима, за запослене у сектору безбедности, образовању, установама социјалне заштите и медијима, а након

49 Влада Републике Србије, Извештај Републике Србије поднет у складу са чланом 68. став 1. Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Студија почетног стања). GREVIO: Први државни извештај Републике Србије, Београд, јун 2018.

50 Ibid., стр. 27–29.

51 Марија Бабовић et al., NGO report on the implementation of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence in Serbia, SOS Војводина, Кикинда, 2018, стр. 50.

52 Ibid.

53 Први државни извештај Републике Србије, 2018, стр. 32–36.

усвајања Закона о спречавању насиља у породици организоване су и специјализоване обуке за полицију, јавне тужиоце и судије.⁵⁴

Невладине организације указују још и на то да се, поред тешкоћа у вези са подацима о обукама, њиховим ефектима и примени стечених знања у пракси, велики део обука за стручњаке изводи у оквиру пројектних активности и зависи од иностраних донаторских средстава, а да их реализују међународне/међувладине или домаће организације цивилног друштва.⁵⁵

У државном извештају је наведено да се рад са насилницима спроводи у саветовалиштима за брак и породицу у оквиру центара за социјални рад, али нема ни података ни истраживања о мерама које су предузете према извршиоцима насиља укљученим у психосоцијални третман; другим речима, није доступан број учинилаца насиља према женама којима је пружен психосоцијални третман.⁵⁶ Такође, програми за учиниоце насиља према женама спроводе се и у заводима за извршење кривичних санкција, али нису уведени специјализовани програми за особе које су осуђене за кривична дела насиље у породици и дела против полне слободе, већ се за свако осуђено лице припрема индивидуални програм, прилагођен потребама, капацитетима и процени ризика.⁵⁷ Невладине организације указују да програме за рад са насилницима углавном спроводе државне институције, да ти програми нису довољно развијени, као и да невладине организације не добијају финансијска средства за развој оваквих програма.⁵⁸ С друге стране, пошто се у Србији услуге подршке женама и деци жртвама насиља још увек не финансирају у одговарајућој мери, постоји бојазан да би финансирање успостављања оваквих програма било компетитивно са подршком женама и деци, а не комплементарно.⁵⁹

54 Ibid.

55 Тања Игњатовић и Вања Мацановић, Унапређено законодавство – неуспешна заштита: Независни извештај о примени Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља према женама и насиља у породици, Аутономни женски центар, Београд, 2018, стр. 20.

56 Први државни извештај Републике Србије, 2018, стр. 37.

57 Ibid., стр. 38.

58 Марија Бабовић et al., 2018, стр. 55.

59 Ibid.

У делу који се односи на медије наводе се различити пројекти који су спровођени, као и конкурси којима се током 2014. и 2015. године подстицала производња медијских садржаја ради промовисања родне равноправности и указивања на штетност и недозвољеност насиља према женама.⁶⁰ Невладине организације указују да је у медијима веома неповољна ситуација у вези са извештавањем о важним друштвеним темама, укључујући и насиље према женама, да се тиме баве таблоиди, да недостају едукативни садржаји на националном нивоу у вези са насиљем, као и да су онлајн медији погодан простор за примерено извештавање о овим темама.⁶¹

Истраживање групе Новинарке против насиља према женама показало је да је укупан број медијских објава током 2019. године на тему мушког насиља према женама износио 11.266.⁶² Проблемом насиља према женама највише су се бавили онлајн портали (60%) и штампани медији (34%), док су телевизије и радио-станице посвећивале знатно мање пажње овој теми (6%). Медији су објављивали прилоге на ову тему знатно чешће када је реч о конкретним случајевима насиља (78%), у односу на објаве које се баве феноменом насиља према женама из едукативног угла (22%).⁶³

Најчешће кршење етичких стандарда односи се на откривање идентитета жртве и чланова њене породице, што се десило у половини медијских објава (50%). Једна петина медијских објава (20%) садржала је информације којима се чин насиља може оправдати спољашњим околностима или личним особинама насилника.⁶⁴ Доста медијских објава (37%) садржи детаљне описе места и начина извршења дела, коришћеног оружја, прецизног описа гардеробе, као и изјаве које нису релевантне за сам догађај, док у 40% објава постоје сензационалистички или стереотипни изрази за насиље, жртву и насилника. Скоро трећина медијских објава

60 Први државни извештај Републике Србије, 2018, стр. 39–42.

61 Марија Бабовић et al., 2018, стр. 58.

62 Анализа медијских објава о проблему насиља према женама у периоду од почетка јануара до краја децембра 2019. године, Група Новинарке против насиља према женама, UNDP, Београд, 2020, стр. 4, доступно на: https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/womens_empowerment/analiza-medijskog-izvestavanja-2019.html.

63 Ibid., стр. 5.

64 Ibid.

(28%) садржала је фотографије или видео записе који су на неадекватан и стереотипан начин приказивали насиље, преживеле/жртве и насилнике, у 15% медијских објава користили су се изрази којима се умањује, односно исмева насиље и исказује директно неверовање преживелој/жртви, а 17% медијских објава испуњавало је едукативну функцију у виду описа феномена, превенције и начина заштите и подршке.⁶⁵

65 Ibid., стр. 7.

ЗАШТИТА И ПОДРШКА

У државном извештају групи GREVIO указано је да сви надлежни службеници морају да дају жртви насиља информације о услугама и актерима који постоје у заједници у вези са заштитом од насиља, укључујући и податке о женским невладиним организацијама, као и да државни органи упућују жене жртве насиља на женске невладине организације које пружају услуге подршке.⁶⁶

Женске организације указују да нема података о томе да ли државни службеници спроводе обавезу информисања жртава на одговарајући начин, благовремено и на језику који жртва разуме.⁶⁷ Такође, указује се на то да се информације не обезбеђују на језицима националних мањина, што представља посебан проблем за Ромкиње (због раног напуштања школе услед штетне праксе дечијег брака, па неке имају тешкоће у разумевању информација на српском језику), а недостају и информације у форматима који су прилагођени женама са инвалидитетом, мигранткињама и сл.⁶⁸

У вези са специјализованим услугама подршке, у државном извештају се наводи да у Србији постоји 15 сигурних кућа, али да не постоје обједињени подаци о смештајним капацитетима сигурних кућа / прихватилишта, о ангажованом особљу, као ни подаци о броју корисница услуга сигурних кућа и пруженим услугама.⁶⁹ Када је реч о сигурним кућама / прихватилиштима, нема јавно доступних података о њиховим смештајним капацитетима;⁷⁰ само 60% сигурних кућа / прихватилишта специјализовано је за смештај жена и њихове деце, већина има ограничења за пријем која се односе на специфична стања жена или деце, а смештај се врши искључиво путем упута и може бити отежан ако жртва није са територије општине која финансира услугу.⁷¹ Поред тога, услуга сигурне куће / прихватилишта није приступачна свим женама, посебно женама из вишеструко маргинализованих група (жене са инвалидитетом, Ромкиње, жене са много деце и сл.).⁷²

66 GREVIO: Први државни извештај Републике Србије, стр. 44.

67 Тања Игњатовић и Вања Мацановић, 2018, стр. 23.

68 Марија Бабовић et al., 2018, стр. 61.

69 GREVIO: Први државни извештај Републике Србије, 2018, стр. 48–49.

70 Према стандардима, Србија би у односу на број становника требало да има 719 места у сигурним кућама.

71 Тања Игњатовић и Вања Мацановић, стр. 27.

72 Марија Бабовић et al., 2018, стр. 70.

Женске невладине организације указују да у Србији не постоји подела услуга на опште и специјализоване, што онемогућава да се специјализоване услуге за жене и децу жртве насиља успоставе у складу са стандардима конвенције, као и да одрживост услуга представља проблем јер се углавном финансирају као пројектне активности.⁷³ Невладине организације које пружају специјализоване услуге углавном се не финансирају средствима из буџета и у неповољнијем су положају у односу на пружаоце из јавног сектора.⁷⁴

Кроз пројекат који је подржао Фонд Уједињених нација за сузбијање насиља према женама (UNTF), у Војводини су на седам места (опште болнице и Клинички центар Војводине) успостављени пилот-центри за жртве сексуалног насиља, а у спровођење активности су укључене специјализоване женске организације из Војводине, што представља веома добар пример с обзиром на препоруке групе GREVIO о потреби укључивања женских специјализованих организација и коришћења њихових искустава. Међутим, иако евалуација овог пројекта показује да је био веома успешан, као и да су центри за жртве сексуалног насиља неопходни, држава није преузела финансирање ових центара те се поставља питање њихове одрживости у будућности.⁷⁵

У државном извештају се наводи да на националном нивоу још увек није успостављена услуга националног SOS телефона који би испуњавао стандарде у погледу доступности и анонимности, као и друге критеријуме у складу са конвенцијом. С друге стране, указано је да услуге SOS телефона пружају женске организације (чланице Мреже „Жене против насиља“ и неке друге женске организације) и поједини центри за социјални рад, али да не постоји обједињена евиденција о пружаоцима ове услуге.⁷⁶ Женске организације указују да је рад на SOS телефонима углавном волонтерски, да је немогуће осигурати континуитет и доступност 24/7 уколико није обезбеђено финансирање, као и да ова услуга углавном није доступна на мањинским језицима.⁷⁷

73 Тања Игњатовић и Вања Мацановић, 2018, стр. 26.

74 Ibid.

75 ЗАУСТАВИ – ЗАШТИТИ – ПОМОЗИ: Снажнији институционални одговор на родно засновано насиље у Аутономној Покрајини Војводини – Завршни евалуациони извештај, SeConS, Београд, 2019, стр. 9, доступно на: <http://www.secons.net/files/publications/97-publication.pdf>.

76 Први државни извештај Републике Србије, 2018, стр. 49–50.

77 Марија Бабовић et al., 2018, стр. 73.

Треба имати у виду да је крајем децембра 2018. године успостављен национални SOS телефон за жене са искуством насиља, а овај догађај су пратиле велике контроверзе, посебно због искључивања женских организација цивилног друштва које пружају ову услугу последњих 20 година у Србији.⁷⁸ Подаци о раду националног SOS телефона нису јавно доступни, а Аутономни женски центар је анализирао рад националне SOS линије за период од јануара до јуна 2019. године.⁷⁹ Резултати ове анализе показују да је број позива који је примљен два пута мањи од јавно презентованог броја позива, јер су урачунати и тзв. „тест позиви“, као и да национални SOS телефон прима једну петину од свих упућених позива и пружа седам пута мање услуга од броја услуга које пруже женски SOS телефони.⁸⁰

ПРЕПОРУКЕ КОМИТЕТА CEDAW И ГРУПЕ GREVIO

Имајући у виду претходно изнете податке, комитет CEDAW и група GREVIO упутили су Србији низ препорука у вези са превенцијом и заштитом жена од насиља.

Комитет CEDAW је препоручио Србији⁸¹ да: спроведе анализу распрострањености и узрока родно заснованог насиља према женама, укључујући жене из вишеструко дискриминисаних група; развије свеобухватну стратегију и акциони план за елиминисање свих облика родно заснованог насиља према женама; ревидира законе и политике у циљу ефикасног спречавања и борбе

78 Вања Мацановић, Национални SOS телефон или где нестане вишедеценијски рад SOS телефона женских невладиних организација, Преуговор, 22. 12. 2018, доступно на: <http://www.preugovor.org/Tekstovi/1428/Nacionalni-SOS-telefon.shtml>; М. М. Стевановић, SOS линија успостављена мимо свих закона, Данас, 29. 12. 2019, доступно на: <https://www.danas.rs/drustvo/sos-linija-uspostavljena-mimo-svih-zakona/>.

79 Први независни извештај о активностима новоформираног националног SOS телефона за жене са искуством насиља, Аутономни женски центар, Београд, 2019, доступно на: https://womensngo.org.rs/images/vesti-19/Prvi_nezavisni_izvestaj_SOS_telefon.pdf.

80 Ibid., стр. 1.

81 Закључна запажања поводом четвртог периодичног извештаја Републике Србије о примени CEDAW конвенције, CEDAW/C/SRB/CO/4, март 2019, став 24, доступно на: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/SRB/CO/4&Lang=En.

против свих облика насиља према женама и заштите жртава; обезбеди да се случајеви свих облика насиља према женама, укључујући и силовање, правилно истраже, а починиоци процесуирају и казне сразмерно тежини дела; ојача мултисекторску сарадњу за спречавање и борбу против свих облика родно заснованог насиља и пружање услуга жртвама; обезбеди да све жене жртве родно заснованог насиља имају неометан приступ ефикасној заштити од насиља; унапреди систем за прикупљање и праћење случајева свих облика родно заснованог насиља, истовремено осигуравајући разврставање података према врсти насиља и односима између починилаца и жртве.

Група GREVIO је 2020. године објавила први евалуациони извештај о примени Истанбулске конвенције у Србији,⁸² а ово су неке од препорука:

- Наставити са активностима за искорењивање предрасуда, обичаја, традиције и свих других пракси које се заснивају на идеји о инфериорности жена или на стереотипним улогама жена и мушкараца у свим сегментима друштва.⁸³
- Наставити са напорима на подизању свести о свим видовима насиља обухваћеним конвенцијом, између осталог и тако што ће се обезбедити средства за кампање, и успоставити партнерске односе са пружаоцима специјализованих услуга подршке женама, организацијама које делују на нивоу заједнице и средствима јавног информисања.⁸⁴
- GREVIO подстиче власти у Србији да тему насиља према женама унесу у стручне планове и програме као обавезну тему и да подстакну сектор високог образовања да уврсти сличне теме у универзитетске наставне програме, тамо где недостају, као и да обезбеде сталну и редовну стручну обуку о свим видовима насиља према женама.⁸⁵

82 GREVIO (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SERBIA, GREVIO/Inf(2019)20, 22. 1. 2020, доступно на: https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/newsroom/-/asset_publisher/an1lnZ5mw6yX/content/grevio-publishes-its-first-baseline-report-on-serbia.

83 Ibid., став 65.

84 Ibid., став 69.

85 Ibid., став 81.

- Обезбедити адекватна финансијска средства за постојеће програме за учиниоце насиља у породици, како би им се омогућило да наставе с радом, посебно за оне у ванзаводском окружењу; обезбедити већи број доступних програма за учиниоце насиља у породици у чијем је средишту безбедност жртава, подршка за њих и њихова људска права, уз примену једнообразних стандарда и у сарадњи са пружаоцима специјализованих услуга подршке жртвама.⁸⁶
- Наставити са укључивањем средстава јавног информисања, као кључних партнера у подизању свести о насиљу према женама, и подстицати медије и друштвене мреже да развијају и прате саморегулаторне стандарде, посебно у областима насиља према женама и родне равноправности.⁸⁷
- Наставити са напорима да се обезбеди сарадња свих релевантних институција са невладиним организацијама које пружају услуге подршке женама.⁸⁸
- Обезбедити боље информисање о услугама подршке и законским мерама које су доступне жртвама насиља на језику који жена разуме и интензивирати напоре да стручњаци у релевантним институцијама буду проактивнији у информисању жртава.⁸⁹
- Обезбедити или организовати да адекватан број специјализованих услуга подршке за жене буде доступан у целој земљи за све видове насиља како би се омогућило пружање непосредне средњорочне и дугорочне подршке, уз укључивање организација цивилног друштва са дугогодишњом искуством.⁹⁰
- Поред постојећег стандарда лиценцирања сигурних кућа, увести и примењивати стандарде квалитета за сигурне куће / прихватилишта на основу разумевања насиља према женама из родне перспективе, оснаживања жртава и интегрисаног приступа; мапирати и по потреби

86 Ibid., став 89.

87 Ibid., став 98.

88 Ibid., став 105.

89 Ibid., став 109.

90 Ibid., став 125.

проширивати капацитете сигурних кућа / прихватилишта и омогућити једноставан приступ свим женама, нарочито женама са инвалидитетом, Ромкињама и мигранткињама/азиланткињама.⁹¹

- Група GREVIO позвала је власти у Србији да без одлагања предузму мере и обезбеде поверљивост и анонимност позивалаца националне SOS линије, као и да предузму мере за упућивање на специјализоване услуге подршке коју пружају женске невладине организације.⁹²
- Такође, власти су биле позване да без одлагања успоставе кризне центре за жртве силовања и/или сексуалног насиља, уз подсећање да један центар треба да буде доступан на 200.000 становника и да подједнако буде доступан жртвама у урбаним и руралним срединама. Добијање форензичке документације треба да буде бесплатно.⁹³

ДЕКЛАРАЦИЈА КОМИТЕТА СТРАНА ПОТПИСНИЦА КОНВЕНЦИЈЕ САВЕТА ЕВРОПЕ О СПРЕЧАВАЊУ И БОРБИ ПРОТИВ НАСИЉА ПРЕМА ЖЕНАМА И НАСИЉА У ПОРОДИЦИ (ИСТАНБУЛСКА КОНВЕНЦИЈА) О ПРИМЕНИ КОНВЕНЦИЈЕ ТОКОМ ПАНДЕМИЈЕ КОВИДА-19⁹⁴

Комитет овом декларацијом подсећа да принципи и услови постављени Истанбулском конвенцијом дају оквир за осмишљавање и спровођење мера које ће омогућити једнакост између жена и мушкараца и супротстављање насиљу према женама и насиљу у породици, који важи све време и има додатни значај у време ванредне ситуације изазване епидемијом ковида-19.

Такође, Декларација наглашава обавезу држава која проистиче из Истанбулске конвенције да примењују стандард дужне пажње у спречавању, истрагама, кажњавању и обезбеђивању одштете за акте насиља, у складу са обавезама из Европске конвенције о људским правима.

Комитет је поздравио приступ оних држава које траже иновативне начине да прилагоде институционални одговор на насиље у тренутном контексту и поз-

91 Ibid., ставови 131 и 132.

92 Ibid., став 139.

93 Ibid., став 143

94 Текст декларације доступан на енглеском језику на: [16809e33c6 \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/treaties/ConventionAgainstViolenceAgainstWomen/ConventionAgainstViolenceAgainstWomen.aspx).

вао државе потписнице да учине слична прилагођавања. Поред тога, Комитет је скренуо пажњу држава потписница на предлоге могућег деловања и мера током пандемије, а уједно потврдио потребу размене и сарадње између држава потписница и посматрача за решавање дугорочног утицаја и било каквих последица текуће кризе на жене жртве насиља, уз обезбеђивање пуног поштовања одредаба Истанбулске конвенције.

У анексу ове декларације дати су предлози активности које државе могу да предузму у циљу боље примене Истанбулске конвенције током пандемије ковида-19.

Извор: iStock Аутор: photobyphotoboy

ЦИЉ И ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је да се, на основу анализе институционалног одговора на родно засновано насиље према женама током кризе изазване ковидом-19 и мера које су уведене током ванредног стања, открије колико је била ефикасна и делотворна заштита од родно заснованог насиља, односно какви су проблеми и изазови постојали. На основу тога су формулисане препоруке које треба спроводити како би се обезбедило да, средњорочно и дугорочно, одговор на родно засновано насиље у Републици Србији буде адекватан у фази опоравка од последица епидемије ковида-19, као и у будућим кризним ситуацијама.

Предмет истраживања односио се на то како су, у одговору на родно засновано насиље током епидемије изазване ковидом-19 у Србији, поступали надлежни државни органи и установе, односно професионалци из сва три система која су укључена у групе за координацију и сарадњу (јавно тужилаштво, МУП и ЦСР) у складу са одредбама Закона о спречавању насиља у породици, професионалци из здравственог система те каква су искуства женских невладиних организација које пружају подршку женама у ситуацијама насиља и сигурних кућа / прихватилишта. Анализом прикупљених података (дописи и упитници) сагледани су сви аспекти поступања надлежних државних органа и професионалаца у случајевима родно заснованог насиља према женама током кризе изазване ковидом-19, као и проблеми и изазови са којима су се они суочавали. Поред тога, идентификовани су и одређени примери добре праксе која се развила у том периоду.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање процене утицаја кризе изазване епидемијом ковида-19 на ефикасност институционалног одговора на родно засновано насиље спроведено је у четири фазе.

У првој фази (деск-истраживање) проучени су постојећи извештаји међународних и националних институција и организација о преваленцији породичног и родно заснованог насиља према женама, као и о постојећем систему превенције и услугама подршке за жртве породичног насиља. У другој фази упућени су упити државним органима и установама које располажу

статистичким подацима релевантним за ово истраживање, за период од марта до маја 2020. године (период ванредног стања), као и за исти период претходне године, како би се могли сагледати трендови. Поред статистичких података, затражене су и информације о предузетим мерама у контексту породичног и родно заснованог насиља према женама током кризе изазване епидемијом ковида-19. У сарадњи са Координационим телом за родну равноправност, упити су послати Министарству унутрашњих послова, Министарству правде, Републичком јавном тужилаштву, Високом савету судства, Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Републичком заводу за социјалну заштиту, Министарству здравља, Институту за јавно здравље „Др Милан Јовановић Батут“ и свим основним јавним тужилаштвима у Србији (58). Поред тога, у овој фази истраживања су припремљени упитници за професионалце у сва четири сектора која су обухваћена истраживањем, укључујући и упитнике за сигурне куће / прихватилишта и женске организације које пружају услуге жртвама насиља.

У трећој фази истраживања систематизовани су, обрађени и анализирани подаци добијени од државних органа и установа, као и од професионалаца путем упитника. У четвртој фази истраживања интерпретирани су сви прикупљени, обрађени и систематизовани подаци и припремљен је текст анализе са главним налазима и препорукама за унапређење одговора институција система на породично и родно засновано насиље према женама, у контексту опоравка од кризе изазване епидемијом ковида-19, као и за будуће кризне ситуације.

ИСТРАЖИВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Истраживачки инструменти који су коришћени у овом истраживању јесу упити надлежним државним органима и другим релевантним актерима и упитници за професионалце који раде у систему превенције и заштите од насиља. Упитом државним органима и установама тражени су подаци који се односе на период март – мај 2019. године и подаци који се односе на период март – мај 2020. године.

Министарство унутрашњих послова. Затражени су подаци о укупном броју пријављених случајева насиља у породици за оба наведена периода; укупном броју изречених наредби о одређивању обе хитне мере збирно; укупном броју

поднетих кривичних пријава за кривично дело насиље у породици из чл. 194. КЗ; укупном броју убистава чланова породице као последице насиља у породици – према полу, старосном добу и својству учиниоца и жртве; укупном броју поднетих прекршајних пријава за кршење изречене/продужене хитне мере према ЗСНП. Поред тога, затражене су и следеће информације: да ли је МУП током ванредног стања достављао депеше полицијским управама о поступању у случајевима насиља у породици и на шта су се оне односиле; да ли су полицијске управе током ванредног стања упућивале МУП-у питања/дилеме о поступању у случајевима насиља у породици и на шта су се она односила: да ли је било случајева покретања прекршајног поступка у случајевима када је пријављено насиље тако што је жртва дошла у полицијску станицу да пријави насиље за време полицијског часа и уколико јесте, колико је таквих случајева било.

Министарство правде. Затражени су подаци за наведене периоде, разврстани по месецима, о броју одржаних састанака група за координацију и сарадњу; броју размотрених случајева насиља у породици; броју стављених предлога за продужење хитне мере; броју усвојених предлога; броју израђених индивидуалних планова заштите и подршке; броју жртава које су присутвовале састанцима групе за координацију и сарадњу и броју продужених хитних мера према полу, старосном добу и односу између учиниоца и жртве. Поред тога, затражене су информације о препорукама и мерама које је Министарство правде предузело током ванредног стања у смислу подршке групама за координацију и сарадњу, а у вези са Законом о спречавању насиља у породици, с обзиром на то да оно прати примену овог закона.

Републичко јавно тужилаштво. Затражени су подаци за наведене периоде, разврстани по месецима, о броју стављених предлога за одређивање притвора у случајевима насиља у породици и броју стављених предлога за изрицање мере из чл. 197. Законика о кривичном поступку. Такође, затражене су информације о обавезним упутствима која су дата тужилаштвима у случајевима насиља у породици, као и информације о томе да ли је током ванредног стања било недоумица у поступању, посебно када је реч о раду група за координацију и сарадњу и изрицању хитних мера.

Високи савет судства. Затражене су информације о препорукама које су дате судовима у Републици Србији о поступању у случајевима насиља у породици, на шта су се оне односиле, као и да ли су судови поступали у складу са овим препорукама и у ком обиму.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Затражене су информације о препорукама које су дате центрима за социјални рад о поступању током ванредног стања, у вези са насиљем у породици, као и информације о томе на који начин се одвијао процес рада; како су реализоване хитне интервенције и теренске посете; на који начин је спровођена опсервација породице у случајевима насиља у породици; да ли је било препорука у вези са смештајем жена у сигурне куће и како су препоруке реализоване.

Републички завод за социјалну заштиту. Затражене су информације о броју жртава којима су пружени подршка и оснаживање, разврстано по полу и старосном добу; броју израђених планова мера и услуга; о томе колико је било измештања деце услед насиља у породици и колико жена је смештено у сигурну кућу, разврстано по месецима.

Министарство здравља. Затражене су информације о препорукама које су дате домовима здравља, односно тимовима за заштиту жена од насиља у породици; о начину на који су функционисали ови тимови током ванредног стања, као и томе како је обезбеђен систем медицинске помоћи у срединама у којима су домови здравља претворени у ковид амбуланте.

Институт за јавно здравље „Др Милан Јовановић Батут“. Затражене су информације о броју случајева када је указана лекарска помоћ жртвама насиља у породици без обзира на врсту и тежину повреде, разврстано по полу и старосном добу жртве.

Сигурне куће. Затражене су информације о броју нових пријема у сигурну кућу, разврстано по полу и старосном добу, као и о начину на који се обезбеђивала заштита од потенцијалне заразе ковидом-19 приликом пријема у сигурне куће.

Поред дописа који су упућени надлежним државним институцијама, за потребе овог истраживања израђено је шест посебних упитника: за полицију, за основна јавна тужилаштва, за центре за социјални рад, за здравствене установе, за сигурне куће и за организације цивилног друштва, у складу са њиховом улогом у систему заштите и подршке жртвама са искуством насиља у породици. Затражене информације су се односиле на број пријављених случајева насиља, на њихов рад током ванредног стања, на препреке и изазове, као и примере добре праксе.

ИСТРАЖИВАЧКИ УЗОРАК

Имајући у виду да раније спроведена истраживања указују и на неуједначен систем заштите и подршке на подручју Републике Србије, тј. да се ниво услуга, пре свега подршке жртвама, битно разликује од средине до средине, у фокусу овог истраживања биле су по једна група за координацију и сарадњу са подручја 24 округа и једна група за координацију и сарадњу са подручја Града Београда. Као пример за неуједначеност може се навести доступност, односно недоступност услуге сигурне куће – 12 округа нема ову услугу. Поред тога, у Србији постоји чак девет округа⁹⁵ у којима не постоји ни услуга сигурне куће нити иједна услуга коју пружа нека специјализована организација цивилног друштва.⁹⁶

Из сваког округа који на свом подручју има и до три основна јавна тужилаштва методом равномерне територијалне заступљености изабран је по један заменик јавног тужиоца, један надлежни полицијски службеник, један радник центра за социјални рад и један здравствени радник из тима за помоћ женама са искуством насиља при дому здравља у изабраном округу. Укупно је упућено 100 упитника – сваком од три стална члана групе за координацију и сарадњу и једном члану тима за помоћ женама са искуством насиља при дому здравља у сваком од 24 округа, укључујући и Град Београд (детаљније приказано у табели).

95 То су следећи окрузи: Севернобачки, Мачвански, Колубарски, Браничевски, Борски, Зајечарски, Моравички, Топлички и Пиротски.

96 У обзир су узете организације цивилног друштва које заједнички делују у оквиру Мреже „Жене против насиља“.

Подручје/округ	Заменик ОЈТ који председава ГКС	Надлежни полицијски службеник	Радник центра за социјални рад	Члан тима за помоћ женама са искуством насиља при дому здравља
Град Београд	Обреновац	Обреновац	Обреновац	Обреновац
Севернобачки	Суботица	Бачка Топола	Мали Иђош	Суботица
Средњобанатски	Зрењанин	Сечањ	Сечањ	Зрењанин
Севернобанатски	Сента	Кањижа	Кањижа	Сента
Јужнобанатски	Панчево	Алибунар	Ковачица	Панчево
Западнобачки	Сомбор	Оџаци	Апатин	Сомбор
Јужнобачки	Нови Сад	Беочин	Жабалъ	Нови Сад
Сремски	Рума	Рума	Инђија	Рума
Мачвански	Шабац	Богатић	Шабац	Шабац
Колубарски	Уб	Уб	Лајковац	Уб
Подунавски	Велика Плана	Велика Плана	Смедерев. Паланка	Велика Плана
Браничевски	Петровац на Млави	Петровац на Млави	Петровац на Млави	Петровац на Млави
Шумадијски	Крагујевац	Лапово	Баточина	Крагујевац
Поморавски	Деспотовац	Свилајнац	Деспотовац	Деспотовац
Борски	Бор	Неготин	Мајданпек	Бор
Зајечарски	Зајечар	Књажевац	Бољевац	Зајечар
Златиборски	Пожега	Пожега	Ариље	Пожега
Моравички	Горњи Милановац	Горњи Милановац	Горњи Милановац	Горњи Милановац

Подручје/округ	Заменик ОЈТ који председава ГКС	Надлежни полицијски службеник	Радник центра за социјални рад	Члан тима за помоћ женама са искуством насиља при дому здравља
Рашки	Нови Пазар	Тутин	Тутин	Нови Пазар
Расински	Брус	Брус	Александровац	Брус
Нишавски	Алексинач	Алексинач	Ражањ	Алексинач
Топлички	Куршумлија	Куршумлија	Блаце	Куршумлија
Пиротски	Пирот	Димитровград	Пирот	Пирот
Јабланички	Лесковац	Власотинце	Црна Трава	Лесковац
Пчињски	Врање	Трговиште	Врање	Врање

Табела 2: Узорак испитаника/ца

Укупно је обрађен 91 упитник, уз напомену да су у анализу укључени само упитници који су у целости попуњени. Када је реч о појединачним институцијама, упитнике је попунило 24 од 25 надлежних полицијских службеника (26,4%), 24 од 25 заменика јавног тужиоца (26,4%), 21 од 25 радника центра за социјални рад (23,1%), 22 од 25 представника из тима за помоћ женама са искуством насиља при дому здравља (24,1%). Сви упитници су садржали питање о полу испитаника/це и о годинама радног искуства у области заштите од насиља у породици.

Према полној структури, већи је удео особа женског пола у укупном узорку обрађених упитника: 57 испитаница (62,6%) и 34 испитаника (37,4%).

	Број	Процент
Женски	57	62,6%
Мушки	34	37,4%
Укупно	91	100%

Табела 3: Полна структура

Посматрано према годинама радног искуства у области заштите од насиља у породици, највише испитаника/ца има више од пет година радног искуства у овој области (27,5%), потом следи група оних са више од две године искуства (23,1%), затим са више од 10 година искуства (21,9%), са више од 15 година искуства (15,4%) и 12,1% са мање од две године радног искуства.

Ради утврђивања обима и квалитета заштите и подршке коју су жртве добиле током ванредног стања од институција те коју су им врсту услуга организације цивилног друштва најчешће пружале, посебан упитник упућен је организацијама цивилног друштва које заједнички делују у оквиру Мреже „Жене против насиља“. Од укупно 24 организације које делују у оквиру ове мреже, њих 13 је добило упитнике. Од 13 сигурних кућа које делују на територији Србије, у истраживању је учествовало 11.

Прикупљени подаци анализирани су у односу на то који је систем пружио заштиту и подршку жртвама насиља у породици током ванредног стања услед кризе изазване ковидом-19 на територији Републике Србије. Анализирање и обрада података подељени су у групу заштите (коју чине две подгрупе) и групу подршке (коју чине три подгрупе), као што је приказано у доњој табели.

I СИСТЕМ ЗАШТИТЕ		II СИСТЕМ ПОДРШКЕ И ПОМОЋИ		
1	2	1	2	3
Министарство унутрашњих послова	Министарство правде	Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања	Министарство здравља	Представнице организација цивилног друштва
Надлежни полицијски службеници	Републичко јавно тужилаштво	Републички завод за социјалну заштиту	Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“	
	Високи савет судства	Радници центра за социјални рад	Чланови тимова за помоћ женама са искуством насиља при домовима здравља	
	Основна јавна тужилаштва	Особље сигурних кућа		
	Заменици ОЈТ који председавају ГКС			

Табела 4: Учесници истраживања

МЕТОДОЛОШКА ОГРАНИЧЕЊА

Кључно ограничење методологије истраживања односи се на чињеницу да је сагледана само перспектива државних институција, односно професионалаца чији је посао превенција и заштита од насиља у породици, а нису ни сагледани ни анализирани перспектива жена које су биле жртве насиља током ванредног стања и њихова искуства у вези са могућностима заштите од насиља, коришћења различитих услуга и сл. Поред тога, примена ове методологије није омогућила детаљно анализирање начина рада група за координацију и сарадњу током ванредног стања нити детаљну анализу индивидуалних планова заштите који су израђени током ванредног стања.

СИСТЕМ ЗАШТИТЕ

Органи заштите жртава насиља у породици јесу органи гоњења учинилаца кривичних дела – полиција и јавно тужилаштво. Они пружају заштиту жртви предузимајући радње у односу на лице које је извршило насиље. Међутим, њихов рад мора бити усклађен са радом установа које пружају подршку и помоћ, тј. са радом центра за социјални рад, али и здравствених установа, посебно када се жртва и/или учинилац налазе у ситуацији да им је потребна медицинска помоћ. Поред гоњења учинилаца, органи заштите морају да се старају и о безбедности оштећених, односно да ни у једном тренутку не угрозе безбедност жртве. Стога радње које предузимају органи заштите и установе подршке и помоћи морају бити координисане тако да жртва увек буде у средишту њиховог поступања како би јој се пружила делотворна заштита и подршка. Кључни чиниоци ове групе су полиција и јавни тужиоци, Министарство унутрашњих послова, Министарство правде, Републичко јавно тужилаштво и Високи савет судства.

СЕКТОР УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

У овом делу су представљени резултати добијени из одговора на упите упућене Министарству унутрашњих послова, као и на основу обраде упитника добијених од надлежних полицијских службеника/ца, односно полицијских службеника/ца који учествују у раду групе за координацију и сарадњу.

МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

Подаци Министарства унутрашњих послова о броју пријављених догађаја насиља у породици, броју изречених хитних мера и укупном броју наређења (за обе хитне мере) представљени су у табели испод.

	Март 2019.	Март 2020.	%	Април 2019.	Април 2020.	%	Мај 2019.	Мај 2020.	%
Број пријављених догађаја	2.342	2.151	-8,2%	2.314	2.048	-11,5%	2.405	2.425	+0,8%
Број изречених хитних мера	2.282	2.284	+0,09%	2.286	2.298	+0,5%	2.385	2.621	+11,9%
Број наређења којима су обухваћене обе хитне мере	659	732	+11,1%	680	795	+16,9%	725	845	+16,5%

Табела 5: Примена ЗСНП према подацима МУП-а

Током 2020. године дошло је до смањења броја пријављених случајева насиља у породици у распону од 8,2 до 11,5%, док се у мају 2020. године бележи умерени пораст од 0,8%. Међутим, бележи се повећање броја изречених хитних мера, као и повећање броја наређења којим су изречене обе хитне мере током свих месеци трајања ванредног стања. Ово посебно изненађује када се упоређи са подацима других институција, укључујући и тужилаштва, где се бележи смањење броја пријава насиља, бар током марта и априла 2020. године. Повећање броја изречених хитних мера и броја наређења која су обухватала обе хитне мере, уз мањи број пријављених случајева насиља у породици, може да

укаже да се ризик процењивао репресивније и/или да су пријављени случајеви насиља у породици били ризичнији током ванредног стања.

Број поднетих прекршајних пријава за кршење изречених/продужених хитних мера био је, током периода март – мај 2020. године, за 9% мањи (432) него у истом периоду 2019. године (475). Иако се не може са сигурношћу утврдити тачан разлог овог смањења, на основу свих прикупљених података може се закључити да су се жртве мање обраћале институцијама, и по другим питањима и по питању кршења изречених/продужених хитних мера.

	Март 2019.	Март 2020.	%	Април 2019.	Април 2020.	%	Мај 2019.	Мај 2020.	%
Број пре- кршаја	169	166	-1,8%	145	118	-18,6%	161	148	-8,1%

Табела б: Прекршаји из чл. 36. ст. 1. ЗСНП

Требало би имати у виду да подаци које прикупљају јавна тужилаштва и полиција нису упоредиви, јер тужилаштво евидентира број предлога којима је према једном учиниоцу тражено продужење хитне мере, било да је реч о једној или о обе хитне мере, док полиција евидентира и сабира хитне мере и изражава их збирно, због чега се не може тачно утврдити за колико је учинилаца јавни тужилац тражио продужење хитних мера које је наређењем издала полиција на 48 часова. Из података МУП-а је евидентно да је полиција реаговала на пријављене случајеве насиља и изрицала хитне мере, али ако се то упореди са подацима свих осталих институција укључених у ово истраживање, можемо да закључимо да није дошло и до системске заштите жртава, а пре свега подршке у пуном обиму.

Број поднетих кривичних пријава за кривично дело насиље у породици мањи је за 7% током априла 2020. године у односу на април 2019. године, што може бити последица и мањег броја пријава жртава насиља у породици (деталније у делу који се односи на сектор подршке) и чињенице да су тада важила највећа ограничења. За друга два месеца бележи се повећање броја поднетих кривичних пријава. У периоду март – мај 2019. године поднето је 1.198 кривичних пријава за кривично дело насиље у породици (чл. 194. КЗ), а за исти период 2020. године поднето је нешто мање кривичних пријава (1.191). Ако број поднетих пријава за ово кривично дело упоредимо са бројем усвојених предлога за обезбеђење присуства

окривљеног из чл. 211. и 197. ЗКП које су судови усвојили (детаљније у делу о поступању ОЈТ), можемо закључити да је удео ових мера у марту 2019. године био 40,8% (387 пријава према 158 мера), у марту 2020. године 53,4% (391 пријава према 209 мера), у априлу 2019. године 54,1% (373 пријаве према 202 мере), у априлу 2020. године 74,6% (347 пријава према 259 мера), у мају 2019. године 41,1% (438 пријава према 180 мера) и у мају 2020. године 51,6% (453 пријаве према 234 мере). Евидентно је да је систем заштите реаговао репресивније током ванредног стања, посебно током априла 2020. године, када је удео мера за обезбеђење присуства окривљеног према броју поднетих кривичних пријава био 74,6%.

	Март 2019.	Март 2020.	%	Април 2019.	Април 2020.	%	Мај 2019.	Мај 2020.	%
Број поднетих кривичних пријава	387	391	+1,0%	373	347	-7,0%	438	453	+3,4%

Табела 7: Пријаве за кривично дело насиље у породици из чл. 194. КЗ

МУП је доставио и податке о броју убистава која су извршена између чланова породице за оба анализирана периода.

Старост	Пол	2019.			2020.		
		Март	Април	Мај	Март	Април	Мај
0	Мушки	1	1	1		1	
	Женски						1
1-7	Мушки						
	Женски			1			
7-14	Мушки						
	Женски						1
15-19	Мушки						
	Женски						1
20-34	Мушки						
	Женски			1			

Старост	Пол	2019.			2020.		
		Март	Април	Мај	Март	Април	Мај
35–64	Мушки	1	2	2		1	2
	Женски	1	3	4	1		3
65+	Мушки			1		1	1
	Женски		1				2
УКУПНО	Мушки	2	3	4	0	3	3
	Женски	1	4	6	1	0	8

Табела 8: Пријаве за кривично дело насиље у породици из чл. 194. КЗ

Током ванредног стања живота је лишено 15 особа (од тога девет женског и шест мушког пола), што је мањи број у односу на исти период 2019. године, када је живота лишено 20 особа (од тога 11 женског и девет мушког пола). У оба посматрана периода доминантне жртве су особе женског пола од 35 до 64 године (12 особа), а за њима следе особе мушког пола истог старосног доба (осам особа).

У истраживању нису анализирани подаци који се односе на однос жртве и учиниоца, јер се према достављеним подацима не може са сигурношћу утврдити ко је био извршилац убиства, с обзиром на то да је наведено само сродство са жртвом (на пример, као жртва је наведена сестра, али се не зна да ли је учинилац брат или сестра). Треба имати у виду да је број убиства у оба анализирана периода већи у контексту ужих породичних односа (22 убијене особе) него у партнерском/брачном контексту (13 особа). Овај податак се битно разликује од података о односу жртве и учиниоца у односу на које су продужене хитне мере према ЗСНП, а које анализира Министарство правде, јер се ту бележи већи број мера у контексту партнерских/брачних односа него у контексту ужих породичних односа.

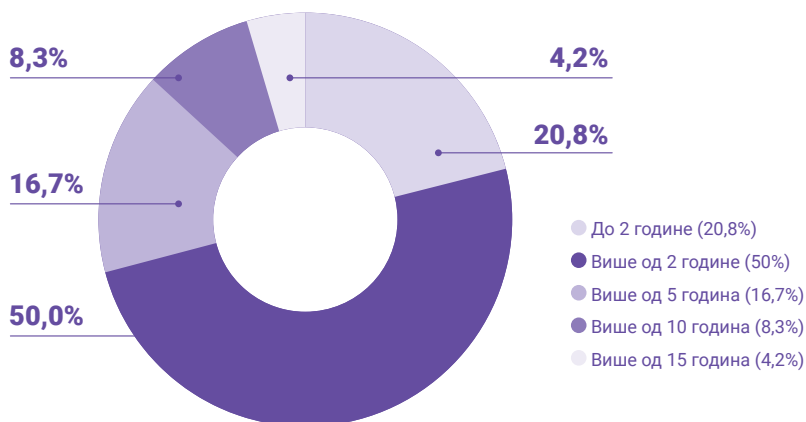
Нису достављени подаци који се односе на евентуална упутства о поступању полицијских службеника/ца у случајевима насиља у породици током ванредног стања које је МУП достављао полицијским управама, као ни евентуална питања/дилеме о поступању која су упућивана МУП-у.

НАДЛЕЖНИ ПОЛИЦИЈСКИ СЛУЖБЕНИЦИ

Упитници су достављени у 25 полицијских станица, надлежним полицијским службеницима/цама који учествују у раду групе за координацију и са-радњу, а добијена су 24 одговора.

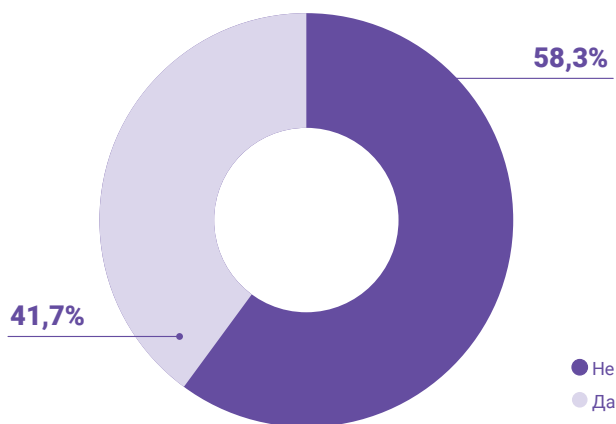
Полна структура надлежних полицијских службеника/ца који учествују у раду ГКС је скоро 4:1, односно 79,2% су особе мушког пола, а 20,8% особе женског пола.

Половина испитаника је у групи са више од две године радног искуства у области насиља у породици, са мање од две године искуства било је 20,8% надлежних полицијских службеника/ца, потом следе они са више од пет година искуства (16,7%), са више од 10 година искуства (8,3%), а само један полицијски службеник има више од 15 година искуства у области насиља у породици (4,2%).

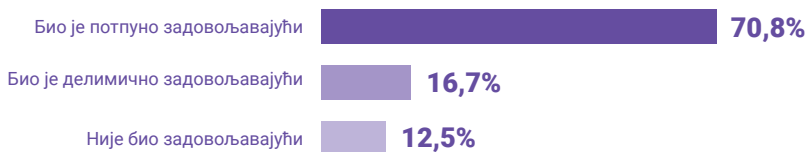
Графикон 1: Године радног искуства надлежних полицијских службеника/ца

Већина испитаника/ца (58,3%) има стално доступан лаптоп и интернет, док 41,7% испитаних нема стално доступан интернет и лаптоп.

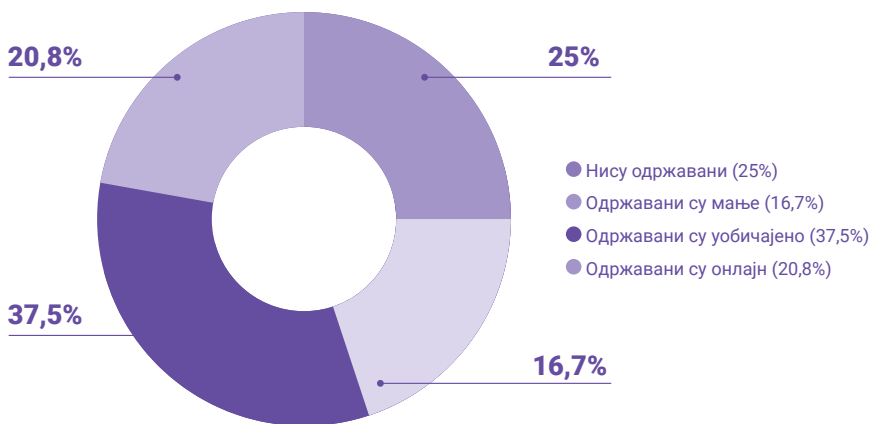
Графикон 2: Стална доступност лаптопа и интернета

Већина испитаника/ца (70,8%) процењује рад ГКС током ванредног стања као потпуно задовољавајући, њих 16,7% као делимично задовољавајући, док 12,5% сматра да рад ГКС није био задовољавајући.

Графикон 3: Оцена рада ГКС

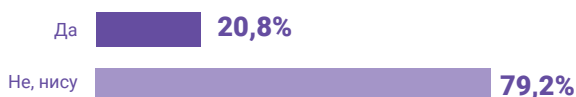
Четвртина испитаника/ца наводи да састанци ГКС током ванредног стања нису одржавани, већина наводи да су одржавани уобичајено (37,5%), њих 16,7% наводи да су састанци одржавани мање, а 20,8% да су одржавани онлајн.

Графикон 4: Одржавање састанака ГКС током ванредног стања

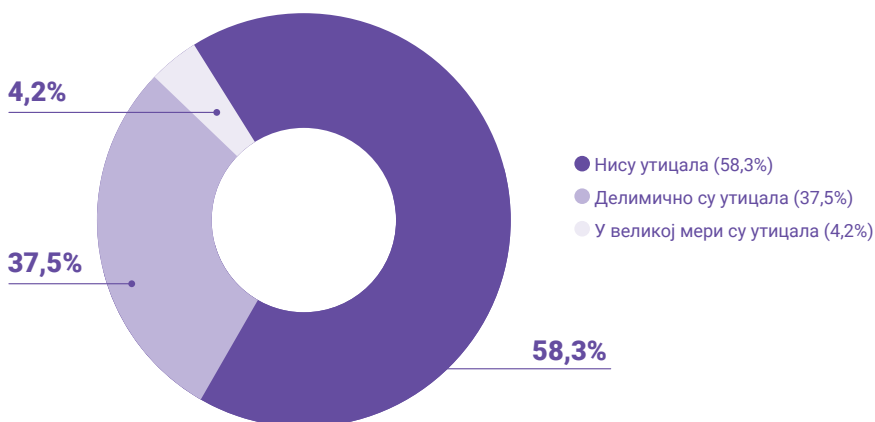
Велика већина испитаника/ца (79,2%) наводи да састанцима ГКС нису присуствовали представници образовних, васпитних и здравствених установа, Националне службе за запошљавање, представници других правних лица и удружења и појединци који пружају заштиту и подршку жртвама.

Испитаници/це који су навели да су састанцима присуствовали представници других установа и институција (20,8%) наводе да су то били представници полицијске управе и центра за социјални рад, а у три одговора су наведени представници здравствене установе.

Графикон 5: Присуство представника из чл. 25. ст. 4. ЗСНП

Према процени 58,3% испитаника/ца, ограничења уведена током ванредног стања нису утицала на пружање заштите жртвама насиља у породици, док остали сматрају да јесу утицала, и то делимично (37,5%) и у великој мери (4,2%).

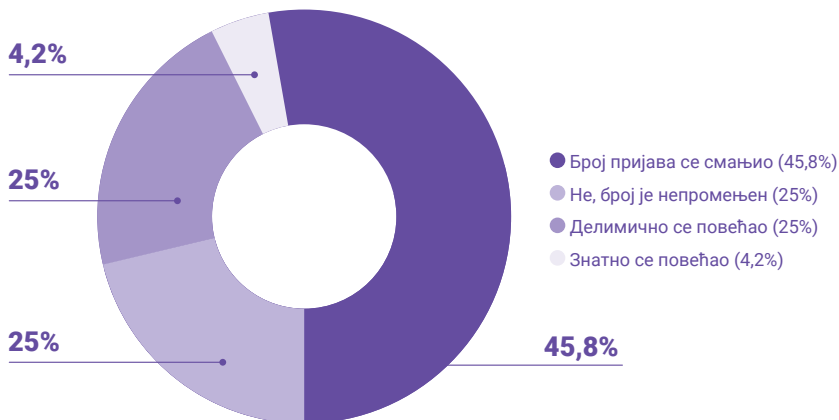

Графикон 6: Утицај уведених ограничења на пружање заштите жртвама насиља у породици

Доминантна већина испитаника/ца (95,8%) наводи да је током ванредног стања најчешће примењивала мере из ЗСНП, док 16,7% њих наводи да су примењиване и мере из ЗКП.

Систем заштите и подршке на подручју надлежности организационе јединице полиције у којој раде 58,3% испитаника/ца оценило је као задовољавајући, 33,3% га оцењује као потпуно задовољавајући, а 8,4% као незадовољавајући.

Готово половина (45,8%) испитаника/ца наводи да се током ванредног стања број пријава насиља у породици смањио, по једна четвртина испитаника наводи да је број био непромењен, односно да се делимично повећао, док 4,2% наводи да се број пријава знатно повећао.

Графикон 7: Број пријава случајева насиља у породици

Готово једна трећина испитаника/ца (29,2%) наводи да им надређене институције нису дале јасна упутства и смернице о поступању у случајевима насиља у породици током ванредног стања, док велика већина (70,8%) наводи да јесу добили упутства надређених.

Такође, велики број испитаника (79,2%) сматра да ограничења уведена током ванредног стања нису уопште утицала на њихове редовне активности везане за заштиту жртава насиља у породици, а остали (20,8%) наводе да су делимично утицала.

Графикон 8: Утицај уведених ограничења на редовне активности везане за пружање заштите жртвама

Надлежни полицијски службеници/це који учествују у раду ГКС наводе да нису имали веће препреке у раду; да је било мање пријава насиља; да су координисано радили са јавним тужилаштвом и да се комуникација углавном одвијала телефоном; указују да се као проблем појавило поступање са учиниоцима који имају менталне сметње, а болница не може да их прими због пандемије; указују на случајеве у којима се јавио проблем како обавити разговор и како поступати када је жртва заражена ковидом-19, а учинилац и остали чланови породице се налазе у изолацији; указују на проблеме приликом пријема жртава насиља у породици у сигурну кућу, јер је био потребан негативан тест (PCR) који у хитним случајевима збрињавања није било могуће урадити, односно на проблем незаинтересованости других институција за смештај и пријем жртава насиља у породици.

ЗАКЉУЧАК

Нема података о томе да ли је Министарство унутрашњих послова током ванредног стања доносило посебна упутства и смернице о поступању полицијских службеника/ца у случајевима насиља у породици нити о томе каква би могла бити њихова садржина. Међутим, с обзиром на то да 70,8% испитаника/ца наводи да су имали упутства надређених институција, може се претпоставити да су надлежне полицијске управе упутиле одређена упутства и смернице, али је скоро 1/3 испитаника/ца остала ускраћена за било каква упутства и смернице.

Готово половина испитаника/ца наводи да се број пријава случајева насиља у породици смањило током ванредног стања, што је у складу са подацима МУП-а (на пример, у априлу 2020. године бележи се мањи број пријава за 11,5%). Међутим, упркос мањем броју пријава, подаци о примени ЗСНП током ванредног стања и у истом периоду 2019. године показују да ванредно стање није утицало на поступање надлежних полицијских службеника/ца у делу који се односи на изрицање хитних мера, јер се током свих посматраних месеци 2020. године бележи извесно повећање броја изречених хитних мера у односу на исти период 2019. године. Ово повећање може бити последица ризичнијих ситуација у којима су се налазиле жртве насиља у породици током ванредног стања, али и обазривијег поступања полицијских службеника/ца.

Могућност да се кроз заједничко деловање институција жртвама пружи свеобухватна заштита и подршка нису адекватно искоришћене, јер 1/4 испитаника/ца наводи да састанци ГКС уопште нису одржавани, што указује да систем заштите није уједначено функционисао на подручју целе Републике Србије. Овај податак није у складу са чињеницом да више од 2/3 испитаника/ца сматра да је рад ГКС био потпуно задовољавајући.

Међутим, уколико у обзир узмемо да више од половине испитаника/ца сматра да ограничења уведена током ванредног стања нису уопште утицала на њихове редовне активности везане за заштиту жртва насиља у породици, што указује да је искључена објективна спреченост полицијских службеника/ца да учествују у раду ГКС, може се претпоставити да појединим надлежним полицијским службеницима/цама није познато да су обавезна најмање два састанка ГКС месечно, као ни да је интерсекторска сарадња предуслов за успешно пружање свеобухватне заштите и подршке жртвама насиља. Уједно, ово може бити и показатељ да искуство полицијских

службеника/ца у поступању у случајевима насиља у породици до пет година (50% испитаника) није довољно.

С друге стране, чињеница да више од половине испитаника/ца има стално доступан лаптоп и интернет и да 1/5 испитаника/ца наводи да су се током ванредног стања састанци ГКС одржавали онлајн указује да су поједине ГКС искористиле расположиве ресурсе и прилагодиле их условима ванредног стања.

Анализирани подаци показују да је током ванредног стања поднет релативно велики број кривичних пријава, свега 7% мање у односу на исти период 2019. године, док се бележи пораст удела усвојених мера за обезбеђење присуства окривљеног према ЗКП у броју поднетих кривичних пријава. Ако ове податке и повећање репресивног поступања органа гоњења (полиција и тужилаштво) упоредимо са податком да 16,7% испитаника/ца наводи како су поред мера из ЗСНП иницирали и мере из ЗКП, можемо закључити да је у највећем броју случајева, после полицијског хапшења,⁹⁷ осумњичени извођен пред заменика јавног тужиоца који је након саслушања суду предлагао и мере за обезбеђење присуства окривљеног према ЗКП. Искуство у поступању надлежних полицијских службеника/ца у случајевима насиља у породици је знатно мање у поређењу са представницима других институција. Ако узмемо у обзир да 1/2 испитаника/ца има више од две године радног искуства и томе додамо готово 1/5 оних са мање од две године радног искуства у овој области, можемо закључити да надлежни полицијски службеници/це чине најмање искусну групу међу свим испитаницима из овог истраживања.

Ово може да наведе на закључак да надлежни полицијски службеници/це који учествују у раду ГКС нису објективно ни били у могућности да похађају већи број обука које су нужне за поступање у овој области, посебно када је реч о процени ризика и разумевању феномена насиља у породици, јер специјализована обука коју прописује ЗСНП није довољна

97 Члан 291. ЗКП – Полиција може неко лице ухапсити ако постоји разлог за одређивање притвора (члан 211), али је дужна да такво лице без одлагања спроведе надлежном јавном тужиоцу. Приликом довођења, полиција ће јавном тужиоцу предати извештај о разлозима и о времену хапшења.

ако се има у виду да је то вид специјализације, а не основне обуке која је неопходна свим професионалцима који раде у предметима насиља у породици. Такође, као и код испитаника/ца из других институција, запажа се да надлежни полицијски службеници/це не разумеју ко су представници из чл. 25. ст. 4. ЗСНП, јер као представнике који су учествовали у раду ГКС наводе представнике тужилаштва и центра за социјални рад, који су стални учесници и чине ГКС.

Извор: brand.pwc.com

Када је реч о интерсекторској сарадњи, она је успостављена између полиције и тужилаштва, а донекле и центара за социјални рад, док изостаје сарадња са представницима здравствених установа и сигурних кућа, јер скоро 3/5 испитаника/ца наводи да састанцима ГКС нису присуствовали представници из чл. 25. ст. 4. ЗСНП.

ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ

- Преко Министарства унутрашњих послова и Одељења за сузбијање насиља у породици омогућити умрежавање полицијских службеника/ца кроз мејлинг листу, чет групу или онлајн платформу која би служила надлежним полицијским службеницима/ца који учествују у раду ГКС за изношење свих дилема и недоумица, што би олакшало њихову међусобну комуникацију и консултације. Тако би се унапредиле и конкретизовале и смернице и препоруке за поступање, чиме би се утицало на једнообразност у примени закона на подручју целе Републике Србије, и за време пандемије и након ње, а то би свакако довело и до свеобухватније и делотворније заштите жртава насиља у породици.
- Подржати Министарство унутрашњих послова и начелнике полицијских управа да израде смернице о поступању полицијских службеника у случајевима насиља у породици које ће укључивати и њихово поступање у кризним ситуацијама.
- Подстаћи полицијске службенике/це да у случају постојања елементарна кривичног дела насиље у породици увек испитају и разлоге за одређивање притвора и предузму радње у складу са чл. 291. ЗКП или, у договору са јавним тужиоцем, у складу са чл. 294. ЗКП.
- Спровести сталну едукацију полицијских службеника/ца, јер је насиље у породици динамичан процес, условљен и субјективним и објективним променама (нпр. пандемија), а и флукуација запослених у институцијама је велика.
- У рад ГКС укључити полицијске службенике/це са више година искуства у раду на случајевима насиља у породици.
- Створити услове да сви надлежни полицијски службеници/це у земљи имају стално доступан лаптоп или смарт-телефон и интернет како би могли да се укључе у онлајн састанке ГКС, што ће омогућити редовно одржавање састанака и постизање веће ефикасности и економичности у раду те допринети једнообразном поступању на подручју целе РС.
- Унапредити интерсекторску сарадњу на локалном нивоу између полицијских службеника/ца и представника сигурних кућа и здравствених установа тако што ће се ови други више укључивати у рад ГКС.

СЕКТОР ПРАВДЕ

У овом делу су представљени резултати истраживања на основу одговора на упите упућене Министарству правде, Републичком јавном тужилаштву и Високом савету судства, на основу података добијених од основних јавних тужилаштава и на основу обраде одговора на упитнике упућене јавним тужиоцима који председавају групама за координацију и сарадњу.

МИНИСТАРСТВО ПРАВДЕ

Министарство правде је одмах по увођењу ванредног стања на сајту www.iskljucinasilje.rs истакло бројеве SOS телефона те радно време и врсту услуге свих организација цивилног друштва које пружају подршку женама са искуством насиља у породици и партнерским односима, а које заједнички делују у оквиру Мреже „Жене против насиља“, како би се информисале жртве, али и шира јавност. Такође, упућена је и препорука за рад судова и јавних тужилаштава од 17. 3. 2020. године према којој се у основним судовима одржавају само суђења која не трпе одлагање, а међу њима су наведена и суђења у предметима који се односе на насиље у породици.

Министарство правде је, у циљу унапређења рада група за координацију и сарадњу, дало препоруку да се током ванредног стања састанци групе за координацију и сарадњу одржавају путем интернета, а ова идеја је реализована тако што је за одржавање састанака обезбеђена апликација ZOOM. Министарство правде је, у сарадњи са Програмом Уједињених нација за развој (UNDP) у Србији, омогућило коришћење те апликације једном броју јавних тужилаштава (осам основних јавних тужилаштава – Друго основно јавно тужилаштво у Београду те основна јавна тужилаштва у Панчеву, Врбасу, Новом Саду, Аранђеловцу, Смедереву, Нишу и Ужицу) па је 4. маја 2020. године укупно 20 заменика јавног тужиоца добило приступ апликацији. Одржавањем састанака група за координацију и сарадњу на овакав начин омогућена је бржа размена података, с обзиром на то да су сваком члану групе одмах доступни сви подаци из институције коју представља, чиме се битно штеди време и обезбеђују квалитетније информације о случају. Овакав начин рада доводи до веће економичности и ефикасности одржавања састанака. Такође, створени су услови за лакше укључивање других учесника, пре свега представника образовних, васпитних и здравствених институција, као и Националне службе за запошљавање. На овај начин

би у састанак, по претходном телефонском договору, лако могле да укључе и жртве насиља у породици, у делу састанка када се разматра њихов случај, чиме би се могло обезбедити и веће учешће жртава насиља у породици.

Председавајући група за координацију и сарадњу оценили су одржавање састанака путем апликације ZOOM као врло корисно. Они указују да то омогућава да се размотри више предмета, пре свега текућих, да су им све информације доступне увек, без одлагања, да састанци трају краће те да је овакав начин рада далеко једноставнији за поступање. Као недостатке истичу то што чланови из центара за социјални рад и полицијских станица немају техничке могућности да учествују на састанцима, јер немају сви лаптопове ни смарт-телефоне, те да је брзина интернета слаба. Ради бољег увида у ефикасност поступања путем апликације ZOOM, у доњој табели дати су и упоређени подаци о броју разматраних случајева у мају 2019. године (без апликације) и у мају 2020. године (путем апликације).

Тужилаштво	Мај 2019.	Мај 2020. (онлајн састанци)	%
Друго Београд	397	726	82,9%
Смедерево	54	103	90,7 %
Врбас	242	278	14,9%
Панчево	415	153	-63,1%
Аранђеловац	150	244	62,7%
Нови Сад	130	126	-3%
Ниш	137	88	-35,7%
Ужице	210	234	11,4%
УКУПНО	1.735	1.952	12,5%

Табела 9: Упоредни приказ броја састанака ГКС без апликације и са њом

Из табеле се јасно види да се у појединим основним јавним тужилаштвима бележи приметно повећање броја разматраних случајева, док се у неким бележи изванредан пад, који може бити последица објективних околности, мањег броја пријава насиља у породици, споријег рада услед техничких проблема (какав је нпр. случај са ГКС у ОЈТ Панчево), а делом и недовољно добре организације састанака и припреме за састанке.

Подаци о раду свих група за координацију и сарадњу на територији Републике Србије, разврстани по месецима и упоређени са истим месецима 2019. године, показују пад по свим анализираним параметрима. Највећи пад се бележи у броју присутних жртава на састанцима ГКС, што може бити последица ограничења кретања и немогућности жртве да се одазове позиву, али и недовољне мотивисаности и разумевања чланова ГКС о потреби да у рад укључе жртву. Најдрастичнији пад се бележи током априла 2020. године, што је најбољи показатељ спремности система да одговори на насиље у породици у условима ванредног стања, јер су током априла важила највећа ограничења.

Пад броја израђених планова заштите и подршке жртви у априлу 2020. године износио је 39,8%. Ако се овај податак упореди са бројем стављених предлога за продужење хитне мере, где се бележи најмањи пад (3,4%), уз напомену да је основ за стављање предлога за продужење хитне мере и израду индивидуалног плана исти, а то је непосредна опасност од насиља у породици, виде се огромна несразмера и недовољна спремност институција да до краја испуне своју обавезу свеобухватне заштите и подршке жртви. У индивидуалним плановима се налазе делотворне мере, а хитна мера је сам почетак заштите, али не и једина заштита, како је то прописано одредбама ЗСНП.

Пораст броја стављених и усвојених предлога за продужење хитне мере већи је у мају 2020. у односу на мај 2019. године. Узроци овоме могу бити престанак ванредног стања у првој трећини месеца, већи број случајева пријава насиља у породици и лагано поновно успостављање система заштите и подршке, у смислу престанка рада од куће запослених у ЦСР, чешће одржавање састанака ГКС и већи број израђених планова заштите и подршке. Подаци су приказани у доњој табели.

	Март 2019.	Март 2020.	%	Април 2019.	Април 2020.	%	Мај 2019.	Мај 2020.	%
Број одржаних састанака групе за координацију и сарадњу	238	198	-16,8	229	161	-29,7	248	204	-17,7
Број новопријављених случајева насиља у породици које су разматрале групе	1949	1590	-18,4	1824	1128	-38,2	2238	2235	-0,1

	Март 2019.	Март 2020.	%	Април 2019.	Април 2020.	%	Мај 2019.	Мај 2020.	%
Број стављених предлога за продужење хитне мере	1525	1433	-6,0	1408	1360	-3,4	1547	1667	+7,7
Број усвојених предлога за продужење хитне мере	1462	1380	-5,6	1354	1295	-4,4	1479	1614	+9,1
Број израђених планова заштите и подршке жртви	1515	1145	-24,4	1283	772	-39,8	1549	1551	+0,1
Број жртава које су присуствовале састанцима ГКС	12	5	-58,3	19	0	-100,0	25	3	-88,0

Табела 10: Примена Закона о спречавању насиља у породици на територији РС

Током марта и априла 2020. године се у свим анализираним категоријама бележи пад броја жртава у односу на које су продужене хитне мере. Узрок овоме може бити мањи број пријава случајева насиља у породици од стране жртава. На почетку маја 2020. године укинута је ванредно стање, што је довело до већег броја пријава, а тиме и до већег броја продужених хитних мера. Треба указати да се бележи пораст броја жртава мушког пола током априла 2020. и пораст броја малолетних жртава током марта 2020. године. У доњој табели приказани су подаци о броју жртава у односу на које су продужене хитне мере, према старосном добу (малолетне/пунолетне) и полу жртве.

	Март 2019.	Март 2020.	%	Април 2019.	Април 2020.	%	Мај 2019.	Мај 2020.	%
Жртве женског пола	1249	1190	-4,7	1123	1017	-9,4	1280	1331	+4,0
Жртве мушког пола	443	426	-3,8	459	507	+10,4	445	535	+20,2
Малолетне жртве	79	99	+25,3	87	69	-20,7	97	105	+8,2
Пунолетне жртве	1613	1517	-5,9	1495	1455	-2,7	1628	1761	+8,2

Табела 11: Продужене хитне мере по полу и старосном добу жртве

Током марта и априла 2020. године бележи се смањење броја продужених хитних мера које су изречене у брачним/партнерским односима, а у мају 2020. године минимално повећање. Разлог овоме може бити мањи број пријава од жена (партнерки) током ванредног стања и благо повећање након његовог укидања почетком маја 2020. године.

Међутим, интересантно је да се број продужених хитних мера у односу на чланове уже породице током ванредног стања знатно повећао. Када је реч о учиниоцима насиља, највеће повећање од 41,9% бележи се у случају насиља сина над мајком, а када је реч о учиниоцима насиља, највећи пораст бележи се у случају насиља мајке над ћерком, а затим ћерке над мајком, при чему треба имати у виду да се ради о знатно мањем броју случајева насиља (у апсолутном броју) него у случајевима када су мушкарци учиниоци насиља.

	Март 2019.	Март 2020.	%	Април 2019.	Април 2020.	%	Мај 2019.	Мај 2020.	%
Супруг (са- дашњи/би- вши, брачни/ ванбрачни) над супругом	873	793	-9,2	791	651	-17,7	887	895	+0,9
Син над мајком	121	138	+14,0	105	149	+41,9	123	153	+24,4
Отац над ћерком	47	62	+31,9	59	59	0	60	61	+1,7
Брат над сестром	44	37	-15,9	28	33	+17,8	41	41	0
Други сродни- ци мушког пола	79	63	-20,3	64	64	0	75	76	+1,3
Мајка над ћерком	14	26	+85,7	18	13	-27,8	29	32	+10,3
Ћерка над мајком	14	23	+64,3	12	12	0	21	27	+28,6
Свекрва над снајом	15	17	+13,3	11	10	-9,1	10	13	+30,0
Снаја над свекрвом	15	14	-6,7	19	12	-36,8	18	11	-38,8
Друге сроднице над жртвама женског пола	26	17	-34,6	16	14	-12,5	16	22	+37,5

Табела 12: Однос учиниоца/учиниоцима и жртава женског пола

Током сва три посматрана месеца 2020. године забележен је и пораст броја случајева насиља према мушкарцима, највише у случајевима насиља оца над сином (32,1% у априлу и 28% у мају), затим сина над оцем (28,4% у априлу и 25,2% у мају) и брата над братом (26,9% у марту и 25,3% у априлу), а уочен је и мали пораст броја случајева у којима су жене учиниле насиље према мушкарцима, најчешће супруге/партнерке (1,7% у марту и 8,2% у мају).

Као што је већ наведено у делу који се односи на методологију истраживања, посебно су анализирани подаци о раду група за координацију и сарадњу за по једно основно јавно тужилаштво из сваког округа у Србији.⁹⁸ Подаци показују да је смањен број одржаних састанака ГКС, као и број новопријављених случајева насиља у породици и број израђених индивидуалних планова заштите и подршке, док су број стављених предлога за продужење хитне мере и број усвојених предлога незнатно порасли. Подаци су представљени у доњој табели.

	Март 2019.	Март 2020.	%	Април 2019.	Април 2020.	%	Мај 2019.	Мај 2020.	%
Број одржаних састанака ГКС из узорка	72	69	-4,2	76	46	-39,5	75	64	-14,7
Број новопријављених случајева насиља у породици које су разматрале групе	694	588	-15,3	682	361	-47,1	807	705	-12,6
Број стављених предлога за продужење хитне мере	700	710	+1,4	620	614	-0,9	689	796	+15,5
Број усвојених предлога за продужење хитне мере	665	683	+2,7	615	614	-0,1	663	764	+15,2
Број израђених планова заштите и подршке жртви	331	281	-15,1	261	138	-47,1	437	316	-27,7
Број жртава које су присуствовале састанцима група за координацију и сарадњу	1	2	*	5	0	*	1	0	.*

Табела 13: Примена ЗСНП из узорка истраживања

98 У Обреновцу, Суботици, Зрењанину, Сенти, Панчеву, Сомбору, Новом Саду, Руми, Шапцу, Убу, Великој Плани, Петровцу на Млави, Крагујевцу, Деспотовцу, Бору, Зајечару, Пожеги, Горњем Милановцу, Новом Пазару, Брусу, Алексинцу, Куршумлији, Пироту, Лесковцу и Врању.

Када је реч о дилемама и недоумицама које се односе на рад група за координацију и сарадњу током ванредног стања, оне су биле узроковане самом пандемијом и условима ограниченог кретања, а могу се поделити у неколико група:

- **Пријављивање насиља** – пријављивање насиља када жртва нема могућности да изађе из стана, односно одвоји се од насилника и несметано пријави насиље; пријављивање током потпуне забране кретања.
- **Изрицање хитних мера у складу са ЗСНП** – да ли наредба о ограничавању и забрани кретања на територији Републике Србије, донета у време ванредног стања, суспендује примену наредбе којом се изричу хитне мере привременог удаљења учиниоца из стана; питање поступања тужилаштва у случају постојања ризика од насиља у породици у околностима када могући учинилац има преко 65 година; поступање са учиниоцима који су уједно и лица са менталним сметњама и/или болестима зависности.
- **Поступање са учиниоцима насиља** – које би учиниоце требало сместити у специјалну затворску болницу, односно могућности специјалне затворске болнице да обезбеди посебне просторије за лица код којих је констатован ковид-19 или се налазе у изолацији због сумње на ковид-19.
- **Прибављање медицинске документације и указивање медицинске помоћи** – лекарски преглед жртве у ситуацијама када је жртва због сумње на ковид-19 у кућној самоизолацији; могућности сваке локалне заједнице за збрињавање пацијената који се налазе у кућној самоизолацији, односно код којих постоји сумња на ковид-19, а задобили су тешке телесне повреде због којих је неопходно стационарирано лечење или санирање повреда; проблем хитног прибављања медицинске документације за лица која су се лечила од болести зависности или психичких болести у ситуацији када је лице задржано и постоји сумња на ковид-19, а потребно је спровести психијатријско вештачење.
- **Пружање подршке жртвама насиља** – питање смештаја жртве у сигурну кућу који је условљен негативним тестом на ковид-19; испитивање жртве у ситуацији када је она у самоизолацији због сумње на ковид-19; опсер-

вација породице и пружања подршке жртви од стране центра за социјални рад у околностима када је пријем странака суспендован и већина радника ради од куће; поступање када жртва има преко 65 година у периоду потпуног ограничења кретања ове категорије лица; предлагање и могућности реализовања мера предвиђених индивидуалним плановима за заштиту и подршку жртви у ситуацији модификованих мера и услуга центара за социјални рад.

- **Питања здравствене заштите учесника групе** – на који начин обезбедити адекватну заштиту од ковида-19 за чланове ГКС у ситуацији када се састанци одржавају уживо.

На недоумице које су чланови група за координацију и сарадњу имали није био обезбеђен системски одговор, односно није било званичних препорука.

РЕПУБЛИЧКО ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО

Републичка јавна тужитељка издала је током ванредног стања Опште обавезно упутство у којем се наводи, поред осталог, да се за време ванредног стања рад организује тако да се радње предузимају без одлагања у предметима који не трпе одлагање и у којима је потребно предузимање хитних мера прописаних посебним законима, предметима појачане друштвене опасности, притворским предметима и предметима у којима је предузимање радњи везано за рок. Такође, предмети формирану по кривичним пријавама поднетим за кривично дело насиље у породици⁹⁹ имају ознаку „хитно“¹⁰⁰ и самим тим захтевају хитно поступање.

Што се тиче информација које су тражене упитом, достављен је одговор у коме је наведено да Републичко јавно тужилаштво не располаже траженим подацима, јер се подаци сумирају на годишњем нивоу. Када је реч о евентуалним дилемама и недоумицама које су током ванредног стања имали заменици јавног тужиоца који руководе групама за координацију и сарадњу, Републичко јавно тужилаштво наводи да нема те податке.

ВИСОКИ САВЕТ СУДСТВА

Високи савет судства донео је 18. 3. 2020. године закључак у коме је наведено да ће се током ванредног стања одржавати само суђења која не трпе одлагање. Под суђењима која не трпе одлагање у првом степену сматрају се у кривичној материји, између осталог, суђења у предметима који се односе на насиље у породици, а у грађанској материји, између осталог, суђења у предметима у којима се одлучује о мерама за заштиту од насиља у породици и извршења извршних исправа.

Високи савет судства не располаже подацима о евентуалним дилемама основних и прекршајних судова у поступању у случајевима насиља у породици нити су подаци о броју суђења јавно доступни, тако да се не може утврдити како се ово упутство спроводило у пракси.

99 Из члана 194. Кривичног законика.

100 У складу са чл. 148. ст. 2. у вези са ст. 1. Правилника о управи у јавним тужилаштвима.

ОСНОВНА ЈАВНА ТУЖИЛАШТВА

Од укупно 58 основних јавних тужилаштава,¹⁰¹ тражени подаци су прикупљени из 55 основних јавних тужилаштава, што чини 94,8%. Поређењем три месеца 2019. и истог периода 2020. године бележи се пораст броја стављених и усвојених предлога за обезбеђење присуства окривљеног у складу са Законом о кривичном поступку. Највећи пораст од 58,4% бележи се у мају 2020. године у броју стављених предлога за одређивање мере притвор, што може бити последица и већег броја пријава након укидања ванредног стања.

	Март 2019.	Март 2020.	%	Ап- рил 2019.	Ап- рил 2020.	%	Мај 2019.	Мај 2020.	%	Укупно/ /просечно повећање
Број стављених предлога за притвор ¹⁰²	57	79	+38,6	82	123	+50	65	103	+58,4	49%
Број усвојених предлога за притвор	51	60	+17,6	71	96	+35,2	57	83	+45,6	32,8%
Број стављених предлога за изрицање мере ¹⁰³	111	154	+38,7	134	163	+21,6	126	155	+23,0	27,76%
Број усвојених предлога за изрицање мере	107	149	+39,0	131	163	+24,4	123	151	+22,8	28,73%

Табела 14: Мере за обезбеђење присуства окривљеног

101 Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава („Сл. гласник РС“ бр. 101/13) – чл. 9.

102 У смислу члана 211. и 498. ЗКП.

103 Забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посеђивања одређених места у смислу чл. 197 ЗКП.

Примена мера за обезбеђење присуства окривљеног¹⁰⁴ у случајевима насиља у породици повећала се током ванредног стања у распону од 17,6% до 58,4%. Генерални пораст броја ових мера може да указује на неколико ствари. С једне стране, могуће је да су органи гоњења реаговали репресивније, боље процењујући ризик, а с друге стране може да значи и појаву тежих облика насиља, који су захтевали оштрију реакцију. Такође, могуће је и да је мера забране кретања утицала на тужиоце у вези са изрицањем хитне мере удаљења из стана, па су се чешће опредељивали за задржавање до 48 сати или за притвор како би се обезбедило раздвајање жртве и учиниоца.

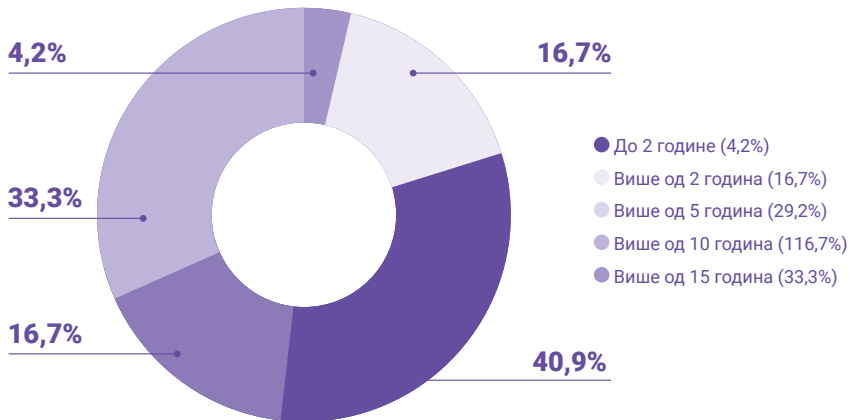
ПРЕДСЕДАВАЈУЋИ ГРУПОМ ЗА КООРДИНАЦИЈУ И САРАДЊУ

Упитници су послати на адресе 25 основних јавних тужилаштава, и то заменицима основног јавног тужиоца који руководе групом за координацију и сарадњу, а добијена су 24 одговора.

Полна структура заменика јавног тужиоца који председавају ГКС потпуно је уједначена. Групама за координацију и сарадњу у по 50% случајева руководе особе женског и мушког пола.

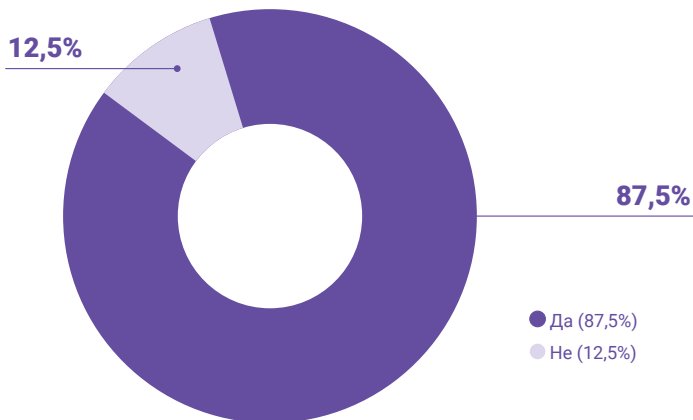
Највише испитаника је у групи са више од 15 година радног искуства у области заштите од насиља у породици (33,3%), са више од пет година било је 29,2% заменика/ца јавног тужиоца, изједначен је број оних са више од две године радног искуства и оних са више од 10 година искуства (16,7%), а само један заменик који председава групом за координацију и сарадњу има до две године радног искуства у области заштите од насиља у породици.

104 Из чл. 211, 498. и 197. ЗКП.

Графикон 9: Године радног искуства у области заштите од насиља у породици

Стално доступан лаптоп и интернет има 87,5% испитаника/ца, док 12,5% испитаних нема стално доступан интернет и лаптоп.

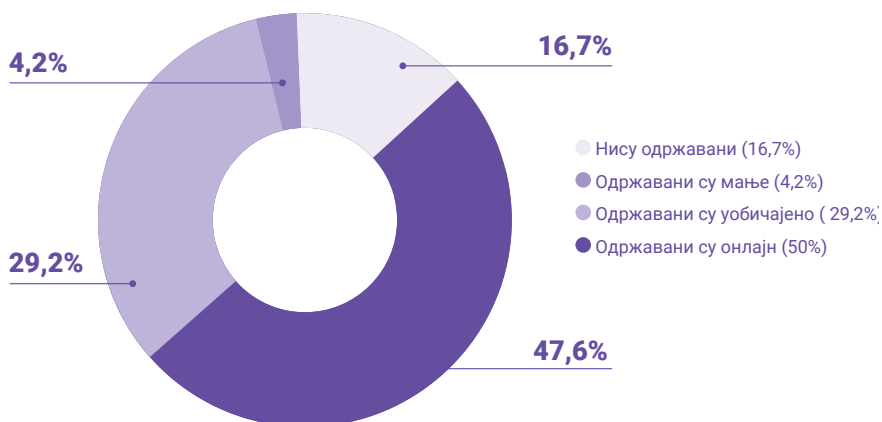
Графикон 10: Стална доступност лаптопа и интернета

Већина испитаника (66,7%) процењује рад ГКС током ванредног стања као потпуно задовољавајући, а остали процењују рад као делимично задовољавајући.

Графикон 11: Оцена рада групе за координацију и сарадњу

Половина испитаника/ца наводи да су састанци ГКС током ванредног стања одржавани онлајн, око једне трећине наводи да су одржавани уобичајено, 16,7% испитаника/ца да нису одржавани, док један испитаник/ца наводи да су одржавани мање него обично.

Графикон 12: Одржавање састанака ГКС током ванредног стања

Велика већина испитаника/ца (83,3%) наводи да састанцима ГКС нису присуствовали представници образовних, васпитних и здравствених установа, Националне службе за запошљавање, представници других правних лица и удружења и појединци који пружају заштиту и подршку жртвама.

Испитаници/це који су навели да су састанцима присуствовали представници других установа и институција наводе да су то били представници полицијске управе и центра за социјални рад, а у три одговора су наведени представници здравствене установе.

Графикон 13: Присуство представника из чл. 25. ст. 4. ЗСНП

Према процени 70,8% испитаника/ца, ограничења уведена током ванредног стања нису утицала на пружање заштите жртвама насиља у породици, четвртина сматра да су делимично утицала, а један испитаник/ца наводи да су утицала у великој мери.

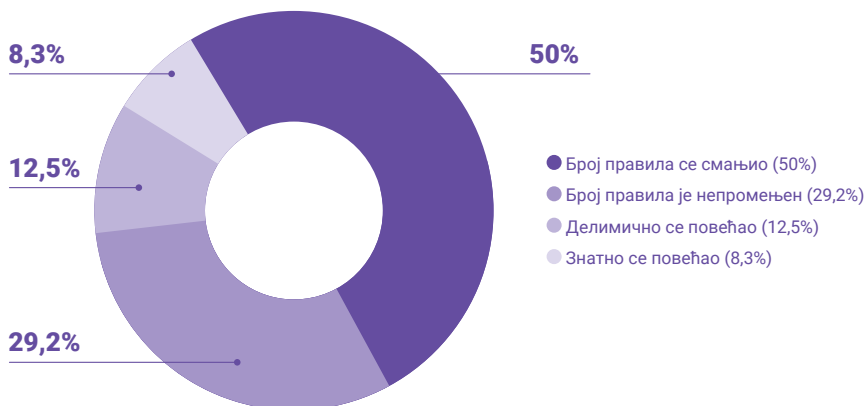

Графикон 14: Утицај ограничења уведених током ванредног стања на пружање заштите жртвама насиља у породици

Већина испитаника/ца (62,5%) наводи да су током ванредног стања најчешће примењивали мере из ЗСНП, четвртина да су примењивали мере из ЗСНП и ЗКП, док 12,5% испитаника/це наводи примену мера из сва три наведена закона – ЗСНП, ЗКП и ПЗ.

Систем заштите и подршке на подручју месне надлежности јавног тужилаштва у коме поступају 58,3% испитаника/ца оценило је као потпуно задовољавајући, а остали као задовољавајући.

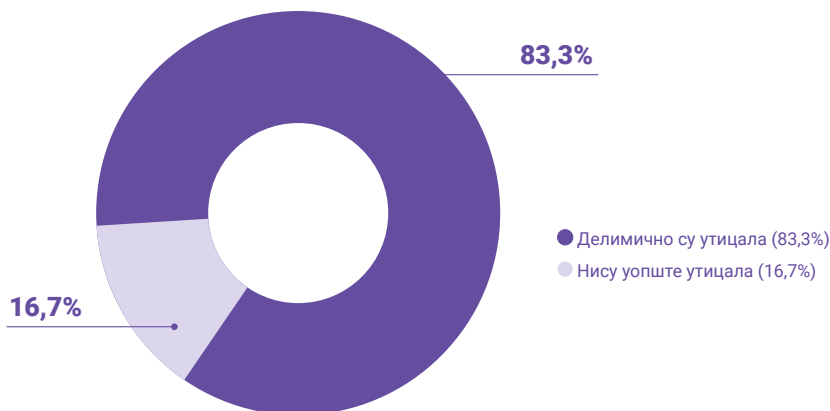
Половина испитаника/ца наводи да се број пријава случајева насиља у породици смањио током ванредног стања, око једне трећине да је број пријава остао непромењен, 12,5% да се број пријава делимично повећао, а 8,3% испитаника/ца наводи да се број знатно повећао.

Графикон 15: Број пријава случајева насиља у породици

Велика већина испитаника/ца (83,3%) наводи да су им надређене институције дале јасна упутства и смернице о поступању у случајевима насиља у породици током ванредног стања, док остали наводе да нису.

Такође, исти број испитаника (83,3%) сматра да ограничења уведена током ванредног стања нису уопште утицала на њихове редовне активности везане за заштиту жртава насиља у породици, а остали наводе да су делимично утицала.

Графикон 16: Утицај уведених ограничења на редовне активности у вези са пружањем заштите жртвама

Заменици јавних тужилаца који председавају ГКС наводе да нису имали веће препреке у раду; да је било мање пријава насиља; да су координисано радили са полицијом; да су након изрицања хитне мере процењивали да ли се у пријављеној радњи остварују обележја кривичног дела те су у том случају примењивали и мере за обезбеђење присуства окривљеног.¹⁰⁵ Као једну од препрека наводе реализацију заштите жртава насиља у породици током полицијског часа и немогућност жртве да се измести на друго место, односно да се склони од насилника због мера забране кретања, као и немогућност извођења доказне радње – испитивања оштећеног као сведока – због забране кретања лицима старијим од 65 година.

Било је отежано одржавање састанака ГКС, па их неки нису ни одржавали током ванредног стања, јер се у једном тренутку заразио већи број полицијских службеника и других лица која учествују у раду ове групе, а и да би се спречило даље ширење заразе; отежано је било и планирање мера у индивидуалним плановима заштите и подршке, јер су центри за социјални рад имали потпуно измењен начин рада, који је подразумевао рад од куће, изостајање теренских посета, одсуство пријема жртве у просторије центра; такође, било је тешко планирати и покретати парнични поступак за изрицање мера за заштиту од насиља у породици по Породичном закону, у вези с којим се договор углавном постигао на састанцима ГКС уз прецизирање ко ће га у конкретном случају покренути, центар или тужилаштво и сл.

Као пример превазилажења препрека наводи се да је центар за социјални рад сачињавао извештај о раду са породицама на основу телефонских контаката са учиниоцима и жртвама, и то за све пријављене случајеве насиља у породици.

Упркос наведеним препрекама и измењеном начину рада институција и уведеним ограничењима, заменици јавних тужилаца сматрају да се рад система заштите жртава насиља у породици током ванредног стања може оценити у распону од задовољавајућег до потпуно задовољавајућег.

105 Најчешће меру из чл. 197. ЗКП, а потом и меру притвора.

ЗАКЉУЧАК

На самом почетку ванредног стања Министарство правде упутило је препоруке за рад судовима и јавним тужилаштвима (17. 3. 2020) да се у основним судовима одржавају само суђења која не трпе одлагање, међу којима су и суђења у предметима који се односе на насиље у породици. Сличну препоруку дали си и Републичко јавно тужилаштво и Високи савет судства – да предмети формирани по кривичним пријавама поднетим за кривично дело насиље у породици имају ознаку „хитно“. У питању су препоруке општег типа, које су биле корисне, али не и довољне за усмеравање рада у вези са предметима насиља у породици.

Иако нешто више од 4/5 испитаника наводи да су добили смернице и упутства, судећи по дилемама које су изнели и обиму примене ЗСНП може се закључити да су изостале смернице и упутства која би конкретизовала поступање нижих тужилаштава у измењеним околностима током ванредног стања. Такође, чињеница да Републичко јавно тужилаштво није имало сазнања о евентуалним дилемама и недоумицама које су се појавиле пред ГКС током ванредног стања свакако је утицала да и реакција, у смислу давања конкретних смерница, изостане.

Резултати истраживања показују да се број пријава насиља смањило током марта и априла, а да се пораст бележи у мају 2020. године, када је укинута ванредно стање.

Може се закључити да је у периоду ванредног стања повећан број случајева насиља међу члановима најуже породице у односу на партнерско/супружничко насиље. Жртве су доминантно женског пола, а насиље према њима се повећало од чланова породице оба пола. С друге стране, повећан је и обим насиља према мушким члановима породице, а учиниоци су најчешће други мушки чланови породице. Истовремено, повећано је насиље над малолетним члановима породице. Један од разлога за овакву ситуацију вероватно је и чињеница да су чланови породице, због мера ограничења кретања, били константно упућени једни на друге, у затвореном простору, што је иначе реткост у редовним околностима. У ситуацији када су сви код куће, када родитељи најчешће раде од куће, када је настава организована на даљину, када се уводи полицијски час који је често трајао и по неколико дана, онда изостанак уобичајених активности, осећај неизвесности, економски проблеми, незапосленост,

губитак посла и сл. могу да доведу до појачаних тензија и продубљивања генерацијског јаза.

Резултати истраживања показују да је ванредно стање утицало на одржавање састанака ГКС највише током априла 2020. године, када су ограничења била највећа. То што се састанци нису одржавали редовно условило је и мањи број размотрених новопријављених случајева насиља у породици, а још више се одразило на израду индивидуалних планова заштите и подршке жртви, као и на учешће жртве на састанцима ГКС. Како је наведено, током марта и априла 2020. године било је мање пријава насиља у породици, што је донекле утицало на смањење броја размотрених новопријављених случајева и израду индивидуалних планова заштите и подршке. Међутим, број стављених и усвојених предлога за продужење изречених хитних мера није се знатно смањио, а у мају 2020. бележи се повећање у односу на исти период 2019. године. Ово указује да пријављивање насиља током ванредног стања није битно смањено, али је током ванредног стања изостала континуирана и правовремена подршка жртвама кроз координисани одговор институција.

На мањи број израђених индивидуалних планова заштите и подршке утицало је више фактора – мањи број састанака ГКС, нешто мањи број пријава насиља, што наводи половина испитаника, као и измењен начин рада центра за социјални рад (а тиме и немогућност да се планиране мере подршке уопште реализују). Основни узроци оваквог стања леже у несналажењу појединих ГКС и у изостанку прецизираних смерница надређених институција – Републичког јавног тужилаштва и Министарства правде. Треба указати на то да пример добре праксе може да буде пилот-пројекат Министарства правде и UNDP-а који је омогућио одржавање састанака ГКС путем апликације Zoom. Међутим, овај пилот-пројекат није имао значајнији утицај јер је примењен у осам јавних тужилаштава, и то тек пред сам крај ванредног стања.

Анализа података о примени ЗСНП на територији целе Србије и у оквиру изабраног узорка показује сличне резултате. Уочавају се мањи број одржаних састанака, а у неким случајевима и неодржавање састанака, мањи број израђених индивидуалних планова заштите и подршке жртви, мање учешће жртава и мањи број размотрених случајева насиља.

С друге стране, већина основних јавних тужилаштава, односно мало више од 4/5, има стално доступан интернет и лаптоп, а половина испитаника

наводи да су састанке ГКС одржавали онлајн, што представља пример добре праксе с обзиром на то да већина тужилаштва која чини узорак овог истраживања није била обухваћена пилот-пројектом који је реализовало Министарство правде. Такође, пример добре праксе представља и чињеница да су у готово 1/5 случајева састанцима ГКС присуствовали и представници здравствених установа. ЗСНП се примењивао доминантно у случајевима пријављеног насиља у породици, док су на другом месту мере из Законика о кривичном поступку, односно мере за обезбеђење присуства окривљеног, и то мера притвора и мера забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места у готово 2/5 пријављених случајева насиља у породици. Ово указује да су се током ванредног стања више примењивале мере за обезбеђење присуства окривљеног према ЗКП, што представља репресивнији одговор система на насиље у породици.

Оно што је изостало јесу мултисекторска сарадња и подршка жртвама насиља, као последица неодржавања састанака ГКС или одржавања тих састанака у мањем обиму, али и суспендоване активности главног носиоца подршке – центра за социјални рад.

Имајући у виду да неке ГКС нису одржавале састанке током ванредног стања, као и да су их неке одржавале у смањеном обиму, а у одсуству прецизних података (јер ти подаци нису добијени од Министарства унутрашњих послова), број пријављених случајева насиља у породици можемо оквирно посматрати једино кроз број стављених предлога за продужење хитне мере према ЗСНП. Тај број је нешто мањи у марту и априлу 2020. године у односу на мај 2020. године, када се бележи повећање, највероватније због укидања ванредног стања. С друге стране, већи је удео оних случајева у којима је јавни тужилац констатовао да су остварена и обележја кривичног дела насиље у породици, што се може закључити из податка да се број стављених предлога за мере за обезбеђење присуства окривљеног према Законнику о кривичном поступку повећао током ванредног стања у односу на исти период прошле године.

То показује да је мањи број пријава насиља изазвао репресивнију реакцију правосудних органа током ванредног стања. На пример, ако посматрамо број пријављених случајева насиља у породици током априла 2020. године, када су важила највећа ограничења, кроз број стављених предлога за про-

дужење хитне мере према ЗСНП (1360) и упоредимо га са бројем стављених предлога (285), односно са бројем усвојених предлога за обезбеђење присуства окривљеног према Законик о кривичном поступку (257), долазимо до тога да је удео стављених предлога за одређивање мера по ЗКП од јавног тужиоца 20,9% (18,9% усвојених предлога), од чега мера притвора има удео од 8,9% стављених предлога (6,9% усвојених), а мера из чл. 197. ЗКП удео од 12% стављених и усвојених предлога.

Извор: brand.pwc.com

Репресивнијим деловањем правосудних органа на учиниоце насиља у породици, жртвама насиља је пружена одређена заштита, али је ипак изостала свеобухватна мултисекторска заштита и подршка. Вероватно је да су испитаници/це процењивали систем заштите жртава насиља кроз већи број репресивних мера, с обзиром на то да су упркос неодржавању и нередовном одржавању састанака ГКС и препрекама са којима су се сусретали, навели да је систем заштите жртава насиља у породици током ванредног стања био потпуно задовољавајући (2/3), док га је 1/3 испитаника/ца оценила као задовољавајући.

ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ

- Подржати Министарство правде и Републичко јавно тужилаштво у изради јединствене евиденције, која би садржала све релевантне податке који се односе на спречавање и доказивање насиља у породици, укључујући и податке о мерама из других закона (ЗКП, Породични закон, Закон о јавном реду и миру).
- Подстаћи заменике јавног тужиоца да у случају постојања елементарна кривичног дела насиље у породици увек испитају и услове за стављање предлога за меру забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места, у складу са одредбама члана 197. ЗКП.
- Преко Републичког јавног тужилаштва и Министарства правде омогућити умрежавање заменика јавног тужиоца кроз мејлинг листу, чет групу или онлајн платформу која би служила заменицима јавног тужиоца који председавају ГКС за изношење свих дилема и недоумица, што би олакшало међусобну комуникацију и консултације тужилаца. Тако би се унапредиле и конкретизовале и смернице и препоруке за поступање, чиме би се утицало на једнообразност у примени закона на подручју целе Републике Србије, и за време пандемије и након ње, а то би свакако довело и до свеобухватније и делотворније заштите жртава насиља у породици.
- Спроводити сталну едукацију, јер је насиље у породици динамичан процес, условљен и субјективним и објективним променама (нпр. пандемија), а и флукуација запослених у институцијама је велика.
- Створити услове да сва тужилаштва у земљи, односно сви заменици јавног тужиоца који председавају ГКС имају стално доступан лаптоп и интернет, као и приступ некој од апликација за одржавање састанака. Тиме ће се започети пилот-програм одржавања онлајн састанака ГКС проширити на сва основна јавна тужилаштва у РС.
- Путем интернета и доступних апликација укључивати у састанак ГКС и жртве насиља у породици, када оне то желе и када то дозвољавају њихово емотивно и физичко стање, водећи примарно рачуна о безбедности жртве насиља и других особа из њеног окружења.

- Унапредити интерсекторску сарадњу на локалном нивоу тако што ће се у рад више укључивати представници здравствених установа, као и други представници који могу присуствовати састанцима ГКС, током пандемије и других кризних ситуација, такође путем интернета.

СИСТЕМ ПОДРШКЕ

Установе подршке и помоћи представљају, уз органе заштите (полиција и тужилаштво) и организације цивилног друштва, нужну компоненту у процесу свеобухватне, целовите и делотворне заштите и подршке жртвама насиља у породици. Кључни чиниоци ове групе јесу центри за социјални рад, здравствене установе, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство здравља, Републички завод за социјалну заштиту и Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“.

СЕКТОР СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

У оквиру сектора социјалне заштите, представљени су подаци добијени од Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Републичког завода за социјалну заштиту, као и резултати истраживања запослених у центрима за социјални рад и запослених у сигурним кућама.

МИНИСТАРСТВО ЗА РАД, ЗАПОШЉАВАЊЕ, БОРАЧКА И СОЦИЈАЛНА ПИТАЊА

Током ванредног стања Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања није издавало посебна упутства и смернице центрима за социјални рад за поступање у случајевима насиља у породици. Рад центара за социјални рад одвијао се у складу са регулативом усвојеном поводом ванредног стања,¹⁰⁶ што је подразумевало, између осталог, да одређени број запослених ради у просторијама центра за социјални рад пуно радно време уз поштовање мера заштите, док су старији од 60 година и запослени са децом до 12 година радили од куће. Организована су 24-часовна пасивна дежурства стручних радника, контакти стручних радника са странкама одвијали су се углавном путем телефона и мејлова, а непосредни контакти са странкама реализовани су у центру када је то било неопходно, уз ношење маски и држање растојања. Рад већих центара за социјални рад отежавали су нефункционисање градског јавног превоза, отежано функционисање сарадничких институција и редуковани број стручних радника, који су радили од куће.

Хитне интервенције су реализоване телефоном, SOS телефоном и преко кол-центра, а у изузетним ситуацијама, када су жртвама били угрожени живот и здравље, и непосредно. У неким центрима за социјални рад хитне интервенције су реализовали стручни радници на дежурству, уз пратњу полиције током забране кретања и током саслушања у полицији. Теренске посете су реализоване ређе, у ургентним и неодложним ситуацијама (нпр. када је постојала сумња на сексуално насиље и злостављање), док

106 Поред закона, рад се одвијао у складу са налозима, инструкцијама, одлукама, закључцима и препорукама Владе Републике Србије, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарства здравља и надлежних кризних штабова на различитим нивоима (републички, градски, општински).

се у неким центрима контакт са жртвама на терену одвијао на отвореном простору како би се смањио ризик од заражавања ковидом-19.

Жртве насиља су подршку, савете и информације најчешће добијале путем телефона, док су неки центри за социјални рад обезбедили жртвама бројеве телефона водитеља случаја, полиције, саветовалишта и релевантних невладиних организација (нпр. Аутономни женски центар и друге организације које пружају подршку женама у ситуацији насиља). Ако је ризик од вршења или понављања насиља процењен као висок, контакти са жртвом и подршка жртвама организовани су у центрима за социјални рад уз поштовање епидемиолошких мера.

Центри за социјални рад су углавном путем телефонског контакта пратили реализацију планираних мера и услуга за жртве и њихове породице, посредовање код суда и других органа у циљу заштите жртава одвијало се путем телефона и мејла, док су се састанци група за координацију одржавали редовно, непосредним контактом или преко различитих апликација за онлајн састанке. На исти начин је вршена опсервација породице у којој је евидентирано насиље и прикупљање података о породици (углавном телефоном и мејлом, веома ретко на терену), осим у случајевима када је поступање било неодложно у циљу заштите живота и здравља жртава.

Дилеме запослених у центрима за социјални рад односиле су се на начин остваривања контакта са жртвом након пријаве полиције (непосредно у просторијама центра за социјални рад, на терену или путем телефона), на процедуре које треба применити у реализацији смештаја жртава, укључујући и тестирање на ковид-19, као и на усклађивање поступања са забраном кретања.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања¹⁰⁷ упутило је допис свим јединицама локалне самоуправе да предузму све потребне мере ради обезбеђења сигурних кућа и прихватилишта на својој територији, запослених лица, као и заштите корисника ових услуга. Поред тога, министарство је дало сагласност за донације упућене неким сигурним кућама и прихватилиштима (заштитна опрема и дезинфекциона средства). Према расположивим подацима, током ванредног стања није било зараже-

107 Допис од 19. марта 2020. године.

них и оболелих међу корисницима услуга и запосленима у сигурним кућама и прихватилиштима за жртве насиља. Прихватилишта за жртве насиља функционисала су уз поштовање епидемиолошких мера, брзо тестирање корисника и примену карантина, а поједини центри за социјални рад су смештај реализовали уз одређене тешкоће због потребе да се жртве претходно тестирају на ковид-19.

Подаци националног SOS телефона показују извесно смањење броја позива током ванредног стања у односу на исти период 2019. године. У делу који се односи на рад невладиних организација које пружају подршку женама у ситуацији насиља биће представљени подаци о броју позива на њихове SOS телефоне током ванредног стања.

2019.	Број позива	2020.	Број позива	Промена у процентима
Март	303	Март	269	-11,2%
Април	226	Април	220	-2,7%
Мај	280	Мај	265	- 5,4%
УКУПНО	809		754	6,8%

Табела 15: Број примљених позива на националном SOS броју за жене са искуством насиља

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ

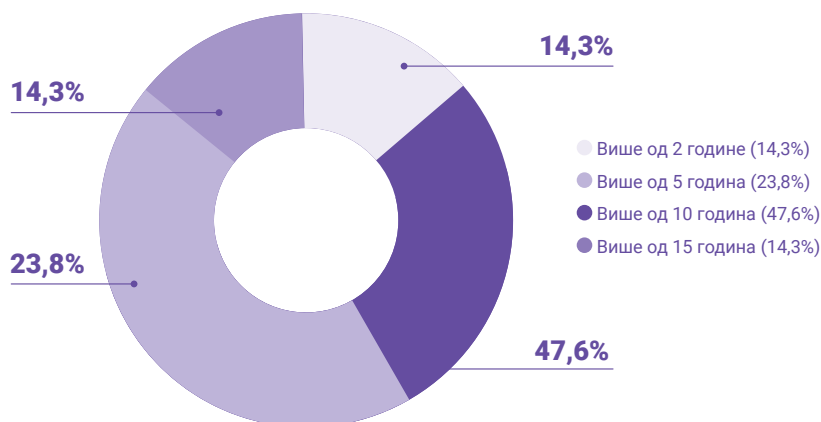
Републички завод за социјалну заштиту није могао да достави тражене податке. Наиме, подаци се прикупљају на годишњем нивоу, тако што се прикупљају годишњи извештаји о раду центара за социјални рад, који се након тога обједињују.

Извештаји садрже индикаторе о ресурсима центара, корисницима, оствареним правима, примењеним мерама и пруженим услугама у претходној години. Процес извештавања започиње у јануару, када центри попуњавају упитнике о раду у претходној години, а на основу прикупљених и обрађених података Републички завод за социјалну заштиту израђује збирне годишње извештаје о раду центара за социјални рад, у којима подаци о раду центара нису разврстани по месецима.

ЦЕНТРИ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД

У истраживању је учествовала 21 особа запослена у центрима за социјални рад, од чега је 90,5% жена и 9,5% мушкараца, што није неочекивано ако се има у виду да се у систему социјалне заштите у много већој мери запошљавају жене.

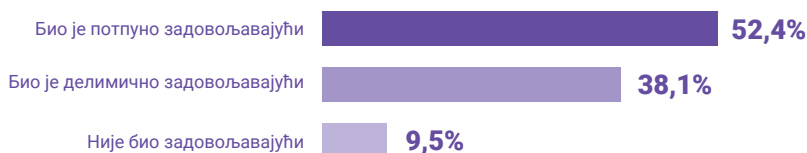
Највећи број испитаника/ца има више од 10 година радног искуства у области заштите од насиља у породици, следе испитаници/це са више од пет година радног искуства, док је подједнак број испитаника/ца са 15 и више година и са више од две године радног искуства.

Графикон 17: Године радног искуства

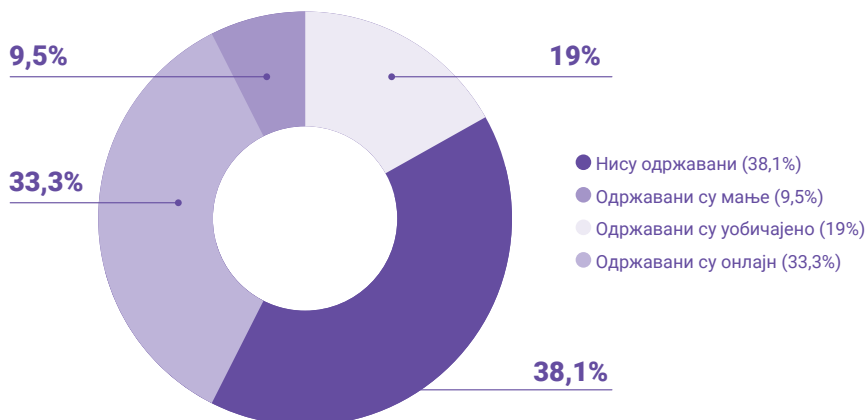
Највећи броју запослених у ЦСР имао је приступ интернету и лаптопу/смарт-телефону, које су могли стално да користе у службене сврхе (81,0%).

Више од половине испитаника/ца оцењује да је рад група за координацију и сарадњу током ванредног стања био потпуно задовољавајући (52,4%), док остали рад оцењују као делимично задовољавајући (38,1%) или незадовољавајући (9,5%).

Графикон 18: Оцена рада групе за координацију и сарадњу

Највећи број испитаника/ца наводи да се састанци група за координацију и сарадњу током ванредног стања нису одржавали (38,1%), а 33,3% наводи да су се састанци одржавали онлајн. Око једне петине испитаника/ца сматра да су се састанци одржавали уобичајено, док око 10% наводи да су се састанци одржавали мање током ванредног стања.

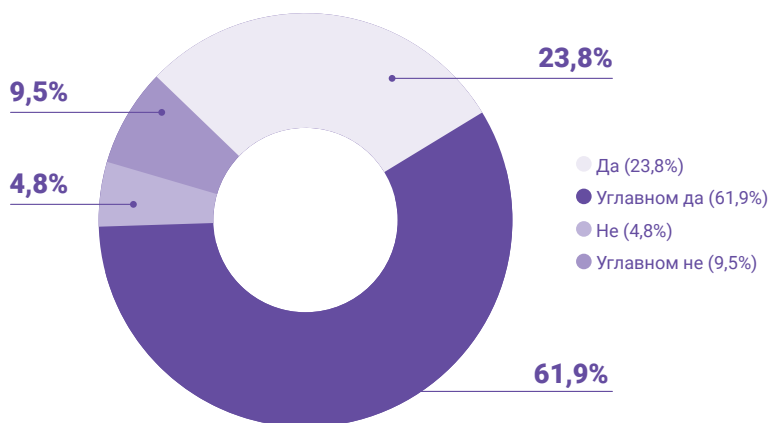

Графикон 19: Начин одржавања састанака

Састанцима група за координацију и сарадњу, по потреби, могу присуствовати представници образовних, васпитних и здравствених установа и Националне службе за запошљавање, представници других правних лица и удружења и појединци који пружају заштиту и подршку жртвама.¹⁰⁸

Већина испитаника/ца наводи да састанцима нису присуствовали други представници/це (57,1%), а остали испитаници/це наводе да су састанцима, уз присутног радника центра за социјални рад, присуствовали представници/це основног јавног тужилаштва, полиције и заменик јавног тужиоца вишег јавног тужилаштва. Највећи број испитаника/ца сматра да је подршка жртвама насиља пружана углавном уобичајено (61,9%) и уобичајено (23,8%), док мањи број сматра да подршка није пружана уобичајено.

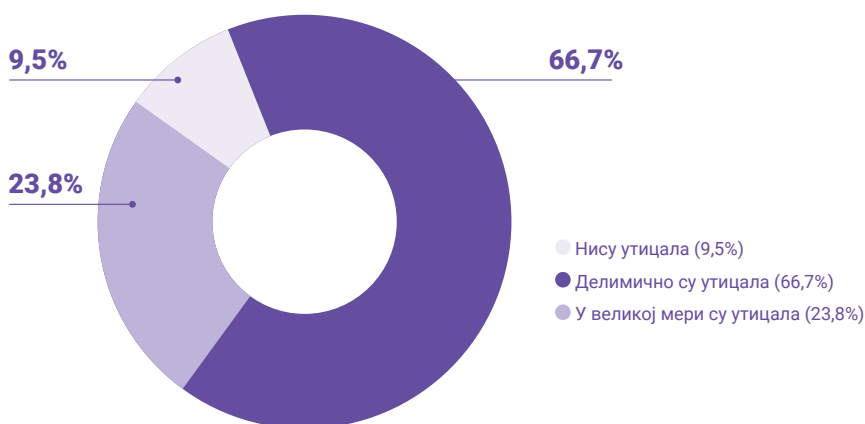
108 Члан 25. став 4. Закона о спречавању насиља у породици.

Графикон 20: Пружање подршке жртвама

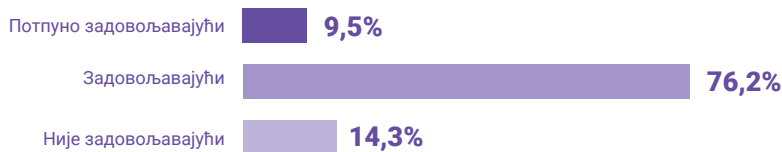
Нешто већи број испитаника/ца наводи да током ванредног стања нису вршене теренске посете и опсервације породица у којима је евидентирано насиље (52,4%), док остали наводе да су теренске посете вршене.

На питање колико су сва ограничења уведена током ванредног стања утицала на пружање подршке жртвама насиља у породици, највећи број испитаника/ца (66,7%) указује да су ограничења делимично утицала, односно да су утицала у великој мери (23,8%).

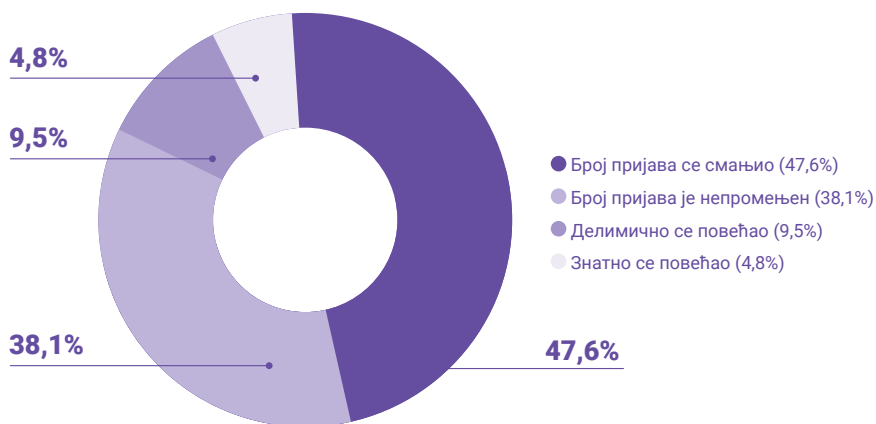
Графикон 21: Утицај ограничења на пружање подршке

Већина испитаника/ца сматра да је систем подршке жртвама насиља у породици током ванредног стања на подручју надлежности центра за социјални рад у коме раде био задовољавајући (76,2%) и потпуно задовољавајући (9,5%).

Графикон 22: Оцена система подршке жртвама насиља у породици

Веома мали број испитаника наводи да се број пријава случајева насиља у породици током ванредног стања повећао (9,5%) и знатно повећао (4,8%), док остали сматрају да се број пријава смањио (47,6%), односно да је остао непромењен (38,1%).

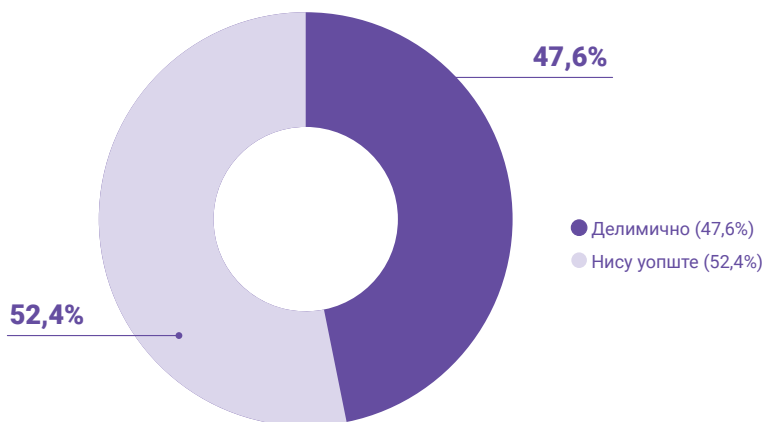

Графикон 23: Број пријава случајева насиља у породици

Подршка жртвама насиља у породици током ванредног стања пружала се телефоном и лично (38,1%), само телефоном (38,1%) и лично (23,8%). Већина испитаника/ца наводи да нису имали јасна упутства и смернице надређених институција о поступању у случајевима насиља у породици током ванредног стања (52,4%).

На питање да ли су њихове редовне активности везане за подршку жртвама насиља у породици биле суспендоване другим активностима у периоду

ванредног стања, више од половине испитаника/ца наводи да им редовне активности уопште нису биле суспендоване, док 47,6% наводи да су редовне активности делимично биле суспендоване.

Графикон 24: Спровођење редовних активности везаних за подршку жртвама

Запослени у ЦСР навели су кључне препреке са којима су се суочили у вези са заштитом жртава насиља у породици током ванредног стања. Препреке у поступању могу се груписати на следећи начин:

- **Остваривање контаката са жртвама** – лични контакти са жртвом насиља у породици били су ограничени у циљу смањења ризика од заражавања; саветодавни рад са жртвама није се обављао у просторијама центра, већ се подршка искључиво пружала телефонским путем; немогућност обиласка жртве, непосредног контакта, разговора са њом; подршка преко телефона не може у потпуности да пружи реалан увид у психичко стање жртве, што представља посебан проблем када се насилник и жртва налазе у малом простору па насилник има увид у садржај телефонске комуникације.
- **Смештај у сигурну кућу** – главне препреке су биле тестирање на ковид-19, капацитети за смештај или немогућност смештаја; дуго чекање резултата теста на ковид-19 у ситуацијама где не постоје услови за изолацију у смештају; уопште, било је тешко наћи смештај.
- **Број пријављених случајева насиља** – у месецима ванредног стања није било повећања пријава насиља у породици и није било потребе

за већим укључивањем центара; на почетку ванредног стања је било више пријава насиља, а касније се тај број смањио.

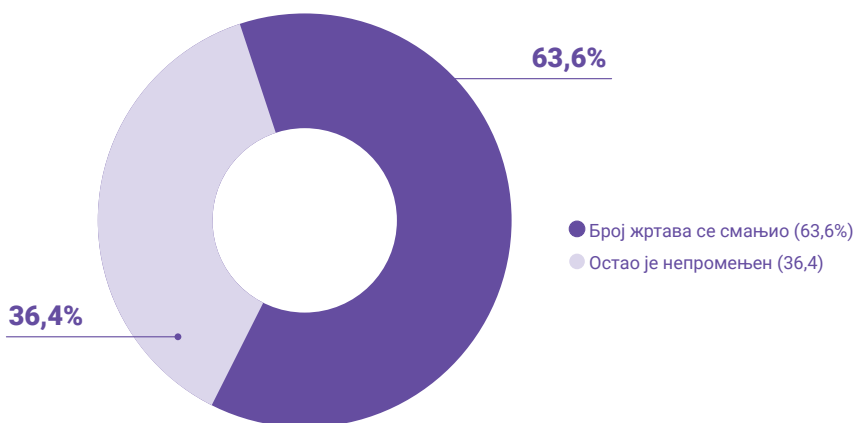
- **Смештај деце у хранитељске породице** – ургентно збрињавање деце у хранитељску породицу у ситуацији када су оба родитеља хоспитализована и лече се од ковида-19.
- **Поступање са учиниоцима насиља** – проблем задржавања на лечењу могућих учинилаца насиља који су алкохоличари или имају потешкоће са менталним здрављем.
- **Развој нових стратегија насилника** – жртве су испољавале већи степен забринутости током ванредног стања, јер су више времена проводиле у кући са насилницима, због ограничене слободе кретања; утисак је да је ванредно стање неким насилницима омогућило развој нових стратегија изолације жртве и утицаја на њу; ванредно стање је допринело социјалној изолацији жртве; општа несигурност је на неке жртве утицала тако да промене ставове везане за напуштање заједнице и прекид заједничког живота са насилницима, што је насилницима ишло у прилог; из перспективе процесуирања кривичних дела насиља у породици, стиче се утисак да се повећао степен одустајања жртава од кривичног процесуирања, а пандемија је појачала егзистенцијалне страхове жртава и дефинитивно допринела обнављању породичног насиља.
- **Теренски рад** – кључну препреку представљала је немогућност теренских посета; теренски рад се обављао у ситуацијама када је процењен висок ризик од понављања насиља; теренске посете су ограничене на случајеве високог ризика, нарочито када су у питању малолетна деца; отежана сарадња са странкама које су биле уплашене за сопствено здравствено стање и безбедност због ковида-19.
- **Услови рада запослених током ванредног стања** – сами професионалци у помагачкој професији, професионално и приватно, први пут су се нашли у непознатој ситуацији, потенцијално опасној, у којој се јављао осећај зебње, страха, анксиозности, забринутости за сопствено здравље и здравље укућана, као и колега; нису имали никакву заштиту, сами су обезбеђивали заштиту, свако за себе.

Запослени у ЦСР су као примере добре праксе истицали то што су све пријаве за насиље решаване по стандардној процедури, на исти начин као и у редовном стању; што су разговори телефоном са жртвама били дужи и што су оне позиване више пута него да су долазиле у ЦСР; што су први контакт са жртвом насиља успостављали одмах након пријаве насиља полицијској станици, а жртви је одмах пружана подршка и заштита; што се материјална подршка жртвама насиља достављала у виду пакета са храном и средствима за хигијену; рад у малој средини је истакнут као предност у ситуацији ванредног стања, јер се људи познају и жртве су посећиване уз епидемиолошке мере заштите и на тај начин им је пружена сва помоћ и подршка; сарадња са полицијом је била боља, јер су полицијски службеници уважавали процену ризика интерних тимова ЦСР и активно и правовремено реаговали. Као добри примери су навођени и случајеви када би служба ЦСР сазнала да учинилац насиља крши изречене хитне мере према ЗСНП и то пријавила полицији, а полиција је одмах и хитно реаговала и, уз подношење прекршајне пријаве, учиниоца спроводила до прекршајног суда, који је одмах доносио пресуду и учиниоца осуђивао на казну затвора.

СИГУРНЕ КУЋЕ

У Републици Србији постоји 13 сигурних кућа и један смештај који има функцију преноћишта, а доступност ове услуге по окрузима приказана је у делу који се односи на методологију. У истраживању је учествовало 11 сигурних кућа, које располажу са 174 кревета за жене и девет креветаца за бебе, а у њима је ангажовано укупно 80 особа.

Већина испитаница запослених у сигурним кућама наводи да се током ванредног стања смањило број жртава којима је био потребан смештај у сигурну кућу, а остали да је број био непромењен.

Графикон 25: Број жртава у сигурним кућама током ванредног стања

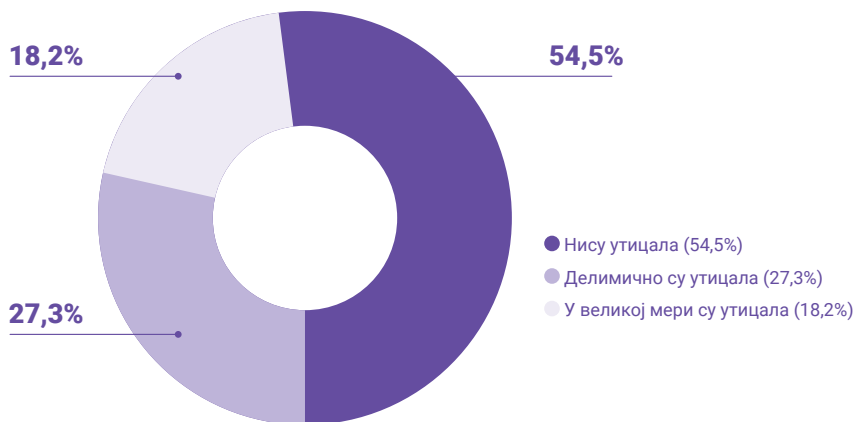
Као тешкоће у вези са пружањем услуге женама жртвама насиља током ванредног стања, 31,8% наводи ризик од уношења вируса у сигурну кућу, а следе мањак заштитне опреме за кориснице и особље, проблем смештаја корисница које чекају негативне тестове на ковид-19, тешкоће око смештаја корисница из других општина и тешкоће у сарадњи са другим институцијама. С друге стране, 22,7% наводи да није било тешкоћа.

Преко 70% испитаника/ца наводи да су услугу смештаја у сигурну кућу прилагодили током ванредног стања тако што су:

- организовали тестирање корисница;
- модификовали програмске активности и реализовали онлајн подршку;

- појачали мере заштите, вршили контролу и евидентирали спровођење мера;
- делове објеката претварали у собе за изолацију корисника које чекају на резултате тестирања и њихову децу и за кориснице које су добиле негативан PCR тест, али им је одређена изолација од 14 дана;
- дефинисали процедуре поступања приликом пријема нових корисника за време боравка корисника у изолацији, као и поступање у случају да се неко од особља инфицира.

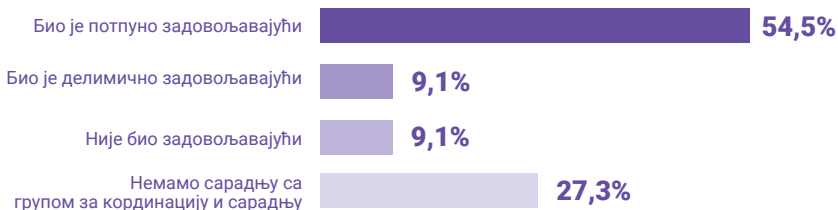
На питање колико су ограничења уведена током ванредног стања утицала на пружање услуге смештаја у сигурне куће, 54,5% испитаника/ца наводи да нису утицала, 27,3% да су делимично утицала, а 18,2% да су утицала у великој мери.

Графикон 26: Утицај ограничења на пружање услуге

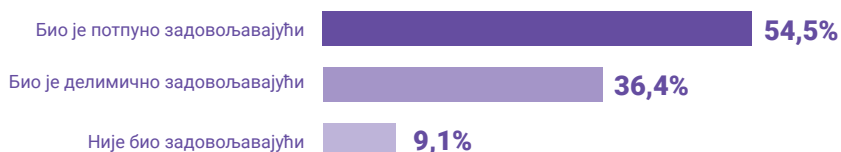
На питање како се одвијао смештај жена у сигурне куће, 54,5% испитаника/ца наводи да је смештај био отежан, док 45,5% наводи да се реализовао уобичајено.

Више од половине испитаника/ца (54,5%) наводи да је рад групе за координацију и сарадњу током ванредног стања на њиховој територији био потпуно задовољавајући, а 27,3% испитаника/ца наводи да немају сарадњу са групом за координацију и сарадњу.

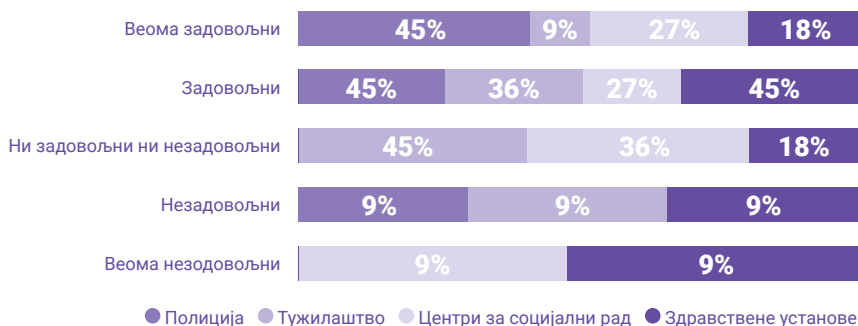
Графикон 27: Оцена рада групе за координацију и сарадњу

Такође, више од половине испитаника/ца (54,5%) сматра да је током ванредног стања одговор државе на насиље у породици био потпуно задовољавајући.

Графикон 28: Одговор државе на насиље у породици

Од испитаника/ца је затражено да оцене сарадњу са полицијом, центром за социјални рад, тужилаштвом и здравственим установама током ванредног стања. Учесници/це су углавном задовољни сарадњом са полицијом, а неодлучни или нешто мање задовољни сарадњом са тужилаштвом, центрима за социјални рад и здравственим установама. У доњем графикону представљени су одговори испитаника/ца.

Графикон 29: Оцена сарадње са надлежним институцијама

Главне препреке у вези са смештајем жртава насиља у сигурне куће током ванредног стања могу се груписати на следећи начин:

- **Додатна подршка и информисање жртава** – обавезујуће упутство да жртве након тестирања и смештаја у сигурну кућу морају бити у изолацији 14 дана и да се не могу слободно кретати ван сигурне куће довело је до тога да су жртве насиља често одбијале смештај или су кратко боравиле у сигурној кући; била је потребна додатна психолошка подршка корисницама у изолацији.
- **Тестирање на ковид-19** – дужина чекања на резултате тестирања; проблем тестирања током викенда.
- **Смештајни капацитети посебно намењени за изолацију** – недостатак простора и мали број купатила; до две жене у исто време у изолацији; недовољни просторни капацитети за обезбеђивање собе за изолацију, неодговарајуће просторије за изолацију жена које су се тестирале, као и за новосмештене кориснице.
- **Непрецизне смернице за поступање** – недовољна информисаност свих у систему о препорукама у вези са поступањем за смештај у сигурне куће током пандемије; бројна упутства ресорног министарства која се тичу рада установа социјалне заштите током ванредног стања јесу благовремено достављана, али нису била специфична за сигурне куће, односно нису била прилагођене корисничкој групи која се збрињава у сигурним кућама; постојала је потреба жена да одлазе на посао и њихово право да раде и истовремено бораве у прихватилишту, што је било у супротности са упутствима министарства.
- **Препреке у вези са смештајем корисница** – забрана смештаја корисница позитивних на ковид-19; обавеза да жртве насиља пре смештаја буду тестиране на присуство вируса и да тест буде негативан (што је посебно отежавало ситуације када је постојала хитна потреба за смештајем жртве у сигурну кућу, а није било могуће претходно обавити тестирање); смештање корисница из других општина услед забране кретања.

Примери добре праксе могу се поделити на следећи начин:

- **Систем подршке жртвама** – прављење Viber групе за самоподршку, коју су направиле кориснице сигурне куће; одређивање дежурства од 24 часа за пружање подршке и помоћи у вези са свим дилемама и изазовима; повремене састанци са корисницама ради разговора о епидемиолошком стању у земљи, подизања њихове свести о неопходности да се придржавају мера, наглашавања ризика и последица заразе, информисања о томе како се осећају и како издржавају поштрене услове боравка и сл., што је доприносило смањивању тензије и страха, јачању осећања поверења да особље брине о њима и да сви стриктно спроводе мере.
- **Смештајни капацитети** – постојање у оквиру сигурне куће посебне, наменске просторије са тоалетом и чајном кухињом за смештај потенцијалних преносилаца заразних болести; смештање новопристиглих корисница на посебном спрату.
- **Сарадња са здравственим установама** – остварен приоритет за кориснице сигурних кућа да у року од 24 часа добију резултате тестова на ковид-19.
- **Друштвена одговорност** – кориснице сигурне куће су шиле заштитне маске, које су бесплатно дистрибуиране запосленима у полицији, тужилаштву, центрима за социјални рад, другим сигурним кућама и угроженим грађанима у Републици Србији; посредовање у добијању пакета хране и хигијене.

ЗАКЉУЧАК

Током ванредног стања Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања доносило је различита упутства и наредбе намењене установама социјалне заштите, али су изостале прецизније смернице у вези са поступањем у случајевима насиља у породици и потребе за коришћењем услуга сигурних кућа, а упутства о поступању у колективним смештајима била су само делимично применљива на сигурне куће, што показује да нису до краја била прилагођена овој специфичној корисничкој групи.

С друге стране, информације су редовно размењиване, што се огледа и кроз укљученост министарства и препознавање проблема и препрека које су имали професионалци на терену, кроз навођење примера добре праксе, као и кроз чињеницу да преко половине испитаница запослених у сигурним кућама изражава задовољство одговором државе на насиље у породици током ванредног стања.

Анализирањем евиденције позива примљених на националном SOS броју за заштиту особа са искуством насиља, утврђен је пад броја пријава током ванредног стања у односу на исти период 2019. године за 6,8%. Утисак радника центара за социјални рад је да је на почетку ванредног стања било више пријава насиља у породици, али да се касније тај број смањио. Разлог може да буде и то што су се жртве, одмах по увођењу ванредног стања, више ослањале на подршку и помоћ запослених у ЦСР, а када су забране постале рестриктивније, подршку су више тражиле телефонским путем. Иако резултати истраживања показују да је број позива на националну SOS линију био незнатно мањи током ванредног стања, као и да је мање жена смештено у сигурну кућу, не треба губити из вида чињеницу да је период ванредног стања био веома специфичан, да су забране кретања биле веома рестриктивне и честе, да су жене биле принуђене да деле простор са насилницима у веома дугим временским периодима, што је сигурно онемогућавало или бар отежавало позивање линија за подршку и помоћ. Такође, што се тиче мањег броја пријема у сигурне куће, резултати истраживања јасно су показали тешкоће у вези са пријемом, укључујући тестирање, изолацију, забрану изласка из сигурне куће и сл., па мањи број пријема у сигурне куће не изненађује.

Током ванредног стања забележени су случајеви одржавања онлајн састанака група за координацију и сарадњу (33,3%), што је охрабрујуће

и представља пример добре праксе, посебно ако се има у виду да у истраживању нису учествовале све групе за координацију и сарадњу које су обухваћене пилот-програмом коришћења апликације Zoom за одржавање састанака. Охрабрује је и то што 81% испитаника/ца из ЦСР наводи да су током ванредног стања имали доступан интернет и лаптоп/смарт-телефон, које су могли стално да користе у службене сврхе.

Преко половине испитаника/ца из ЦСР и сигурних кућа оценило је рад група за координацију и сарадњу током ванредног стања као потпуно задовољавајући, док с друге стране, резултати истраживања показују да се током ванредног стања састанци групе нису одржавали (38,1%) или да су се одржавали мање (9,5%) те да 27,3% испитаника/ца сигурних кућа уопште нема сарадњу са групама за координацију и сарадњу. Све ово доводи у питање степен задовољства радом група за координацију и сарадњу, посебно када се има у виду да скоро половина група за координацију и сарадњу није испунила законски минимум од најмање једног састанка у 15 дана.¹⁰⁹ Овакав став испитаника/ца о раду група можда указује да се у одређеним случајевима интерсекторска сарадња заснива на колегијалним односима, а не на императивним законским нормама, другим речима, да није системска него да се заснива на ентузијазму појединаца/ки.

Надаље, забрињава чињеница да чак ни након готово три и по године откако се примењује ЗСНП, којим је одређен састав групе за координацију и сарадњу, 42,9% испитаника/ца не разликује обавезне чланове група за координацију и сарадњу и повремене чланове (представнике који могу да учествују у њеном раду), уз напомену да је у самом упитнику била цитирана одредба ЗСНП којом се ово прописује. Испитаници/це наводе да су састанцима група за координацију и сарадњу присуствовали представници тужилаштва и полиције, који су основни чланови групе. Такође, ово указује да представници других институција не присуствују састанцима, иако би њихово учешће могло у великој мери да допринесе бољој међусекторској сарадњи и холистичкој подршци жртвама насиља.

Велика већина испитаника/ца сматра да је систем подршке жртвама насиља у породици током ванредног стања био задовољавајући (76,2%) и да се подршка жртвама пружала углавном уобичајено (61,9%). Треба имати у

109 Односно најмање једном у 15 дана, у складу са чланом 25. ст. 3. ЗСНП.

виду да резултати истраживања показују да у великој мери нису вршене теренске посете и опсервације породица, да се подршка жртвама насиља пружала најчешће телефоном, као и да скоро половина испитаника/ца наводи како су редовне активности у пружању подршке жртвама насиља у породици делимично биле суспендоване другим активностима. Поред тога, испитаници из ЦСР као препреку виде остваривање директног контакта са жртвом, свесни да се онда када нема директног контакта не може у потпуности стећи реалан увид у психичко стање жртве, посебно у ситуацији када се жртва и онај који насиље врши налазе у малом простору, где он има увид у садржај телефонске комуникације; осим тога, као препреке се наводе немогућност реализације теренских посета, отежан смештај жртава у сигурну кућу и деце у хранитељску породицу, уз додатно отежане услове рада запослених током ванредног стања због недовољно средстава за заштиту од заражавања. Узимајући све наведено у обзир, може се претпоставити да је систем подршке жртвама насиља у породици током ванредног стања оцењен као задовољавајући само у односу на објективне могућности, а не у односу на реалне и стварне потребе жртава насиља у породици.

Резултати истраживања показују да 11 сигурних кућа (од 13) располаже са 174 кревета за жене и девет креветаца за бебе, као и да је у њима ангажовано укупно 80 особа. То указује да у Србији нема довољно смештајних капацитета за жене жртве насиља и њихову децу. Поред тога, током ванредног стања постојале су и додатне препреке и изазови: недовољно заштитне опреме за кориснице и особље; проблем смештаја корисница које чекају резултате тестирања; ризик од уношења вируса у сигурну кућу; тешкоће око смештаја корисница из других општина и тешкоће у сарадњи са другим институцијама. Сам смештај жена у сигурне куће био је отежан због дужине чекања на резултате тестирања и проблема тестирања током викенда, због неодговарајућих просторија за изолацију жена које су се тестирале и новосмештених корисница, због одбијања жртава да буду смештене, због скраћивања боравка у сигурној кући услед страха од боравка и заражавања у колективу, као и због недовољно прецизних и јасних упутстава министарства која би се односила искључиво на смештај у сигурну кућу.

Охрабрује то што запослени из сигурних кућа наводе да је у највећем броју случајева (72,7%) услуга смештаја у сигурну кућу током ванредног стања била прилагођена, на пример, тако што су организована тестирања корисница и модификоване програмске активности, односно тако

што је реализована онлајн подршка, што су биле појачане мере заштите и контрола поштовања мера, што су делови објеката претварани у собе за изолацију, што су дефинисане процедуре поступања приликом пријема нових корисница, боравка корисница у изолацији, као и у случају да се неко од особља инфицира. Када је реч о сарадњи са представницима других институција, испитанице из сигурних кућа су углавном задовољне, а највише су задовољне сарадњом са полицијом. Такође, испитанице из ЦСР су високо оцениле сарадњу са полицијом током ванредног стања, јер су полицијски службеници уважавали процену ризика интерног тима ЦСР и активно и правовремено реаговали.

ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ

- Осигурати да надлежно министарство усвоји протоколе о поступању за ЦСР и сигурне куће у ситуацији епидемије ковида-19 и других ванредних ситуација које могу да се десе у будућности.
- Обезбедити приступ интернету и бар по један лаптоп у сваком центру за социјални рад и подстицати да се састанци група за координацију и сарадњу одржавају онлајн. То ће допринети да се састанци група за координацију и сарадњу редовно одржавају, уз многе друге предности (економичност, експедитивност, већа доступност података, могућност лакшег укључивања представника других институција, укључивање жртве на састанак, епидемиолошка заштита чланова групе). Подршку жртвама пружати и путем видео позива (користећи уобичајене и доступне апликације, нпр. Viber, Zoom, Skype и сл.), а могу се организовати и видео сесије самоподршке уз укључивање жртва које то желе у онлајн групе, водећи рачуна о безбедности жртве и других чланова домаћинства и поштујући приватност, поверљивост и тајност размењених информација.
- Постојање лаптопа би омогућило дежурним радницима центра за социјални рад да и током пасивних дежурстава, након радног времена, током викенда и ноћу приступе евиденцији центра и дају информације о конкретној породици, које могу бити кључне за процену ризика.
- У центрима за социјални рад, где постоје услови, организовати контакте са жртвом на отвореном простору: на терену, у дворишту центра или у непосредном окружењу центра за социјални рад.

- Иако испитаници из центара за социјални рад нису непосредно указали на ово питање, ради делотворнијег усклађивања рада у контексту будућих кризних ситуација било би важно да се донесу јасна упутства за примену интервенције контролисаног виђења детета са другим родитељем с којим не живи, као и упутства за спровођење судских одлука којима је регулисано одржавање личних односа малолетне деце са родитељима са којима не живе, посебно из перспективе безбедности жена и деце у случајевима насиља у породици.
- Спровести додатне едукације запослених у центрима за социјални рад и интерсекторске радионице како би се степен сарадње између свих чланова групе за координацију и сарадњу унапредио, како би се у рад групе укључили и други представници и како би се унапредила сарадња јавног тужилаштва, као носиоца сарадње, са свим релевантним институцијама на локалном нивоу.
- Планирати и подржати отварање довољног броја сигурних кућа које испуњавају стандарде рада предвиђене Истанбулском конвенцијом како би се на подручју сваког округа у Републици Србији обезбедили довољни смештајни капацитети за жртве насиља у сигурним кућама у односу на број становника.
- У постојећим сигурним кућама подржати реорганизацију како би се обезбедило довољно простора за жртве насиља које су у превентивној изолацији.
- Донети посебан мултисекторски протокол о смештају корисница у сигурне куће у ситуацији епидемије ковида-19, којим би се жртвама породичног насиља дала предност приликом тестирања и обезбедио адекватан смештај за жртве насиља пре тестирања или током изолације.
- Унапредити евиденцију ЦСР и сигурних кућа и подстаћи и охрабрити Републички завод за социјалну заштиту да, на начин како то чини Републичко јавно тужилаштво када је реч о примени ЗСНП, на месечном нивоу од свих центара за социјални рад прикупља податке о броју жртава којима је пружана подршка и оснаживање, разврстане према полу, старосном добу и односу између учиниоца и жртве; о броју израђених планова мера и услуга; о броју деце која су измештена из својих породица услед насиља у породици и о броју жена и њихове деце смештених у сигурне куће.

СЕКТОР ЗДРАВЉА

У овом делу су представљени одговори добијени од Министарства здравља, Института за јавно здравље „Др Милан Јовановић Батут“, као и резултати анализе упитника послатих члановима тимова за помоћ женама са искуством насиља при домовима здравља.

МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЉА

Током ванредног стања Министарство здравља није давало посебна упутства и смернице за поступање тимова за заштиту деце и жена од насиља у породици у здравственим установама. Сва хитна и нековид-19 стања су збрињавана по уобичајеном поступку, уз примену личне заштитне опреме за пацијенте и здравствено особље. Ковид амбуланте су организоване само у једном делу домова здравља за пацијенте код којих је постојала сумња на инфекцију ковидом-19, тако да су сви домови здравља пружали превентивне и друге услуге осталим (нековид-19) пацијентима уз прописане противепидемијске мере (обезбеђена тријажа на улазу).

За хитна стања није било забране кретања. Психолошка помоћ за све грађане, па и жртве насиља у породици била је обезбеђена преко телефона у здравственим установама (домовима здравља, Институту за ментално здравље, Клиници за психијатријске болести „Др Лаза Лазаревић“ и другим установама).

ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВЉЕ СРБИЈЕ „ДР МИЛАН ЈОВАНОВИЋ БАТУТ“

Од Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“ прибављен је податак о броју жртава насиља у породици којима је указана лекарска помоћ у свим домовима здравља, за 24 округа у Републици Србији и за Град Београд, без обзира на врсту и тежину телесне повреде, према полу и старосном добу жртве, разврстано према месецима за март, април и мај 2019. и за март, април и мај 2020. године.

Старост	Пол	2019.			2020.		
		Март	Април	Мај	Март	Април	Мај
0	Мушки					1	2
	Женски	1				2	3
0-7	Мушки	11	18	19	1	1	3
	Женски	13	22	27	1		2
7-14	Мушки	28	26	36	11	1	9
	Женски	22	29	34	7	6	5
15-19	Мушки	23	24	25	43	8	8
	Женски	37	28	38	14	14	10
20-34	Мушки	8	10	18	7	14	17
	Женски	93	58	55	45	23	28
35-64	Мушки	14	24	19	10	24	12
	Женски	70	133	147	61	52	73
65+	Мушки	10	9	6	2	3	6
	Женски	40	34	59	22	8	15
УКУПНО / удео жр- тава у %	Мушки	94 25,4%	111 26,7%	123 25,5%	74 33,0%	52 33,1%	57 29,5%
	Женски	276 74,6%	304 73,3%	360 74,5%	150 67,0%	105 69,9%	136 70,5%

Табела 16: Подаци о броју жртава насиља којима је указана лекарска помоћ у домовима здравља

Из наведене табеле може се закључити да је број жртава насиља којима је указана медицинска помоћ током ванредног стања генерално смањен, и то у поређењу март 2019. и 2020. године за особе женског пола за 45,6%, а за особе мушког пола за 21,3%, у поређењу април 2019. и 2020. године за особе женског пола за 65,5%, а за особе мушког пола за 53,2% и у поређењу мај 2019. и 2020. године за особе женског пола за 62,2%, а за особе мушког пола за 52,0%.

Посматрано по полу и старосном добу жртава којима је указана медицинска помоћ, пораст броја случајева указане лекарске помоћи током ванредног стања бележи се за особе мушког пола од 15 до 19 година за 86,9% и од 20 до 34 године за 40,0%, као и за новорођену децу оба пола, јер је у посматраним месецима 2019. године била само једна девојчица, док је током ванредног стања било осам беба, од чега три дечака и пет девојчица.

Повећање броја жртава мушког пола којима је указана медицинска помоћ из млађе популације, која најчешће још живи у примарној породици, одговара и повећању броја жртава мушког пола и броја малолетних лица у односу на које су продужене хитне мере према ЗСНП због насиља које су над њима извршили други мушки чланови породице. Ово још једном потврђује да је током ванредног стања дошло до повећања породичног насиља у односу на супружничко/партнерско насиље.

Извор: iStock Аутор: Pornpak Khunatorn

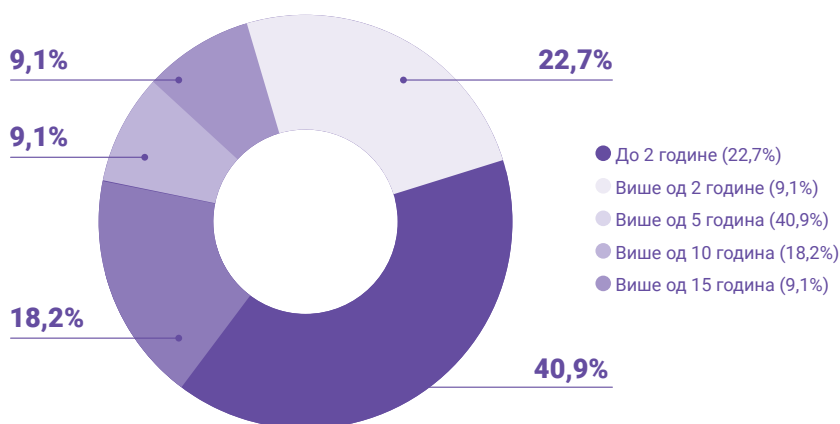
Иако су жртве женског пола и даље доминантне жртве, удео жртава мушког пола у односу на укупан број жртава насиља у породици којима је током ванредног стања указана медицинска помоћ је већи и просечно износи око 32% у односу на исти период прошле године, када је просечно износио око 26%.

Међутим, упркос повећању броја жртава мушког пола којима је током ванредног стања указана медицинска помоћ, у свим посматраним месецима и за 2019. и за 2020. годину доминантне жртве којима је указивана медицинска помоћ јесу жртве женског пола, старосног доба од 35 до 64 године, а удео жртава женског пола које су се обратиле за помоћ здравственим установама ради санирања телесних повреда које су последица насиља у породици током ванредног стања износи 80,2% у односу на жртве мушког пола исте старосне групе, са уделом од 19,8%.^Z

ЧЛАНОВИ ТИМОВА ЗА ПОМОЋ ЖЕНАМА СА ИСКУСТВОМ НАСИЉА ПРИ ДОМОВИМА ЗДРАВЉА

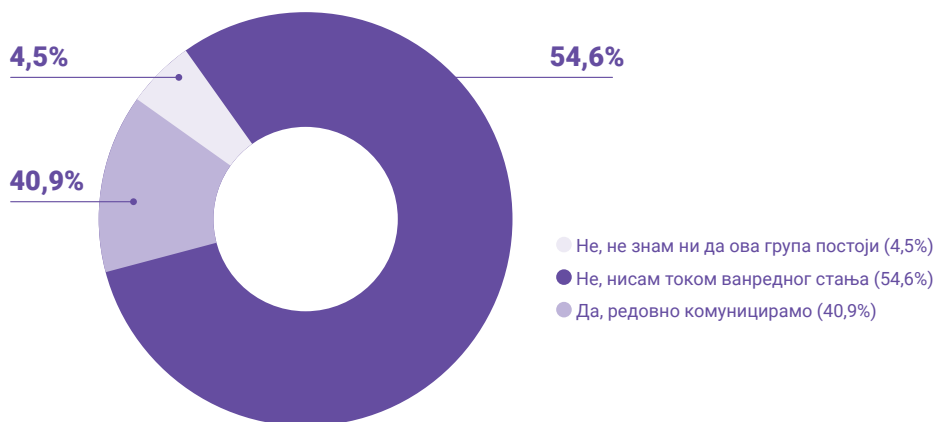
Истраживање је обухватило 22 члана/ице тимова за помоћ женама са искуством насиља при домовима здравља. Слично као у систему социјалне заштите, и у систему здравствене заштите особе женског пола су већински заступљене у овим тимовима, са уделом од 95,5%.

Највећи број испитаника/ца има више од пет година радног искуства у области заштите од насиља у породици, следе испитаници/це са до две године радног искуства, потом они са више од 10 година радног искуства, док је подједнак број испитаника/ца са 15 и више година и са више од две године радног искуства.

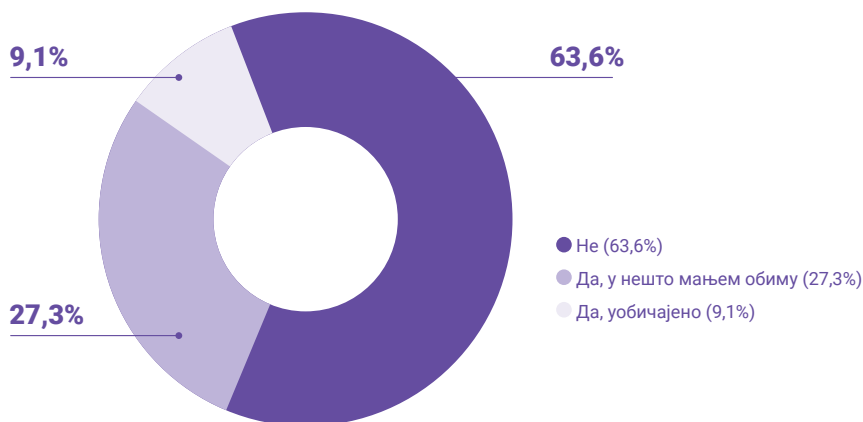
Графикон 30: Године радног искуства

Више од половине испитаника/ца наводи да их чланови ГКС нису контактирали током ванредног стања (54,6%), док остали наводе да редовно комуницирају са ГКС (40,9%) или да уопште не знају да ГКС постоји (4,5%).

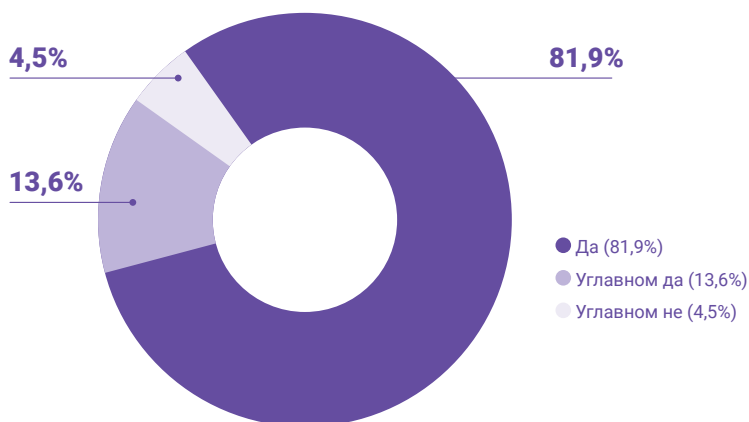
Графикон 31: Сарадња ГКС и здравствених установа током ванредног стања

Највећи број испитаника/ца наводи да се током ванредног стања тим за помоћ женама са искуством насиља није састајао (63,6%), док остали наводе да се тим састајао у нешто мањем обиму (27,3%) или да се састајао уобичајено (9,1%).

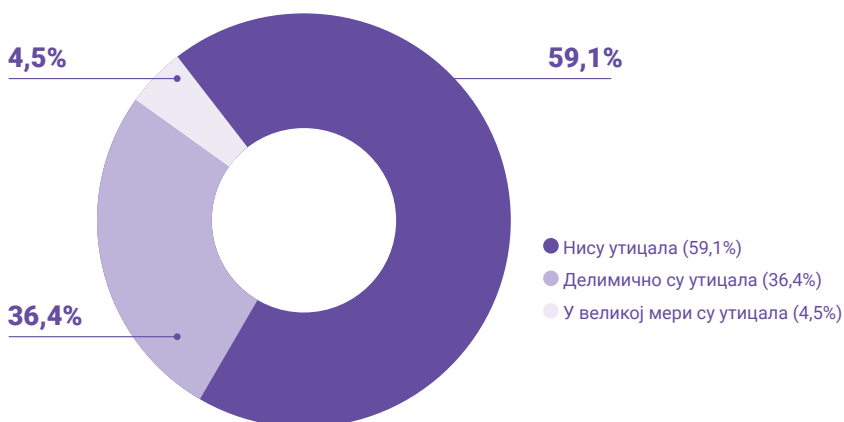
Графикон 32: Поступање тима за помоћ женама са искуством насиља

Доминантна већина испитаника/ца наводи да се медицинска помоћ жртвама насиља у породици пружала уобичајено и током ванредног стања (81,9%), док остали наводе да углавном јесте (13,6%) и да углавном није (4,5%).

Графикон 33: Пружање медицинске помоћи током ванредног стања

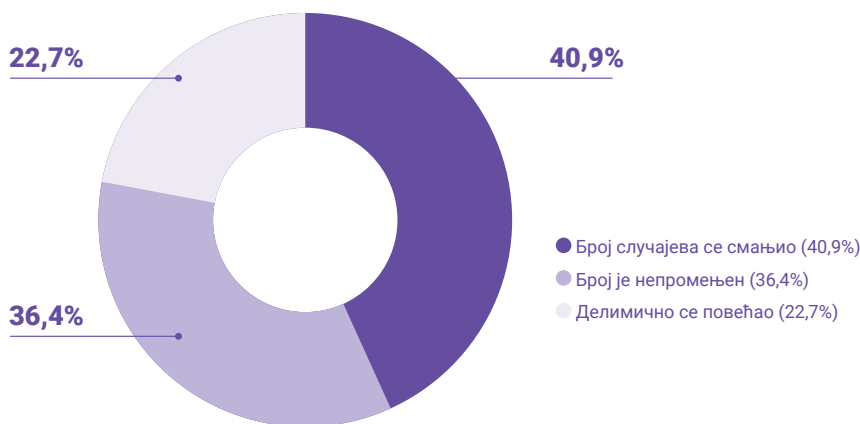
Највећи број испитаника/ца указује да ограничења уведена током ванредног стања нису утицала на пружање помоћи жртвама насиља у породици (59,1%), односно да су делимично утицала (36,4%), док 4,5% наводи да су утицала у великој мери.

Графикон 34: Утицај уведених ограничења на пружање медицинске помоћи

Већина испитаника/ца сматра да је систем пружања медицинске помоћи жртвама насиља у породици током ванредног стања на подручју надлежности дома здравља у коме раде био задовољавајући (68,2%) и потпуно задовољавајући (31,8%).

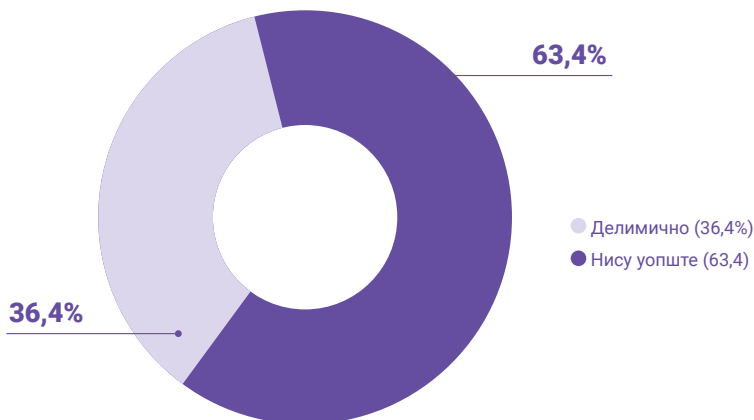
Такође, већина испитаника/ца наводи да се број пријава случајева указивања медицинске помоћи жртвама насиља у породици смањило током ванредног стања (40,9%) и да је остао непромењен (36,4%), док остали сматрају да се број пријава делимично повећао (22,7%).

Графикон 35: Број случајева указивања медицинске помоћи жртвама насиља у породици

Већина испитаника/ца наводи да нису имали јасна упутства и смернице од надређених институција о поступању у случајевима насиља у породици током ванредног стања (54,5%).

Више од половине испитаника/ца наводи да им редовне активности уопште нису биле суспендоване, док 36,4% наводи да су им редовне активности делимично биле суспендоване током ванредног стања.

Графикон 36: Реализација активности везаних за пружање медицинске помоћи

Главне препреке и примери добре праксе у вези са указивањем медицинске помоћи жртвама насиља у породици током ванредног стања могу се груписати на следећи начин:

- **Недовољна информисаност жртава** – услед ограниченог кретања, жртве нису знале да могу да се јаве ради указивања медицинске помоћи током тзв. полицијског часа; ова тешкоћа се посебно манифестовала код оних жртава које се претходно нису обратиле полицији; неинформисаност жртава насиља у вези са уредбом Владе да је излагање дозвољено ради пружања медицинске помоћи; ограничење права на слободу кретања утицало је на број пријављених случајева насиља у породици.
- **Остваривање контаката са жртвама** – за разлику од уобичајене праксе, контакт са пацијентима се у већини случајева успостављао посредно, путем телефона и електронским путем.
- **Обим посла здравствених радника** – због великог обима посла лекари нису имали довољно времена да се посвете проблемима жртава породичног насиља; неки чланови тимова за превенцију насиља у породици били су ангажовани у раду са пацијентима оболелим од ковида-19.
- **Недовољан број расположивих услуга** – ово се посебно показало током ванредног стања, јер не располажу сви окрузи истим бројем услуга, нпр. немају сви услугу смештаја у сигурне куће, те је смештање

жртава са подручја другог округа било знатно отежано, што због ограничене слободе кретања, што због отежане координације здравствених радника и радника центра за социјални рад око тестирања и смештаја жртава у сигурне куће.

- **Интерсекторска сарадња** – сарадња чланова у оквиру тимова за заштиту од насиља и координација са другим институцијама одвијале су се преко телефонских конференција и електронским путем; истакнута је сарадња са центром за социјални рад и полицијом углавном приликом смештаја жртве у сигурну кућу и хитног издавања потврде о негативном тесту на ковид-19 те у случајевима када су се жртве прво обраћале полицији, а полиција их је одмах упућивала на медицинске прегледе и психосоцијалну подршку коју пружа дом здравља.

ЗАКЉУЧАК

То што надређене институције нису давале прецизне и конкретне смернице донекле је утицало на рад тимова за заштиту од насиља, пре свега на одржавање састанака ових тимова.

Обим указане медицинске помоћи током ванредног стања генерално је смањен, с тим што је до већег смањења дошло код жртава женског пола у односу на жртве мушког пола. Међутим, и уз смањен број случајева указивања медицинске помоћи током ванредног стања, особе женског пола старосног доба од 35 до 64 године доминантно су биле жртве насиља у породици према евиденцији домова здравља.

Током ванредног стања изостала је системска интерсекторска сарадња предвиђена ЗСНП-ом и протоколима.

Број пријава жртава за указивање медицинске помоћи је смањен, делом и због недовољне информисаности жртава насиља у породици током ванредног стања о њиховим правима. Недостатак расположивих услуга на појединим подручјима, ангажовање појединих чланова тимова у раду са пацијентима оболелим од ковида-19 и већи обим послова коме су били изложени лекари утицали су на пружање свеобухватне подршке и помоћи на коју жртве имају право.

ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ

- Представници свих институција, укључујући и представнике здравствених институција, треба да информишу жртве насиља у породици о њиховим правима путем медија, кампања и различитих комуникационих канала и на начин који је прилагођен потребама различитих група.
- Треба ефикасније институционално повезати представнике здравствених установа са ГКС.
- Именовати лица у сваком дому здравља која би се првенствено бавила питањима везаним за заштиту особа од насиља у породици и координацијом рада са представницима других институција.
- Унапредити и повећати број услуга подршке како би се уједначиле расположиве услуге на подручју целе Републике Србије.

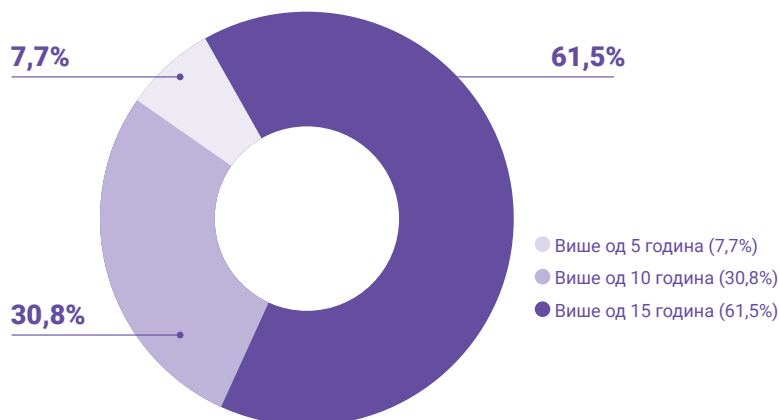
Извор: iStock Аутор: fizkes

ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА

Организације цивилног друштва (ОЦД) које пружају подршку женама са искуством насиља представљају, уз центре за социјални рад и здравствене установе, важан стуб у систему подршке. У ситуацији ванредног стања, када је већина запослених из центара за социјални рад радила од куће, ОЦД су у многим срединама биле главна подршка жртвама насиља у породици и партнерским односима. Радећи са жртвама, представнице ОЦД су из другог угла могле да сагледају функционисање државних институција и њихов одговор на насиље у породици у условима уведених ограничења. Због тога су ОЦД с једне стране анализиране као део система подршке и помоћи жртвама, а са друге као „глас“ жртва насиља у породици и партнерским односима.

У оквиру Мреже „Жене против насиља“ делују 24 ОЦД, али је нешто мало више од половине (58,3%) пристало да учествује у овом истраживању. Највећи број ОЦД бави се пружањем услуга женама у ситуацији насиља у породици више од 15 година (61,5%), док се остале баве више од 10 година (30,8%) и више од 5 година (7,7%). У поређењу са представницима институ-

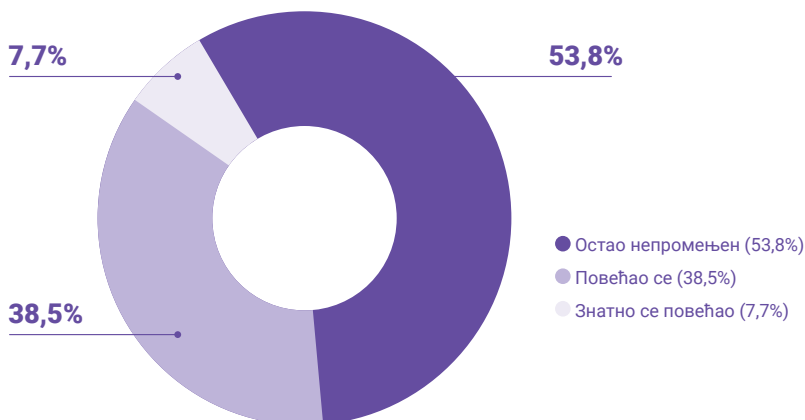
ција, може се закључити да у систему подршке коју пружају ОЦД има највише пружалаца услуга са више од 15 година искуства у раду са жртвама насиља у породици.

Графикон 37: Године радног искуства

Међу различитим услугама које пружају, највише ОЦД се бави пружањем услуге SOS телефона (92,3%), потом следе ОЦД које пружају психолошку подршку (84,6%) те оне које нуде и услугу правне подршке (76,9%), док 30,8% ОЦД поред наведених пружа и специфичне услуге, као што су социјална подршка, оснаживање жена путем едукативних радионица и медија, односно група самопомоћи за жене које су изашле из ситуације насиља те пружање услуга женама жртвама сексуалног насиља.

Највећи проценат ОЦД наводи да је број пријава насиља остао непромењен (53,8%), док остале наводе да се број повећао (38,5%), односно знатно повећао (7,7%).

Графикон 38: Број пријава случајева насиља у породици

Већина испитаница (53,8%) наводи да су се током ванредног стања појавиле нове манифестације насиља, а мањи број испитаница (46,2%) наводи да се током ванредног стања нису појавиле нове манифестације насиља.

Као нове манифестације насиља испитанице из ОЦД наводе:

- Манипулације приликом договора око виђања деце (очеви који децу виђају викендом или одређеним данима у недељи), при чему је било тешко поштовати судске одлуке у ситуацијама када је полицијски час трајао дуже од два дана (очекивало се да се родитељи „договоре“, што углавном није био случај; очеви су, под изговором да је у току полицијски час, задржавали децу дуже од утврђеног модела предвиђеног судском одлуком).
- Институционално насиље – жртвама је био недоступан лекарски преглед, а процена се вршила на основу телефонског разговора; у центрима за социјални рад није било виђања деце са родитељима у контролисаним условима; неретко, насилници нису враћали мајци децу по судској пресуди.
- Насилници се нису придржавали епидемиолошких мера и тиме су додатно угрожавали жртве, намерно су кашљали, кијали и пљували у лице жени, застрашујући је да ће је заразити, односно да ће јој пренети вирус.

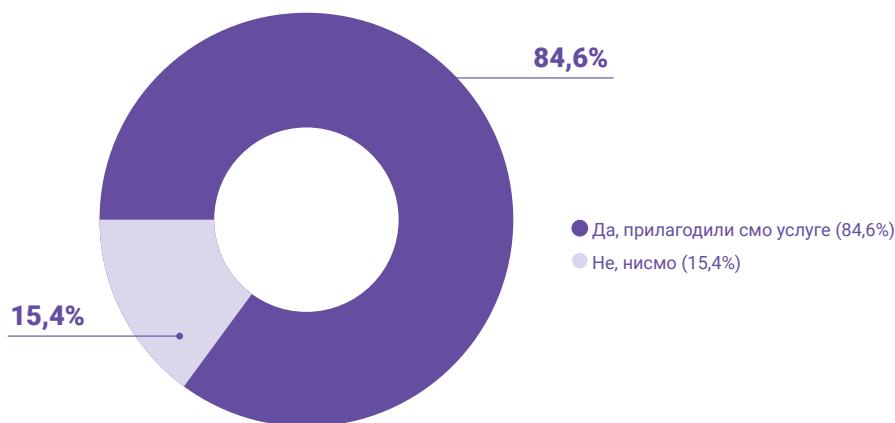
- Забрану конзумирања хране, изгладњивање жртве.

Већина испитаница (53,8%) наводи да су имале тешкоће у вези са пружањем услуга женама жртвама насиља током трајања ванредног стања, док остале (46,2%) наводе да нису имале тешкоће у вези са пружањем услуга.

Ово су биле главне тешкоће током ванредног стања:

- Немогућност доласка у простор SOS службе и рада у канцеларији због забране кретања и полицијског часа; измештање из радног простора и рад од куће у неадекватним просторима за ту врсту услуге.
- Знатно отежано пружање услуга у директном контакту са корисницама на терену.
- Немогућност одржавања индивидуалних консултација за правну, психолошку и социјалну подршку у просторијама организације; онемогућен лични контакт са женама, прелазак на онлајн рад, што многим корисницама није одговарало, јер су неким женама управо биле потребне директне консултације.
- Улагање додатних напора да би се успоставио контакт са свим жртвама, јер велики број корисница живи у сиромаштву, без приступа телекомуникационим услугама, тако да је пребацивање услуга подршке на онлајн канале комуникације било отежано у великом броју случајева; такође, било је отежано пружање услуге корисницама које не знају да користе интернет или имају слабу везу са интернетом; одсуство приватности, тј. немогућност да се неометано разговара због присуства насилника или других чланова породице.
- Економска ситуација која је многе кориснице довела у ситуацију да се боре за преживљавање, јер су у великом броју остајале без икаквих извора прихода те је, према информацијама са терена, велики број њих оклевао да затражи подршку и заштиту од насиља.
- Недовољна информисаност о правима, јер су жене током ванредног стања биле изузетно слабо информисане о својим правима и о услугама подршке, на пример, многе од њих нису напуштале насилно окружење у ситуацији акутног насиља из страха да ће бити кажњене због кршења мера ограничења (забрана кретања).

Доминантна већина испитаница из ОЦД (84,6%) наводи да су током ванредног стања прилагодили услуге које пружају.

Графикон 39: Прилагођеност услуга ОЦД током ванредног стања

Ово су биле измене, односно прилагођавања:

- Промењено радно време ОЦД.
- Рад од куће у неадекватним условима.
- Пружање услуга SOS телефона у редовном радном времену, али и од куће, путем мобилног телефона.
- Продужено радно време (услуга SOS телефона продужена са 12 часова сваког радног дана на 24 часа 7 дана у недељи).
- Уведене су консултације путем SMS порука, онлајн консултације путем апликације Viber, мејла те апликација Messenger и WhatsApp, које раније нису постојале.
- Кроз разговоре са активисткињама SOS телефона чешће него уобичајено су се обрађивале теме које се тичу подршке женама које трпе насиље.
- У изузетним случајевима, кориснице су долазиле у простор или су, када се услуга није могла реализовати онлајн, организоване посете на терену, уз строго придржавање мера превенције и заштите.

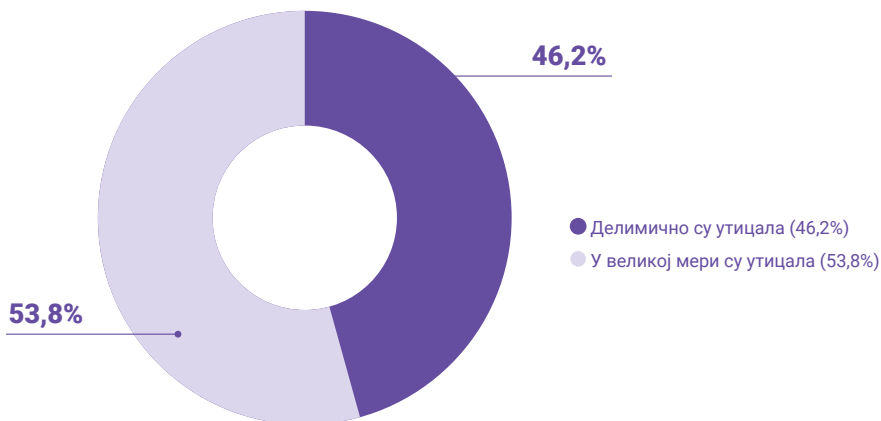
- Додатно мобилисање током ванредног стања и укључивање у рад на терену већег броја сарадница ОЦД, које су биле у континуираном контакту са корисницама услуга (познанице, пријатељице, комшинице жртава) и које су их информисале о доступним услугама, а по потреби упућивале на организацију.
- Прикупљање релевантних информација са терена током ванредног стања, које су у виду извештаја и инпута прослеђиване заинтересованим странама.

Највећи број ОЦД (76,9%) наводи да су додатна финансијска средства за прилагођавање рада током ванредног стања добиле од међународних донатора, док остале наводе националне донаторе (23,1%), изостанак финансијских средстава (15,4%) и финансијску подршку из буџета Републике Србије (7,7%).

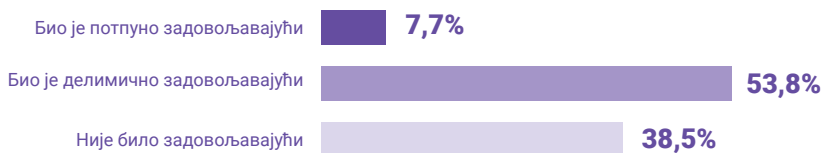
Графикон 40: Финансијска средства за прилагођавање рада током ванредног стања

Већина испитаница (53,8%) наводи да су ограничења уведена током ванредног стања у великој мери утицала на пружање подршке жртвама насиља у породици, док остале (46,2%) наводе да су делимично утицала.

Графикон 41: Утицај уведених ограничења на рад ОЦД

Већина испитаница из ОЦД рад група за координацију и сарадњу током ванредног стања оцењује као делимично задовољавајући (53,8%), док га остале оцењују као незадовољавајући (38,5%) и потпуно задовољавајући (7,7%).

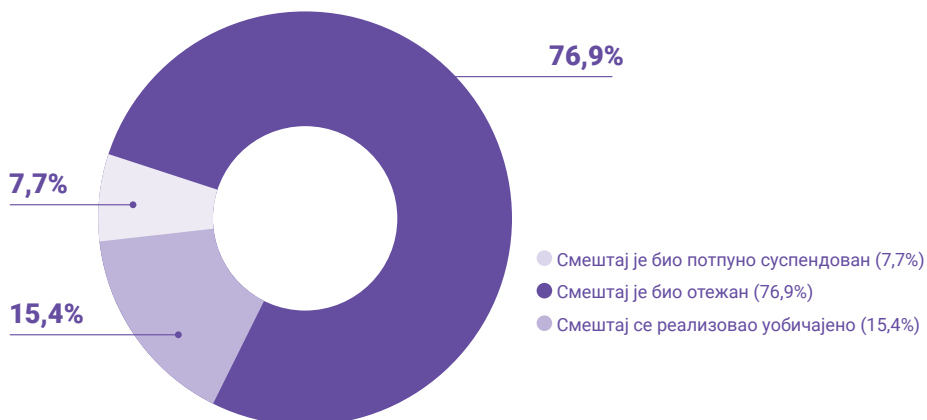
Графикон 42: Оцена рада групе за координацију и сарадњу

Већина испитаница из ОЦД (69,2%) наводи да је делимично задовољна одговором државе на насиље у породици током ванредног стања, док остале (30,8%) наводе да одговор није био задовољавајући.

Графикон 43: Одговор државе на насиље у породици

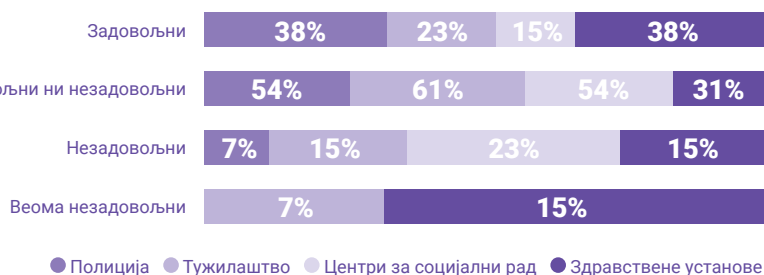
Већина испитаница из ОЦД (76,9%) наводи да је смештај жена у сигурне куће био отежан, док остале наводе да се смештај реализовао уобичајено (15,4%) и да је био потпуно суспендован (7,7%).

Графикон 44: Рализација смештаја у сигурне куће током ванредног стања

Од испитаница је затражено да оцене сарадњу са полицијом, центрима за социјални рад, тужилаштвом и здравственим установама током ванредног стања. Уколико описне оцене преведемо у нумеричке („веома незадовољан“ – 1, „незадовољан“ – 2, „ни задовољан ни незадовољан“ – 3, „задовољан“ – 4, „веома задовољан“ – 5), може се изразити просечна оцена сарадње представница ОЦД и државних институција.

Најнижом оценом (2,72) оцењена је сарадња са центрима за социјални рад, нешто вишом оценом (2,78) сарадња са здравственим установама, оценом 3,00 сарадња са јавним тужилаштвима, а најбољу оцелу (3,22) добила је сарадња са полицијом. На доњем графикону је приказан процентуални приказ одговора о степену задовољства сарадњом са наведеним институцијама.

Графикон 45: Оцена сарадње са надлежним институцијама

Указујући на главне препреке са којима су се саме сусретале током ванредног стања, испитанице из ОЦД су индиректно указивале и на суштинске тешкоће које су у остваривању права на заштиту од насиља у породици и подршку имале жртве насиља у породици:

- Начин организовања рада институција у складу са препорукама Кризног штаба и мерама Владе (на посао нису долазили старији од 60 година, запослени са здравственим тегобама, мајке са децом до 12 година) углавном је доводио до слабијег функционисања институција; мање запослених је радило у канцеларијама, што је смањило обим рада, односно капацитете самих установа.
- Промењено/скраћено радно време институција, укидање јавног превоза и ограничена слобода кретања довели су до ограниченог приступа правној помоћи, судовима и другим институцијама.
- Редукован рад судова, јер су поступали само по предлозима за одређивање привремених мера у поступцима по тужбама ради одређивања мера за заштиту од насиља у породици у складу са Породичним законом; одлагања започетих судских поступака.
- Хитне мере према ЗСНП одређиване су неселективно; изостанак дугорочних механизма заштите након хитних мера и недостатак заједничког, интерсекторског деловања институција и невладиног сектора.
- Чекање странака ван зграда институција (у дворишту, на улици) и стварање редова.
- Боравак и вишеведеног времена са потенцијалним насилником у затвореном простору и немогућност обраћања за помоћ; читаве породице су више времена проводиле на окупу, што је стварало притисак на жене са искуством насиља услед ограничавања слободе кретања и мишљења.
- Због рестриктивних мера било је отежано успостављање контакта с пријатељима или члановима породице од којих жена може да затражи помоћ и заштиту.
- Веће економске тешкоће услед неплаћеног одсуства или отказа, што је жене учинило економски рањивијим; много жена је остало без пос-

ла; економски проблеми жена су се озбиљно продубили, због чега су жене оклевале да пријаве насиље или потраже подршку, јер су биле фокусиране на преживљавање у смислу основних животних потреба (исхрана, хигијена).

- Повећан ризик за жене из маргинализованих група и потешкоће приликом информисања жена са оштећењем слуха, жена које су смештене у институцијама или жена из сеоских средина о могућностима за добијање подршке и помоћи (оне су биле препуштене себи и активисткињама женских организација).

ЗАКЉУЧАК

Када је уведено ванредно стање, дошло је до многих промена које су негативно утицале на положај жртава насиља у породици и у великој мери утицале на пружање заштите жртвама насиља у породици.

За више од 1/3 испитаница рад ГКС и одговор државе на насиље у породици нису били задовољавајући. Сарадња са релевантним институцијама у спречавању насиља у породици, полицијом, центрима за социјални рад, јавним тужилаштвима и здравственим установама оцењена је просечном оценом 2,93. Дакле, сарадњу са државним институцијама испитанице нису оцениле високом оценом. Такође, издвајања из буџета Републике Србије за помоћ ОЦД које пружају подршку женама са искуством насиља била су минимална.

Забране кретања, скраћено радно време институција и смањен обим рада, нефункционисање превоза, недовољна информисаност жртава, повећан обим кућних обавеза за жене услед организовања и чувања деце, јер вртићи нису радили, а школе су радиле онлајн, брига о старијим члановима породице (због потпуне забране кретања за особе старије од 65 година), стална присутност насилника, социјална изолованост услед забране контаката и држања физичке дистанце са пријатељима и другим лицима која жртви пружају подршку, економске тешкоће, губитак посла, принудни одмори, недовољна дигитална писменост, недоступност интернета, појава нових манифестација насиља, одсуство перманентне подршке, отежано смештање у сигурне куће, све су то, према наводима организација цивилног друштва специјализованих за непосредан рад са женама са искуством насиља, узроци који су за последицу имали већи страх, несигурност и анксиозност код жена са искуством насиља.

Ако упоредимо промене које је за жртве насиља у породици донело увођење ванредног стања са институционалним, системским одговором државних институција на насиље, можемо закључити да систем није до краја и на једнообразан начин одговорио на потребе жена са искуством насиља.

Стога можемо да закључимо да су доминантну улогу у овако промењеним условима имале организације цивилног друштва, које су прилагођавале услове свога рада, продужиле време пружања услуге, развиле мрежу подршке у онлајн простору те осмишљавале алтернативне видове

помоћи и подршке (организујући радионице на отвореном ради информисања и подршке, правећи круг подршке за жене у сарадњи са особама које су им блиске, комшиницама, рођакама и пријатељицама) како би се задовољиле и потребе оних жена које из различитих, објективних или субјективних разлога нису могле да користе онлајн услуге. На тај начин су организације цивилног друштва још једном доказале да, захваљујући вишедеценијском искуству у бављењу питањима насиља над женама у породици и партнерским односима, на њима почива систем подршке женама са искуством насиља.

ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ

- Пружити сву неопходну подршку ОЦД које пружају услуге женама у ситуацији насиља у смислу редовног буџетског финансирања услуга и са републичког и са локалног нивоа, давања донација, пружања техничке подршке и евентуалног повећања и унапређења постојећих простора у циљу одрживости услуге.
- Пружити подршку и удружењима жена која постоје у руралним срединама као местима одакле би жене могле да позову институције или SOS телефон, односно која ће бити тачке информисања (нпр. женски активи где се жене уобичајено окупљају могли би да понуде релевантне информације или би лице из те организације могло да информише жртве где и од кога треба да траже подршку).
- Подстаћи тела за родну равноправност на локалном нивоу да се укључе у заштиту од насиља над женама кроз евидентирање расположивих услуга, утврђивање потреба на локалном нивоу и развијање нових услуга, као и да се залажу за финансирање ових услуга како би се обезбедила њихова доступност и одрживост.
- Апеловати на локалне самоуправе да организују и економски подрже развијање нових услуга, да изналазе нова алтернативна решења која се односе на питања постојања сигурних кућа, да ставе на располагање жртвама насиља у породици хотеле и/или друге објекте као привремена решења за смештај жртава, да обезбеде пунктове за безбедан смештај/преноћиште жртава у хитним случајевима, посебно у срединама где такве услуге не постоје, или док се не створе услови за смештај у неку од сигурних кућа; иницирати сарадњу

локалних самоуправа у оквиру сваког округа и суседних округа у погледу остваривања права на све расположиве услуге са датог подручја жртвама насиља у породици ради ефикаснијег смештаја жена и из оних општина на чијој територији не постоји сигурна кућа; у селима и мањим градовима, кроз сарадњу ЦСР и ОЦД (или само ЦСР у срединама где не постоји ОЦД, а уз обавештавање чланова надлежне ГКС, чиме ће се обезбедити институционална подршка), треба евидентирати породице у којима је пријављивано насиље и у договору са жртвом развити мрежу интерне подршке преко лица која су њој блиска ради повећања информисаности и евентуалног пријављивања насиља у случајевима када она то не може да учини; подстицати кампање против насиља над женама на локалним телевизијама и радио-станицама.

- Унапредити сарадњу ОЦД са ГКС, подстичући ГКС да чешће позивају ОЦД на састанке.
- Више користити знање и искуство ОЦД о питањима насиља над женама кроз организовање трибина, округлих столова и радионица како би се унапредило знање представника/ца институција.

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

Увођење ванредног стања довело је до многих промена које су се негативно одразиле на положај жртава насиља у породици и у великој мери утицале на пружање заштите и подршке жртвама насиља у породици. Ризик од ескалације насиља представљао је изазов и за институције које треба да превенирају насиље у породици и одговоре на њега адекватним мерама и механизмима, нарочито у контексту у коме је пандемија сузила могућности и жртвама да затраже помоћ и надлежним органима да делују ван уобичајених прилика и уз различита ограничења. Ограничења изазвана пандемијом, са којима су се суочиле и жртве и институције, довела су до развоја нових пракси и проактивног деловања појединих служби, али су такође учиниле видљивим слабе тачке система превенције и заштите. Укидање ванредног стања није значило и престанак насиља у породици нити потпуни повратак на уобичајену праксу деловања надлежних институција, па је зато важно да се сагледају лекције које су научене током ове кризе и искористе за унапређење постојећих и развој нових пракси којима би се могла унапредити превенција и заштита од насиља у породици у будућности.

ИЗОСТАНАК ЈАСНИХ, ЈЕДНООБРАЗНИХ И ПРАВОВРЕМЕНИХ СМЕРНИЦА И УПУТСТАВА ЗА РАД ОД НАДЛЕЖНИХ ИНСТИТУЦИЈА У ВАНРЕДНИМ ОКОЛНОСТИМА И НЕДОСТАТАК СТАЛНЕ КОМУНИКАЦИЈЕ ИЗМЕЂУ ИНСТИТУЦИЈА ВИШИХ И НИЖИХ ИНСТАНЦИ

Надлежна министарства и друге институције виших инстанци пропустили су да благовремено упуте прецизне и једнообразне смернице и упутства којима се конкретизује поступање институција нижих инстанци у измењеним околностима током ванредног стања.

Нужан предуслов за планирање и реализацију свих мера за заштиту од насиља у породици у измењеним околностима и кризним ситуацијама јесте давање правовремених и једнообразних упутстава свим представницима нижих инстанци о томе како треба прилагодити рад новонасталим околностима (нпр. како реализовати мере према ЗСНП у односу на лица позитивна на ковид-19, односно како реализовати њихово удаљење из стана). Институције виших инстанци такође треба да буду проактивне у односу на институције нижих инстанца, да прикупљају информације о евентуалним тешкоћама и недоумицама у пракси надлежних органа и организација на

локалном нивоу и да пружају адекватне и ефикасне одговоре. Мултисекторско тело као што је савет за сузбијање насиља у породици представља механизам који би требало да активно подстиче међусекторску сарадњу, да се користи за доношење координираних одлука и за размену информација, укључујући и тешкоће у сарадњи институција, као и да предлаже решења која би могла унапредити међусекторску сарадњу.

Треба подстицати умрежавање на локалном нивоу тако што ће се продубљивати и унапређивати сарадња између полиције и здравствених установа, нпр. ради смештаја ковид позитивних учинилаца у ковид болнице намењене лакшим пацијентима и сл.

ИЗОСТАНАК РОДНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ У ДОНЕТИМ СМЕРНИЦАМА, ПРЕПОРУКАМА И УПУТСТВИМА УПУЋЕНИМ НИЖИМ ИНСТАНЦАМА

Националне институције морају имати у виду родну перспективу приликом доношења смерница, упутстава и препорука о поступању у ванредним околностима и морају проверавати како се то рефлектује на жене с обзиром на то да су оне доминантно жртве насиља у породици и да се њихов положај много више нарушава у кризним ситуацијама. Приликом давања упутстава посебно треба водити рачуна о броју запослених задужених за питања насиља у породици, нпр. уколико су радници центра за социјални рад ангажовани на расподели хуманитарних пакета, мора се очувати неопходан број радника ЦСР који су задужени за питања насиља у породици, уколико се полицијски службеници ангажују на другим пословима који се односе на контролу поштовања забране кретања, у оквиру сваке станице мора се очувати оптималан број полицијских службеника који ће се бавити питањима насиља у породици, уколико се здравствени радници ангажују на пословима који се тичу збрињавања ковид пацијената, мора се водити рачуна да то не утиче на рад тима за заштиту жртава насиља у породици при дому здравља и сл.

Уз то, приликом креирања упутстава за рад у измењеним околностима важно је узети у обзир чињеницу да су у већини система за подршку и заштиту, попут социјалне и здравствене заштите, доминантно запослене жене, те и њима треба понудити различите видове подршке у смислу очувања здравља и безбедности на раду, али и других питања релевантних за усклађивање рада и родитељства.

НЕДОВОЉНА РАСПОЛОЖИВОСТ РЕЛЕВАНТНИХ ПОДАТАКА КОЈИ СУ НЕОПХОДНИ ЗА АДЕКВАТНУ ПРОЦЕНУ РИЗИКА ОД НЕПОСРЕДНЕ ОПАСНОСТИ ОД НАСИЉА И/ИЛИ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ И ЊИХОВА РАЗМЕНА ИЗМЕЂУ ПРЕДСТАВНИКА СВИХ ИНСТИТУЦИЈА

Надлежне институције на националном нивоу дужне су да се постарају да дежурни представници институција нижих инстанци имају приступ евиденцији којом располаже конкретна институција тако што ће им обезбедити стално доступне лаптопе/смарт-телефоне и везу са интернетом, као и обавезну едукацију и подршку за њихово коришћење, како би информације могле правовремено да се размењују ради што боље процене ризика и одабира адекватних мера заштите и подршке у сваком конкретном случају.

Треба израдити смернице за диспечере у надлежним службама за обавезна питања на основу којих се може обавити иницијална процена ризика и утврдити колико је интервенција хитна.

Од појединих професионалаца, као што су надлежни полицијски службеници, радници центра за социјални рад у пасивном дежурству или дежурни јавни тужиоци, и у редовном стању се захтева да процене ризик и донесу одлуку иако немају непосредан приступ информацијама и евиденцији о породици или лицима, а које могу бити од кључног значаја за доношење одлуке о интервенцији или мерама. Стога је важно да се развије јединствена евиденција и да се професионалцима који поступају по пријављеним случајевима насиља омогући приступ тој евиденцији.

Треба развијати онлајн апликације за пријаву насиља намењене жртвама, укључујући и питања која могу бити од значаја за основну процену ризика, уз уважавање различитих и специфичних потреба жртава, као што су жене са инвалидитетом, старије жене, жене из различитих мањинских заједница.

НЕОПХОДНО ЈЕ УНАПРЕЂЕЊЕ РАДА ГКС

Током ванредног стања забележени су примери добре праксе по питању рада ГКС у измењеним околностима кроз пилот-програм Министарства правде и кроз појединачне случајеве одржавања састанака ГКС путем онлајн платформи. Међутим, забележено је и да се у неким случајевима сас-танци ГКС нису одржавали или се нису одржавали редовно.

Како би се обезбедило да кризне ситуације у будућем периоду не утичу на рад ГКС (у смислу разматрања мањег броја новопријављених случајева насиља у породици, мањег броја индивидуалних планова заштите и подршке жртви те мањег учешћа жртава на састанцима ГКС), треба омогућити да се састанци ГКС одвијају онлајн. Пракса онлајн састанака би се могла задржати и током редовног функционисања надлежних институција како би се побољшала ефикасност у разматрању случајева.

У том смислу нужно је најпре створити техничке услове за то у свим тужилаштвима у земљи, односно омогућити да сви заменици јавног тужиоца који председавају ГКС имају стално доступан лаптоп и интернет, као и обезбеђен приступ некој од апликација за одржавање састанака. Такође, кроз додатну едукацију и подршку треба охрабривати заменике јавног тужиоца да прихвате таква унапређена решења за рад и мотивисати их добрим искуствима заменика јавних тужилаца који већ поступају на овај начин. Уједно, треба охрабривати све ГКС да у рад групе укључују и жртве насиља у породици кад год је то могуће.

КОРИСТИТИ СВЕ МЕРЕ ПРЕДВИЂЕНЕ НОРМАТИВНИМ ОКВИРОМ

Мере предвиђене ЗКП више су се користиле током ванредног стања него у истом периоду 2019. године. Разлози за то могу бити појава тежих облика насиља током посматраног периода, адекватнија процена ризика од стране правосудних органа и избор репресивнијих мера као одговор на учињено насиље у породици.

У наредном периоду, али и у другим кризним ситуацијама, важно је обезбедити да се ризик од насиља у породици што боље процењује и да се примењују све мере које правосудним органима стоје на располагању како би се избегле ситуације у којима би се систем заштите ослањао искључиво на мере предвиђене ЗСНП. С тим у вези потребно је подстаћи заменике јавног тужиоца да у случају постојања елемената кривичног дела насиље у породици увек испитају и услове за стављање предлога за меру забране прилагања, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места, у складу са одредбама члана 197. ЗКП, или евентуално одређивање неке друге мере за обезбеђивање присуства окривљеног у складу са одредбама поменутог закона, али да чешће иницирају и одређивање мера које су предвиђене Породичним законом.

НЕМОГУЋНОСТ ЦЕНТАРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД ДА РЕАЛИЗУЈУ ТЕРЕНСКЕ ПОСЕТЕ ПОРОДИЦИ И ДРУГЕ ВИДОВЕ ДИРЕКТНЕ ПОДРШКЕ ЖРТВАМА

Препрека која се појавила пред радницима центара за социјални рад било је и реализовање теренских посета, које су се током ванредног стања обављале углавном у ситуацијама када је процењен висок ризик од понављања насиља, нарочито ако су у питању малолетна деца. Било је отежано реализовање других видова непосредне комуникације и директне подршке жртвама насиља у просторијама ЦСР. Ако се овоме дода и чињеница да у појединим случајевима радници ЦСР нису имали никакву заштиту те да су је углавном сами набављали, ситуација се знатно усложњава.

У складу са јасним и прецизним смерницама које је Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања дало за кориснике геронтолошких центара, неопходно је израдити и дати јасне смернице о поступању радника центра за социјални рад у ванредним и кризним ситуацијама, односно јасна правила о реализовању поменуте услуге која подразумева одлазак у стан породице у којој је евидентирано насиље. Нужна је сарадња између овог министарства и Министарства здравља како би се омогућило приоритетно тестирање чланова породице коју је неопходно теренски посетити, уколико постоји потреба за тестирањем. Реализовање ове услуге би могло укључивати обавезу надређених институција и локалних самоуправа да радницима центра за социјални рад обезбеде маске, рукавице и визире, као и средства за дезинфекцију. У сарадњи радника центра за социјални рад и здравствених радника на локалном нивоу требало би израдити посебан план посете, који би подразумевао и евентуално тестирање чланова породице (PCR тест) код које се долази у посету, како се у будућности не би догађало да ова услуга буде суспендована или ограничена, имајући у виду да је понекад неопходно изаћи на терен да би се обавила правилна процена.

ОТЕЖАН ПРИСТУП УСЛУГАМА СМЕШТАЈА У СИГУРНУ КУЋУ И ОТЕЖАН ОДЛАЗАК У ЗДРАВСТВЕНЕ УСТАНОВЕ, НЕДОВОЉНИ СМЕШТАЈНИ КАПАЦИТЕТИ

Требало би имати у виду да у Србији нема довољно сигурних кућа (чак 12 округа нема ову услугу) те да је у ванредном стању још израженији постао

проблем смештаја жена са подручја општина на чијој територији не постоје сигурне куће, посебно због забране кретања и постојеће праксе упућивања на смештај преко центра за социјални рад.

Право на ургентан смештај и заштиту не може се доводити у питање зато што локалне самоуправе немају капацитета или финансијских средстава, већ се решења морају изналазити плански и на националном нивоу и морају се преиспитивати могућности које стоје на располагању локалним самоуправама како би ова услуга била доступна свим женама са искуством насиља.

Нужно је повезивање републичких институција из сектора подршке, а потом и њихово повезивање на локалном нивоу (центри за социјални рад, сигурне куће и здравствене установе), те постизање сагласности о остваривању права жртава на приоритет приликом здравственог тестирања, а ради смештаја у сигурну кућу, као и приоритет у пружању здравствене помоћи жртви насиља у породици уколико јој је таква помоћ потребна. И мимо ванредног стања, женама које су смештене у сигурне куће потребна је превентивна, палијативна и друга здравствена заштита, па јачање сарадње између здравствених установа и сигурних кућа треба подстицати и мимо ванредног стања. Треба охрабривати представнике локалних самоуправа да подрже отварање сигурних кућа, посебно у окрузима где оне не постоје, и да развијају планове за решавање питања смештаја жртава насиља у породици у кризним и редовним ситуацијама, те да ставе на располагање поједине хотеле, хостеле или просторије за привремени смештај жртава насиља у породици у кризним ситуацијама како би се повећао број смештајних капацитета за ову намену.

УВЕДЕНА ЗАБРАНА КРЕТАЊА И ОГРАНИЧЕНО КРЕТАЊЕ ТОКОМ ВАНРЕДНОГ СТАЊА, НЕПОСТОЈАЊЕ ПРЕВОЗА И СТАЛНА/ВЕЋА ПРИСУТНОСТ НАСИЛНОГ ЧЛАНА ПОРОДИЦЕ ДЕФИНИТИВНО СУ УТИЦАЛИ НА ПРИЈАВЉИВАЊЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ.

Институције су пропустиле да, дељењем штампаних обавештења путем средстава јавног информисања, на својим сајтовима и интернет порталима, упуте јасну поруку жртвама насиља у породици да је безбедност изнад слободе кретања, да у сваком тренутку могу да пријаве насиље било одласком у најближу полицијску станицу било позивањем са безбедног места (из

апотеке, продавнице и сл.) и да се забрана кретања не односи на ситуације у којима жртве желе да пријаве насиље и/или да се јаве у дом здравља ради указивања медицинске помоћи.

Неопходно је да у ванредним ситуацијама постоји јасно, правовремено и што шире информисање грађанки и грађана о раду надлежних служби, укључујући заштиту и подршку у случајевима насиља у породици. Информације које потичу из истог извора – од тела надлежних за прописивање и координацију мера у ванредним околностима – могле би да се преносе централизовано на националном нивоу, а на локалном нивоу да буду прилагодене по садржају и каналима комуникације.

Охрабривање локалних такси удружења и превозника да ставе на располагање услуге превоза жртвама насиља у породици у кризним ситуацијама један је од примера за праксу која се може увести током ванредних ситуација. Пружање ове врсте услуга могло би да се организује кроз умрежавање ЦСР на локалном нивоу и превозника, састављањем листе лица која је пружају, а која би у случају потребе ЦСР контактирао и повезао са жртвом којој је потребна та врста услуге. Оваква пракса би захтевала несметано функционисање пасивног дежурства ЦСР и могућност да у ургентним ситуацијама жртве насиља контактирају дежурног радника ЦСР директно или уз посредовање полиције. С друге стране, локалне самоуправе би требало да подрже превознике, односно одређена лица да пружају ове услуге тако што ће им давати финансијску подршку, пореске олакшице и сл.

Треба подстицати окружење да пријави насиље о коме има сазнање, уз комуницирање јасних порука шта је насиље и како пријавити сумњу на насиље те уз навођење контаката у надлежним институцијама. Стално испитивање препрека и проактивно деловање институција на њиховом отклањању како би заштита и подршка била доступна свим женама требало би да буде редовна пракса надлежних министарстава, органа и организација.

УНАПРЕЂЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ ИЗМЕЂУ ИНСТИТУЦИЈА И ЖРТАВА

Присуство насилног члана породице, уз присуство деце и повећан обим обавеза, такође је смањило могућности жртава да користе редовне канале комуникације са институцијама и добију кључне информације и подршку. Практика које су увеле женске невладине организације проширивањем кому-

никације путем онлајн канала и апликација (Viber, Messenger, мејл, онлајн пријаве, Zoom и сл.) требало би да постане и пракса институција на националном нивоу, али и појединачних служби и органа на локалном нивоу. Посебно је важно да се канали комуникације прилагоде женама из рањивих и маргинализованих група, јер се и мимо ванредног стања жене из тих група које су изложене насиљу суочавају са различитим препрекама у тражењу помоћи и подршке и приликом пријављивања насиља, нпр. жене које не живе у градским срединама, жене са инвалидитетом, Ромкиње, жене чије кретање контролишу насилници и сл.

Коришћење онлајн канала комуникације и информисања, као што су Viber заједнице, друштвене мреже и сл., требало би узети у обзир и када су у питању информације од значаја за жртве насиља, било опште (попут права на различите врсте помоћи и подршке) било оне које се односе на индивидуалне случајеве (попут обавештења о одржавању и одлагању рочишта или о учешћу на групама за координацију и сарадњу). Такође би требало размотрити могућност да се отвори онлајн комуникација и жртвама понуди више расположивих опција. Уз то, ову праксу треба системски учинити доступном и спроводити на свим инстанцама, уз редовна упутства и неопходне припреме за професионалце како би се таква комуникација одвијала што ефикасније.

БОЉЕ ИНФОРМИСАЊЕ ЖРТАВА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Поруке којима се осуђује и сматра недопустивим сваки облик насиља у породици и информисање грађана да ће институције реаговати на пријаве и током ванредног стања, а које су долазиле од највиших званичника у држави, представљају позитиван пример који има превентивни карактер. На овај начин се поручује да насиље у породици није приватна ствар, а насилницима се шаље порука да немају право да чине насиље и да је држава посвећена принципима нетолеранције на насиље. Посебно је позитивно то што су ове поруке емитоване преко средстава јавног информисања, преко медија са националном фреквенцијом и у терминима и контексту саопштавања информација од изузетног значаја за јавност током ванредног стања, па се може претпоставити да су допрле до великог броја грађана.

Потенцијално превентивни карактер ових порука огледа се у спречавању да до насиља уопште дође, што је било нарочито важно у ситуацији када су

мере уведене током ванредног стања могле утицати на напетост у породици, заоштравање породичних односа и прерастање поремећених породичних односа у насиље. Порука да ће институције реаговати и да ће насиље према женама бити санкционисано могла је у том смислу имати ефекат на поједине учиниоце, а жртве су добиле охрабрење да се у случају насиља обратe институцијама.

Важно је да све институције на својим интернет страницама јасно истакну која су њихова овлашћења у односу на пријављено насиље у породици, које мере могу да предузимају, под којим условима и у односу на кога, односно да прецизирају обим своје надлежности и шта жртве насиља у породици од њих могу да очекују те да своје контакт податке учине видљивим и лако доступним за грађанке и грађане.

Већи ефекат ових порука постигао би се информисањем јавности о одговору институција, односно периодичним саопштењима и јавно доступним подацима на сајтовима надлежних министарстава и појединачних институција, разврстаним према полу, старосној доби и односу учиниоца и жртве, који се односе на правну заштиту и услуге подршке и помоћи, и то о: (1) мерама полиције (број поднетих хитних мера по ЗСНП, број поднетих кривичних пријава за насиље у породици, број фемцида и др.); (2) мерама тужилаштва (уз податке које већ прикупља РЈТ и број доказних радњи и истрага за кривично дело насиље у породици, број мера за обезбеђење присуства окривљеног, број оптужења, број поднетих и усвојених тужби за мере по Породичном закону и др.); (3) мерама судова (број осуда за кривично дело насиље у породици, број осуда за фемцид, структура осуђујућих пресуда, број донетих мера према Породичном закону и др.) на пријављено насиље у породици; (4) мерама и услугама центара за социјални рад (број пријава насиља у породици упућених директно ЦСР од жртава насиља или других особа и институција, број извршених процена за жртве и починиоце, број пружених услуга психосоцијалне подршке жртвама насиља, број израђених индивидуалних планова мера и услуга и др.); (5) услугама здравствених установа (број случајева у којима је указана медицинска помоћ жртвама насиља у породици, тежина телесних повреда, број особа којима је пружена подршка тима за заштиту насиља у породици и др.). Такође, периодичне извештаје ради информисања јавности требало би да објављује Савет за сузбијање насиља у породици, који је основан у складу са Законом о спречавању насиља у породици ради праћења примене овог закона

и унапређења координисаног деловања у циљу спречавања насиља у породици и заштиту од насиља у породици.

Канале друштвених мрежа које многа министарства имају такође би требало користити како би се жртве информисале о расположивим видовима подршке, али и о институционалном одговору, као што је број пријава, хитних мера, кривичних пријава, осуда, мера заштите, израђених планова мера и услуга од стране ЦСР и сл. Информације о позитивним исходима мера које предузимају институције могу да охрабре жене и особе из њихове средине које имају сазнања о насиљу да пријаве насиље, а на тај начин се шаље и порука насилницима да ће њихово насилно понашање бити санкционисано.

ОЛАКШАТИ И ПОЈЕДНОСТАВИТИ ПРОЦЕС ПРИЈАВЉИВАЊА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Нужно је да све институције путем средстава јавног информисања, постављањем на својим сајтовима и интернет порталима те дељењем штампаних обавештења у самој институцији побољшају доступност информација које се односе на њихове бројеве телефона и електронске адресе, као и информација о правима жртава у периодима промењених околности услед пандемије и других кризних ситуација, уз јасно представљање која права жртва насиља у породици има и како може да их оствари.

Министарство унутрашњих послова требало би да обезбеди видљивост и лаку доступност података о свим полицијским станицама у земљи и електронске адресе дежурних служби, јер неке жртве не желе одмах да пријаве насиље и да користе број 192, већ желе да се информишу о процедурама и правима и ономе шта их очекује, односно шта могу да очекују. Важно је да грађанке и грађани имају благовремене информације о томе да ли у ситуацијама попут ванредног стања, полицијског часа и сл. имају физички приступ службама, да ли су изузете од забране кретања и који им све начини пријављивања насиља стоје на располагању.

Министарство правде, Републичко тужилаштво, Врховни касациони суд, Државно веће тужилаца и Високи савет судства требало би да обезбеде видљивост и лаку доступност података о свим судовима и јавним тужилаштвима у земљи, а пре свега о службама за подршку жртвама, са јасно истакнутим радним временом, бројевима телефона и електронским адресама.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Републички завод за социјалну заштиту и надлежна тела на покрајинском нивоу требало би да обезбеде видљивост и лаку доступност података о свим центрима за социјални рад и расположивим услугама подршке те информације о свим доступним врстама материјалне помоћи и подршке, правима и олакшицама за жртве итд.

С тим у вези било би целисходно да инстанце на републичком нивоу издају налог да све ниже инстанце из њихове надлежности на сајтовима институција, кроз локална средства информисања и преко штампаних обавештења која би се дистрибуирала у другим институцијама из система заштите и подршке, учине јавним и доступним податке о раду институције, бројевима телефона, електронским адресама и услугама које могу да пруже, уз јасно назначавање на који начин жртва може да оствари своја права, прецизирање које су услуге евентуално модификоване и сл.

ОДСУСТВО ПОДРШКЕ И СОЦИЈАЛНА ИЗОЛОВАНОСТ УСЛЕД ЗАБРАНЕ КОНТАКАТА И ДРЖАЊА ФИЗИЧКЕ ДИСТАНЦЕ СА ПРИЈАТЕЉИМА И ДРУГИМ ЛИЦИМА КОЈА ЖРТВИ ПРУЖАЈУ ПОДРШКУ

Треба користити постојећу евиденцију ЦСР о породицама у којима је раније пријављивано насиље у породици и које се налазе на евиденцији ЦСР те подстицати и развијати сарадњу ОЦД на локалном нивоу и ЦСР како би жртве из тих породица биле чешће позиване ради провере њиховог стања и припреме безбедносног плана са жртвом у случају потребе. Додатне мере могу обухватити развијање мреже подршке са особама које су жртви блиске и којима она верује, договарање лозинке која би значила позив у помоћ и сл. Такође, треба оснаживати удружења жена на селу и у мањим градовима како би, у сарадњи са ЦСР, ОЦД и/или локалном самоуправом, правила информационе пунктове ради ширења релевантних информација објављених на сајтовима институција и развијати мреже подршке за жртве насиља у породици уз чување приватности жртве и чланова њене породице те очување самосталности жртве.

ЕКОНОМСКЕ ТЕШКОЋЕ УСЛЕД СМАЊЕЊА ЗАРАДА, ГУБИТКА ПОСЛА, ПРИНУДНИХ ОДМОРА

Економска неизвесност и зависност не сме да буде препрека за пријављивање насиља.

Обједињене информације о свим доступним врстама материјалне помоћи и подршке те о правима жртава насиља и олакшицама које оне имају треба да буду широко распрострањене. На локалном нивоу би требало подстицати рад са породицама у којима је дошло до губитка посла у смислу превентивних активности како би се спречило да економска несигурност доведе до насиља у породици или ескалације насиља. Локалне самоуправе требало би да имају на располагању елементарну новчану помоћ, као и помоћ у храни и лековима. Важно је да општинска тела подстичу јавна и приватна предузећа на филантропију и пружање подршке жртвама насиља – од подстицања на пружање материјалне помоћи жртвама, преко запошљавања, финансирања услуге породичног сарадника, стипендирања или обезбеђивања средстава за школовање деце и сл., до јачања капацитета предузећа да развијају пословну средину у којој ће жртве насиља наилазити на разумевање, помоћ и подршку. Ако се ради о породици у којој је пријављено насиље, треба организовати састанак ГКС у који би се укључио и представник/ца Националне службе за запошљавање, на коме би се жртви понудио посао како би бар привремено остварила неку зараду.

ИНФОРМАЦИОНО–ТЕХНОЛОШКЕ ТЕШКОЋЕ УСЛЕД НЕДОВОЉНЕ ДИГИТАЛНЕ ПИСМЕНОСТИ, ОГРАНИЧЕН ПРИСТУП ИНТЕРНЕТУ, НЕПОСЕДОВАЊЕ ОДГОВАРАЈУЋИХ УРЕЂАЈА ЗА ПРЕНОС ИНФОРМАЦИЈА (ЛАПТОП, СМАРТ-ТЕЛЕФОН И СЛ.)

Локалне самоуправе, ЦСР, ОЦД и тела за родну равноправност на локалном нивоу, у месним заједницама, локалним удружењима и другим јавним просторима (месне заједнице, локална удружења жена и сл.) треба да промовишу дигиталну писменост тако што ће организовати једночасовне радионице и/или штампати флајере са упутствима за коришћење одређених онлајн апликација за комуникацију како би се едуковале жртве насиља у породици. Требало би обезбедити бар по један лаптоп и бесплатан интернет, као и простор доступан већем броју жена, нпр. у месним заједницама, локалним удружењима жена, просторијама културно-уметничког друштва, библиотеке и сл.

